

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

magisterské kombinované studium
2010 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jiří Karban

Fenomén antikomunismu v ČR po roce 1989

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:
Mgr. Lukáš Novotný, M.A., Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined Studies
2010 - 2012

DIPLOMA THESIS

Jiří Karban

The phenomenon of anti-communism in the Czech Republic after
1989

Prague 2012

The diploma thesis Work Supervisor:
Mgr. Lukáš Novotný, M.A., Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 10.3. 2012

Jiří Karban

Poděkování

Chtěl bych tímto poděkovat Mgr. Lukáši Novotnému, M.A., Ph.D. za prvotní inspiraci při výběru tématu, za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této diplomové práce. Zvláštní poděkování patří Mgr. Michaelle Tučkové z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, které mi pomohla při bádání v archivu, konkrétně při vyhledávání volebních programů. Také děkuji své rodině. Především za velkou trpělivost.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá fenoménem antikomunismu v České republice po roce 1989. Vykresluje politickou a společenskou atmosféru po sametové revoluci s důrazem na vyrovnávání se s předchozím režimem. Pojmenovává základní historické zdroje pro utváření protikomunistických postojů několika generací. Analyzuje volební programy a prohlášení politických stran. Zabývá se rétorikou nejvýraznějších a mediálně známých představitelů antikomunistických proudů a bere v úvahu také oponenty těchto myšlenek. Vychází především z odborné literatury a částečně z výsledků průzkumů veřejného mínění.

Klíčové pojmy

Antikomunisté

Demokracie

Dekomunizace

Disidenti

Komunismus

Lustrace

Postkomunismus

Protikomunistický odboj

Sametová revoluce

Svoboda

Totalita

Annotation

The diploma thesis deals with the phenomenon of anti-communism in the Czech Republic after 1989. It outlines the political and social atmosphere after the Velvet Revolution, with emphasis on coping with the previous regime. It identifies the basic historical sources for the formation of anti-communist attitudes of several generations. It analyzes election programs and election statements of political parties. It deals with the rhetoric of the most pronounced representative of anti-communist currents known thanks to the media and it takes into account also the opponents of these ideas. It is mainly based on specialized literature and partly on the results of opinion polls.

Key words

Anticommunists

Democracy

Decommunization

Dissidents

Communism

Lustration

Post-communism

Anti- communist resistance

Velvet revolution

Liberty

Totality

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	11
1.1 Antikomunismus.....	11
1.2 Totalitarismus.....	12
1.3 Postkomunismus.....	13
2. ZDROJE ANTIKOMUNISMU.....	14
2.1 Komunismus, komunisté a jejich strana.....	14
2.2 Útlak v padesátých letech.....	20
2.3 Sovětská okupace 1968.....	22
2.4 Období normalizace.....	24
2.5 Příliš sametová revoluce.....	29
3. DEKOMUNIZACE 1990, IDEÁLY A REALITA.....	33
3.1 Společenský trend po sametové revoluci.....	33
3.2 Revoluce, nebo převrat?.....	35
3.3 Boje o vyrovnání s minulostí.....	37
3.4 Jak reagovali komunisté.....	40
3.5 Příběh Lidové milice.....	42
3.6 Lustrace.....	46
4. ANTIKOMUNISMUS A JEHO AKTIVISTÉ.....	49
4.1 Václav Benda.....	49
4.2 Petr Cibulka.....	51
4.3 Vladimír Hučín.....	54
4.4 Jaromír Štětina.....	57
4.5 Martin Mejstřík.....	59
4.6 Mašínové.....	60
5. ANTIKOMUNISMUS A JEHO KRITICI.....	66
5.1 Ondřej Slachálek.....	66
5.2 Václav Bělohradský.....	67
5.3 Vojtěch Filip.....	69
5.4 Lubomír Štrougal.....	70
6. VÁCLAV HAVEL.....	72
6.1 Aktivista.....	72
6.2 Kritik.....	75
7. ANTIKOMUNISMUS A VOLEBNÍ PROGRAMY.....	79
7.1 Volby 1990.....	79
7.2 Volby 1992.....	81
7.3 Volby 1996.....	85
7.4 Volby 1998.....	88
7.5 Volby 2002.....	89
7.6 Volby 2006.....	91
7.7 Volby 2010.....	92
8. PRŮZKUMY: JSOU ČEŠI ANTIKOMUNISTÉ?.....	95
ZÁVĚR.....	102
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	106
SEZNAM GRAFŮ.....	112
SEZNAM ZKRATEK.....	113

ÚVOD

Cílem této práce je vyzkoumat a popsat vše podstatné, co dlouhodobě ovlivňuje utváření antikomunistických názorových proudů v české společnosti. Analyzovat programové dokumenty politických stran ve volebních kampaních, hledat souvislosti mezi proklamacemi ve vztahu ke komunistické minulosti a reálnou politikou po roce 1989 a také porovnat antikomunistické postoje obyvatelstva v období od sametové revoluce po současnost.

Vzhledem ke složitosti tématu a nepřehledné vrstevnatosti nejrůznějších projevů českého antikomunismu autor této práce nemohl mít ambici podat komplexní výklad problematiky. V této souvislosti také předesílá, že při výběru osobností, které hrají důležitou roli v utváření tohoto myšlenkovém proudu (či v jeho kritice) zohledňoval především mediální a společenskou známost. Jeho výběr lze do jisté míry považovat za subjektivně podmíněnou výseč.

Při hodnocení stavu poznání tohoto tématu je nutné zmínit skutečně obrovské množství literatury, která se zabývá popisem komunistické totality v Československu 1948-1989. Tyto knihy přinášejí nejen cenná historická svědectví, ale hlavně významným způsobem posilují duch antikomunismu.

V knihovnách a knihkupectvích jsou například k dispozici příběhy politických vězňů a lidí, kteří aktivně vzdorovali komunistickému režimu. Samostatnou kapitolou odbojářské literatury jsou knihy pojednávající o činnosti skupiny bratří Mašínů. Některé publikace popisují historicky zlomové okamžiky, například likvidaci selského stavu spojenou s kolektivizací na venkově. Za přínosná díla lze označit také ta, která se zabývají životem subkultur v období normalizace. Je zřejmé, že každý další vydavatelský počín tohoto druhu rozšiřuje nabídku zdrojů pro utváření nebo posilování antikomunistických postojů.

Nutno připomenout, že odborně fundované dílo, které by se objektivně zabývalo fenoménem antikomunismu po roce 1989 zatím v českých knihovnách chybí. Přitom v posledních dvaadvaceti let probíhaly v české společnosti děje, které více či méně souvisely s řešením otázky, jak se vyrovnat s obdobím komunistické vlády.

Jako vzácný vydavatelský počín se jeví publikace Knihovny Václava Havla (2011) s názvem Rozdělení minulostí. Pětice historiků v ní zkoumá formování české politické kultury a politicko-kulturních identit po roce 1989. Ojedinělým dílem, které se diskutovaného tématu dotýká, je také kniha francouzské historičky a socioložky Francois Mayerové Češi a jejich komunismus, kterou vydalo Argo v roce 2009. Mapování českého antikomunismu v polistopadovém období mohou podnítit práce menšího rozsahu, které zapůsobí jako předběžná signalizace, že se utváří společenská poptávka po takto zaměřeném textu.

Pokud se týká struktury této diplomové práce, je rozdělena do osmi kapitol, přičemž většina z nich obsahuje zvláštní podkapitoly. První kapitola je věnována teoretickým východiskům, se kterými autor dále pracoval. Tedy antikomunismu, totalitarismu a postkomunismu.

Ve druhé kapitole jsou uvedeny důležité zdroje poznání, které mají vliv na utváření antikomunistických postojů. Autor je rozdělil do čtyř podkapitol, v nichž se zabývá komunistickou stranou, obdobím padesátých let, rokem 1968 a následnou normalizací.

Kapitola třetí je věnována velmi dynamickému dekomunizačnímu období, které nastalo krátce po sametové revoluci. V podkapitolách jsou popisovány společenské nálady, projevy antikomunistického aktivismu a poměrně dramatické politické boje na parlamentní půdě. Samostatná pasáž je věnována Lidovým milicím, tato část textu slouží jako náhodně vybraný příklad, na němž je ilustrováno, jakým způsobem docházelo k demontáži některých struktur bývalého režimu.

Čtvrtá kapitola představuje mediálně známé aktivisty, kteří v určitých fázích vymezeného období působili jako hybatelé antikomunistické scény. Konkrétně Václav Benda, Petr Cibulka, Vladimír Hučín, Martin Mejstřík a Jaromír Štětina. Záměrem autora této práce bylo ukázat nebo alespoň naznačit rozdílné kořeny, povahy, přístupy a motivace kontroverzně vnímaných osobností. Mašínové a Milan Paumer jsou tu zařazeni jako mediální ikony českého antikomunismu. Z větší části autor čerpal z českého tisku. Na jednotlivých výstupech ukazuje, nakolik se novináři v této kauze stále pohybují ve stereotypch znázorňujících mašinovský příběh jako nekonečný mediální seriál o vrazích nebo hrdinech. Nicméně je zajímavé, že zprávy o úmrtích Milana Paumera a Ctirada Mašina byly zařazeny na titulních stranách významných domácích deníků. I tento jev svědčí o pozoruhodném zmedializování Mašinů, které

může posloužit jako předobraz dlouho očekávaného a zatím nerealizovaného filmového zpracování. Autor při zařazení tohoto tématu vycházel z předpokladu, že zmíněný odbojářský příběh má v posledních letech významný vliv na formování antikomunistického vědomí a jeho další medializace může probouzet zájem o novodobou historii a motivovat k debatám o totalitní minulosti.

V páté kapitole dostávají prostor kritici antikomunismu. Při jejich výběru autor rovněž uplatnil hledisko mediální známosti. Šestá kapitola pojednává o antikomunistických postojích a činech Václava Havla. Vzhledem k rozporuplnosti, která se objevuje v hodnocení a obecnému vnímání Havlovy politické role, byla tato kapitola rozčleněna do dvou podkapitol. Za pozornost totiž stojí, že radikální antikomunisté Václava Havla často označují jako toho, který umožnil další existenci komunistické strany a přechod předlistopadových prominentů do nově se tvořících politických a zejména ekonomických elit. Přitom lidé z tvrdého komunistického jádra zase bývalého prezidenta neuctívají především kvůli jeho zahraniční politice, příklonu k americkým vojenským zájmům.

Sedmá kapitola je pojímána jako analýza volebních programů z období 1990-2010. Sepsání této části textu předcházelo důkladné studium archivních materiálů. Autor se soustředil výhradně na volby do Poslanecké sněmovny PČR a jeho cílem bylo vyhledat a shromáždit antikomunistické proklamace a sliby, které byly součástí politické propagandy a prezentace volebních kandidátů.

V osmé kapitole jsou zachyceny společenské nálady obyvatelstva. Autor vychází z výsledků několika průzkumů veřejného mínění. Ukazuje na nich, jakou společenskou podporu měly a mohly mít kroky politické elity v období po sametové revoluci. Například v otázce zabavení majetku tehdejší Komunistické strany Československa. Vysvětlující texty a údaje o jednotlivých výzkumech jsou doplněny názornými grafy.

Jak už bylo naznačeno, smyslem této diplomové práce není jen naplnění v úvodu uvedených cílů, ale i možná inspirace pro další podobně zaměřené texty.

Téma antikomunismu polistopadového období může být zpracováno z mnoha různých hledisek. Konflikt, který je v něm zakódován, je výzvou nejen pro fundované historiky, zasvěcené novináře, ale jistě i pro studenty, kteří mohou přispět neotřelostí a zcela nečekanou optikou.

O potřebnou motivaci by se měli postarat především učitelé.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Antikomunismus

Antikomunismus (z lat. anti – proti, communis – společný), souhrn ideologických a politických názorů odmítajících komunismus. Antikomunismus vznikl jako reakce na rozvoj komunistických hnutí a především na praktický postup komunistických stran. Má různé formy, od ideologických koncepcí až po oficiální státní politiku, a různé projevy, od snah o reformu komunistických koncepcí přes liberalistickou kritiku až po militantní antikomunismus, který se projevoval především během studené války. Základní součástí antikomunismu byl tzv. antisověťismus, tj. kritika vládnoucí ideologie i politické praxe SSSR jako nejsilnějšího komunistického státu.

V rámci politologie se zkonstituoval speciální vědní obor, tzv. kremlinologie (též kremlologie), který se věnoval studiu vnitřní a zahraniční politiky SSSR. S úplnou diskreditací komunistického modelu státu, provázenou rozpadem sovětského bloku a následně i samotného SSSR, ztrácí antikomunismus na významu. Sovětologická pracoviště v západních zemích se nyní soustřeďují spíše na problematiku vývoje a perspektiv (především ekonomických) tzv. východních zemí.¹

Antikomunismus uplatňovaný v českém prostředí po roce 1989 se obecně vymezuje vůči čtyřicetiletému období totalitní vlády jako celku. Představitelé tohoto myšlenkového proudu poukazují na specifika jednotlivých údobí. Například na první polovinu padesátých let, na sovětskou okupaci 1968, na společenskou normalizaci v 70. letech. Antikomunismus přelomu osmdesátých a devadesátých let je spojen se snahami o rychlou demontáž minulého režimu.

Zastánci důsledného antikomunismu si dlouhodobě všímají pozůstatků minulého režimu zejména ve smyslu personálním, kritizují skutečnost, že některé elity totalitního režimu se staly elitami nového demokratického systému. A právě jeho nedostatky často přisuzují shovívavému vyrovnávání se s předchozím režimem.

¹ Žaloudek, E. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1996, s. 21.

1.2 Totalitarismus

Termín užívaný ve 20. století k označení ideologie politických režimů nepovolujících na svém území žádnou instituci (organizaci, společenství) nekontrolovanou státem. Jde o volně definovaný pojem, vždy užívaný hanlivě např. ve spojení s režimem nacistického Německa nebo stalinského Sovětského svazu. Neznamená však nutně fyzické násilí v politice a není synonymem pro absolutismus nebo autokracii. Režim získává totalitní rysy, jakmile posiluje svůj dohled nad učebními osnovami škol a univerzit, manipuluje hromadnými sdělovacími prostředky, zatímco upadá vliv nezávislých institucí.²

Představa totalitarismu vznikla po 2. světové válce a byla spojena s postoji a přístupy typickými pro studenou válku. Zájem o totalitarismus na Západě v 50. a 60. letech lze do jisté míry vysvětlit tím, že poukazoval na paralely mezi fašistickými a komunistickými režimy a zvýrazňoval jejich represivní a brutální charakter. Stal i prostředkem pro vyjádření antikomunistických názorů a zejména nepřátelských postojů k Sovětskému svazu. Mezi nacistickým Německem a Sovětským svazem bezpochyby jistá podobnost byla, zvláště během Stalinovy vlády. Ovšem paušální označování obou těchto režimů za „totalitní“ spíše zahuje významné rozdíly. Sovětská ekonomika byla například kolektivizována a byl v ní uplatňován systém centrálního plánování, zatímco kapitalistická ekonomika přežila celou dobu nacistické vlády a velkoburžoazie často úzce spolupracovala s nacistickým státem. Kromě toho jsou fašismus a komunismus ideologicky divergentní. Fašisté například hlásají a vyznávají takové hodnoty, jako je boj, elitářství a nacionalismus, zatímco komunisté hájí spolupráci, rovnost a mezinárodní solidaritu. Totalitární analýza opomíjí i změny, k nimž došlo v Sovětském svazu v poválečném období. I když pokračovaly politické represe, masový teror a neskrývaná brutalita, což je punc totalitní vlády, skončily se smrtí Stalina v roce 1953.³

Totalitarismus sliboval, že úplně odstraní rozdíl mezi státem a občanskou společností a že vystaví soukromý život komplexní politické kontrole.⁴

² Teed, P. *Moderní oxfordský slovník 20. století*. Praha 1994, s. 522.

³ Heywood, A. *Politické ideologie*. Praha 1994, s. 181.

⁴ Tamtéž, s. 179.

1.3 Postkomunismus

Rok 1989 označuje předěl v dějinách komunismu. Vlna lidových demonstrací, které začaly v dubnu demokratickým studentským hnutím v Číně, zaútočila na komunistické vlády po celém světě. Červnové demonstrace na Náměstí nebeského lidu byly sice brutálně potlačeny, nicméně na podzim a v zimě 1989 se v celé východní Evropě komunistické režimy zhroutily. Berlínská zeď byla proražena 10. listopadu a do konce roku byla stržena „železná opona“, která od roku 1945 rozdělovala Evropu na kapitalistický Západ a komunistický Východ. Proces vnitřních reforem se urychlil i tam, kde komunistická vláda přetrvala.

Tyto dramatické události umožnila změna v politickém vedení v Sovětském svazu, tj. po jmenování Michaila Gorbačova za generálního tajemníka KSSS v roce 1985. Gorbačov nebyl spokojen se stagnací a se slabou výkonností sovětské ekonomiky a zahájil proces radikálních reforem v souladu s ruskou tradicí „revoluce shora“. Stanovil si tři cíle: prvním a nejdůležitějším byla perestrojka neboli „přestavba“ ekonomiky, druhým byla glasnost' neboli „otevřenost“, tj. svobodná politická diskuze, a třetím demokratizace čili širší účast mas na veřejném životě.⁵

Když ve východní Evropě začaly nepokoje, Gorbačov odmítl zasáhnout stejným způsobem jako v roce 1956 a 1968 a smířil se s pádem komunistických vlád. Pod tlakem rostoucí opozice uvnitř Sovětského svazu a prohlubujícího se hospodářského úpadku i vývoje ve východní Evropě vstoupil proces reforem v letech 1989-1990 do radikálnější a zřetelně liberální etapy.

Michail Gorbačov nepřestává tvrdit, že marxistický socialismus má nepomíjivý význam a že je schopen si zachovat svou přitažlivost pro masy. Gorbačov vlastně tvrdí, že komunismus prožívá přechodné období a „demokratickou obnovu“. Tento názor vycházel z přesvědčení, že to, co se zhroutilo, nebyl samotný komunismus, nýbrž jen jedna konkrétní bolševická koncepce komunistické vlády.⁶

⁵ Heywood, A. *Politické ideologie*. Praha 1994, s. 120.

⁶ Tamtéž, s. 121.

2. ZDROJE ANTIKOMUNISMU PO ROCE 1989

2.1 Komunismus, komunisté a jejich strana

Komunismus (z lat. communis – společný), společenský systém založený na společném vlastnictví, resp. společném vlastnictví výrobních prostředků. Ideu zrušení soukromého vlastnictví nacházíme již u Platóna, v praxi byla realizována v prvních křesťanských komunitách. Radikální kritiku primitivního komunismu podal K. Marx, který vytvořil moderní teorii komunismu. Pravý komunismus podle něj není naplněním „všeobecné závislosti“, nýbrž pozitivním zrušením vlastnického principu a tím odstraněním sebeodcizení člověka a vytvořením mravného vztahu mezi lidmi navzájem i mezi lidmi a přírodou. Výroba má být podle něj společenskou činností, při níž bude zrušen rozdíl mezi fyzickou a duševní prací a posléze i dělba práce.

Slabým bodem komunistických teorií byl problém rozdělování. Ústřední idea komunismu – svoboda – předpokládala nejen svobodu od útlatku a vykořisťování, ale také svobodu od nedostatku a právo rozdělit požitky, plynoucí z vlastnictví, rovným dílem. Reálně budovaný komunismus přinesl ovšem zcela jiné než tyto akademické problémy. Dnes se komunismem vesměs rozumí oficiální ideologie a politická praxe bývalého Sovětského svazu, které se zformovaly po uchopení moci v Rusku bolševickou stranou.⁷

Komunistická strana Československa (KSČ), československá politická strana. Vznikla z levého křídla Československé sociálně demokratické strany dělnické na ustavujícím sjezdu v květnu 1921. Na slučovacím sjezdu v listopadu 1921 do KSČ vstoupily dosud samostatné organizace německých a polských komunistů v ČSR a část anarchokomunistických skupin. Prvním předsedou strany se stal V. Štůr, místopředsedou dlouholetý předák sociální demokracie B. Šmeral. Ústředním tiskovým orgánem strany bylo Rudé právo. Ve volbách v roce 1925 získala KSČ 41 poslaneckých mandátů a stala se tak po agrární straně druhou nejsilnější, což byl její nejlepší výsledek za období 1. republiky. Do vlády všennárodní koalice nevstoupila. Během 20. let strana procházela velmi bouřlivým vývojem. Teprve v roce 1929 se podařilo skupině kolem K.

⁷ Žaloudek, E. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1996. s. 175.

Gottwalda na V. sjezdu získat rozhodující dlouhodobý vliv. Již bezprostředně po sjezdu proti jeho závěrům vystoupilo 26 poslanců a senátorů KSČ a skupina sedmi komunistických spisovatelů (J. Hora, M. Majerová, H. Malířová, S. K. Neumann, I. Olbracht, J. Seifert a V. Vančura). Vedení strany však pokračovalo v tzv. bolševizaci, která přinesla snížení počtu členů strany z 140 000 na 20 000. To se projevilo na výsledcích voleb na podzim 1929, kdy strana získala jen 30 poslaneckých mandátů. Stejného výsledku dosáhla i ve volbách v roce 1935. Dokázala sice získat určitou popularitu akcemi proti nezaměstnanosti a později i proti fašismu, ale na druhé straně odrazovala voliče odmítáním spolupráce s demokratickými stranami, především se sociálními demokraty.

Koncem 30. let pod tlakem nebezpečí fašismu KSČ zrevidovala některé své postoje a pokusila se vytvořit širokou frontu za záchranu republiky, v situaci silného posunu politiky doprava jí však byla v říjnu 1938 zastavena činnost a v prosinci byla rozpuštěna. Po mnichovské dohodě a okupaci zbytku Československa odešla část vůdců strany do emigrace, většinou do Moskvy. Tam zachovávali linii určenou sovětsko-německým paktem. Teprve po napadení SSSR Německem se podíleli na odboji, stejně jako se řada členů podílela na odboji domácím. Během války padlo za oběť perzekuce asi 25 000 bývalých členů KSČ, což společně s faktem osvobození většiny území Rudou armádou výrazně posílilo prestiž strany.⁸

Již v posledních letech války KSČ zcela změnila svou strategii a místo provokativního prvorepublikového vyhrožování uchopením moci se na uchopení systematicky připravovala. Obratným jednáním o uspořádání poválečných poměrů s E. Benešem a dalšími exilovými politiky dosáhla toho, že se stala rozhodující silou v Národní frontě a zaujala významná místa v první poválečné tzv. košické vládě, v níž se stal K. Gottwald místopředsedou. I dalším stranám národní fronty vyhovovala dohoda, že nebudou povoleny předválečné pravicové strany. Ve volbách do Národního shromáždění v roce 1946 KSČ získala 40,2 procent hlasů v českých zemích a 30,4 procent na Slovensku a stala se tak výrazně nejsilnější politickou stranou. Předseda Gottwald se stal předsedou vlády. Současně sympatizanti strany (či tajní členové) obsadili o důležitá místa v ostatních českých politických stranách. Za této situace

⁸ Žaloudek, E. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1996. s. 176.

neměly demokratické strany v únoru 1948 větší šanci zabránit KSČ v uchopení moci. Ještě v roce 1948 se K. Gottwald stal prezidentem a strana provedla „sloučení“ se sociální demokracií, spočívající v přechodu asi třetiny sociálních demokratů do KSČ.⁹

Dalších více 40 let měla KSČ zcela monopolní postavení v československém politickém systému. I tzv. Pražské jaro 1968 se v rozhodující míře odehrávalo v rámci KSČ jakožto střet „reformních“ a „konzervativních“ komunistů. Dvacetiletí po roce 1968 pak znamenalo zakonzervování politické struktury. V roce 1969 ovládli vedení KSČ tzv. normalizátoři na čele s novým generálním tajemníkem G. Husákem. KSČ prostřednictvím čistek a s podporou sovětských vojenských jednotek na území Československa zcela ovládla moc. Tato situace se nijak výrazně nezměnila ani po nahrazení G. Husáka Miloušem Jakešem v roce 1987. Jakeš měl být hlavním propagátorem tzv. procesu přestavby, ale pokračoval zcela v duchu dosavadního rigidního komunismu.¹⁰

Po tzv. sametové revoluci 1989 se pokusila KSČ situaci řešit obvyklým postupem – vyloučením některých vůdců, ovšem tentokrát byla krize strany těžší. V roce 1990 se rozdělila na českou část – Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM) a Komunistickou stranu Slovenska, které byly zastřešeny federální radou KSČS. Slovenská strana se v roce 1991 transformovala na Stranu demokratickej ľavice a v prosinci 1991 z Federální rady vystoupila. Od KSČM se postupně dále oddělila Strana demokratické levice a strana Levý blok.¹¹

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) vznikla v březnu 1990 rozdělením Komunistické strany na českou a slovenskou část. V letech 1990-91 byla součástí federalizované KSČS, později Federace KSČM a SDL. Její program vychází z pojetí demokratického socialismu. V politickém boji mezi stoupenci reformního křídla (vedené předsedou strany v letech 1990-93 J. Svobodou) a stoupenci tradičního marxismu-leninismu však zvítězili tradicionalisté. Na sjezdu v červenci 1993 byl novým předsedou strany zvolen M. Grebeníček. Na tento vývoj reagovalo reformní křídlo odchodem ze strany. Nejprve se v červnu 1993 oddělila frakce, vedená J. Mečlem a

⁹ Žaloudek, E. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1996., s. 177-178

¹⁰ Cabada, L-Šanc,D. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň 2005, s. 103.

¹¹ Žaloudek, E. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1996, s. 179.

konstituovala se Strana demokratické levice pod Mečlovým předsednictvím. V prosinci 1993 založila další skupina stranu Levý blok s předsedou J. Ortmanem.

Podle vlastních údajů měla v dubnu 1996 200 000 členů a byla tak nejpočetnější stranou v ČR.¹² Počet členů v předchozích obdobích - listopad 1948: 2.500 000, leden 1958: 1.420 000, leden 1968: 1.690 000, květen 1971: 1.200 000, květen 1988: 1.720 000, září 1990: 800 000.¹³ Aktuální informaci o vývoji členské základny zveřejnil koncem roku 2011 týdeník Respekt. Podle tohoto zdroje má komunistická strana 60 tisíc členů. „Navzdory pokračujícímu sestupu má KSČM z politických stran stále největší členskou základnu a její politici se chlubí, že se jim více než dříve hlásí noví členové (loni necelé čtyři stovky, letos ještě o trochu více).“¹⁴ Předseda KSČM Vojtěch Filip v březnu 2010 napsal: „Jsme tady, ví se o nás, přestože doslova vyhecovaný antikomunismus by naši stranu nejraději zlikvidoval. Demokracie, nedemokracie, o ni přece takovým Topolánkům, Kocábům, Štětinům a některým pisálkům z česky psaného německého tisku nejde. Jde o nenávist, o jejich bolístky a obavy z toho, že lidé jednou prohlédnou to, jak rozprodali národní bohatství a budou se ptát na jejich úlohu. KSČM je z jejich pohledu nebezpečná, protože jako jediná se chce ptát už dnes.“¹⁵

Ve všech polistopadových volbách patřila KSČM mezi nejúspěšnější politické strany. V roce 1990 získala 13,2 procent hlasů (ČNR), 13,5 procent (SL FS) a 13,8 procent (SN FS). O dva roky později byla KSČM součástí Levého bloku, zisk tohoto uskupení činil 14,1 procent (ČNR), 14,3 procent (SL FS) a 14,5 procent (SN FS). V dalších letech skončila KSČM ve volbách do Poslanecké sněmovny s těmito výsledky: 10,3 procent (1996), 11 procent (1998), 18,5 procent (2002), 12,8 procent (2006) a 11, 3 procent (2010).¹⁶

Program KSČM vychází z marxistické teorie a prosazuje myšlenky komunismu. Opírá se o Marxovu tezi, že „svět nelze jen vykládat, ale je nutno jej změnit“. Programovým cílem KSČM je socialismus, respektive vybudování moderní socialistické společnosti. Příčinou „stupňujících se problémů světa“ je podle KSČM

¹² Žaloudek, E. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1996, s. 177

¹³ Tamtéž, s. 178

¹⁴ Lauder, S. *Stále v kurzu*. Respekt č.45/2011, s. 32.

¹⁵ Filip, V. *Vždy jsem na straně obyčejných lidí*. Praha 2011, s. 48.

¹⁶ Výsledky voleb do PS PČR. Dostupné na WWW: <http://www.volby.cz/>.

kapitalismus. KSČM se hlásí k parlamentní demokracii a společnost chápe jako demokratickou, samosprávnou, politicky a hospodářsky pluralitní. KSČM podporuje široké užívání referenda. Komunisté požadují plnou zaměstnanost, právo na práci. Program KSČM je primárně zaměřen na sociálně slabé a ohrožené občany, odvolává se na princip solidarity. KSČM je proti deregulaci nájemného a řešení bytové otázky vidí ve výstavbě nových bytů stavebními družstvy a jinými neziskovými organizacemi. KSČM odmítá tržní vztahy ve zdravotnictví – zdravotní péči musí garantovat stát. Komunisté požadují státem garantovaný, dávkově definovaný, povinný důchodový systém, postavený na generační a příjmové solidaritě. V ekonomické oblasti KSČM požaduje ukončení restitucí a privatizace. Státní vlastnictví by mělo být zvýšeno a dosavadní privatizace revidovány. KSČM vystupuje proti „vulgární amerikanizaci kultury“.¹⁷

Z tábora příznivců komunistické strany občas zaznívají názory, že to, co antikomunisté kritizují, nemělo s komunismem nic společného. Že to byla jen jedna vývojová fáze. „Co furt strašíte slovem komunismus? Vždyť je to myšlenka vzdálená! Šíleně vzdálená! Je to myšlenka v podstatě velice dobrá, ale jak to bude jednou vypadat, na to – nezlobte se – ani já, ani vy už mít vliv nebudete,“¹⁸ prohlásila v jednom ze svých posledních rozhovorů Jiřina Švorcová, herečka a přesvědčená komunistka.

K pohledu na minulost se vyjádřil také komunistický sociolog Jiří Bauer: „Dnes lze s obtížemi pochválit dřívější bytovou výstavbu nebo pochybovat o tom, že nějaké vraždění komunistických funkcionářů zosnovala sama StB. Je možné hovořit o téměř pětina voličů jako o něčem, co už už vymře nebo co má 'vyhnít'. Když dnes nějaký komunista nostalgicky chválí vše z minulosti a snad sní, že opět může přijít čas revoluce, realističtí komunisté mu vysvětlí jeho omyl. Když však antikomunista řekne, že komunismus je horší než fašismus a že fašismus nebo nacismus jsou odnoží marxismu, pak v současné atmosféře pana ministra nebo senátora nikdo neopraví.“¹⁹

V prosinci 2011 na sebe upozornil předseda KSČM Vojtěch Filip, který zaslal představitelům severokorejského totalitního režimu kondolenci k úmrtí dlouholetého

¹⁷ Cabada, L-Šanc,D. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň 2005, s. 170.

¹⁸ Kalenská, R. Rozhovor s Jiřinou Švorcovou: *Čuba místo Nečase*. Týden č. 46/2010. s. 49

¹⁹ Bauer, J. *Otázka komunismu*. Praha 2006, s. 32.

diktátora Kim Čong-ila. Dopis obsahoval například větu: „KSČM pevně věří, že Korejská strana práce překoná nynější smutek a nadále povede hrdinný boj korejského lidu za obranu socialismu ve Vaší krásné zemi. Přijměte, prosím, můj soudružský pozdrav.“²⁰ Zatímco v internetových diskuzích se poté objevila záplava „laických“ názorů, zda to není důvod k zákazu strany, komentátor MF Dnes Karel Steigerwald tento počin glosoval z trochu jiného pohledu: „Předseda KSČM Vojtěch Filip provokuje. Vychvaluje korejského tyrana. Korejec je mu ale jedno, jde o tu provokaci. Slušné rozzuří, zuřící nepřátele demokracie nadchne. Filip chce, aby ho policie vyšetřovala, aby šel k soudu, aby ho soud musel osvobodit. Proč ten randál dělá? Chce hlasy zuřících ovcí. Ty jemu a KSČM zabezpečují lehké živobytí v parlamentu. Na chválu korejského vůdce ovce slyší. Policie by ho vyšetřovat neměla. Má toho sama dost, ať vyšetřuje vážné věci.“²¹

Zmíněný článek v týdeníku Respekt se také zabývá otázkou, nakolik je reálný zákaz této strany. „Pozornost k tradiční komunistické ‘podstatě’ přitáhl v loňském roce návrh ‘Minimálního programu KSČM’, který pro sjezd naplánovaný na květen 2012 sepsala skupina konzervativců v čele s pražským komunistou Milanem Havlíčkem. Právě Havlíčkovu volání po ‘obraně výdobytků revoluce na základě Marxových a Stalinových tezí’ a další výroky zařadila pře třemi lety senátní komise pro posouzení ústavnosti KSČM mezi argumenty pro zákaz komunistů. Dnes se strana opět vrací ke kořenům: dvacetibodový dokument navrhuje třeba masivní znárodnění prakticky všeho nestátního majetku či vystoupení Česka z NATO. Ačkoli zatím nejde o oficiálně schválený dokument, podle komunistických špiček jsou radikálové nedílnou součástí spolku. (...) I když tedy obliba KSČM neroste nijak závratně, v jednom směru mohou být komunisté klidní. U soudu se jejich politika probírat nebude. Vláda Petra Nečase (ODS) sice vážně zvažovala, že se s návrhem na pozastavení činnosti či rovnou na zákaz KSČM obrátí na Nejvyšší správní soud, jenže jí to nedoporučuje žádná z analýz, které si na toto téma nechalo vypracovat ministerstvo vnitra.“²²

²⁰ Syrovátka, T. *Šéf KSČM si ho „velmi vážil“*. MF Dnes, 28.12. 2011, s. A3.

²¹ Steigerwald, K. *Filipa hod'te voličům, ne policii*. MF Dnes, 28.12. 2011, s. A10.

²² Lauder, S. *Stále v kurzu*. Respekt č.45/2011, s. 32-33.

2.2 Útlak v padesátých letech

Důležitým inspiračním zdrojem pro utváření antikomunistického cítění je pro mnoho lidí únorový převrat 1948 a následné společenské změny, které poznamenaly osudy jednotlivců a celých rodin. Všechna dosud zaznamenaná a zveřejněná svědectví jsou důkazem charakteru komunistického zřízení. Zakladatelské období komunistického režimu začíná únorem 1948 a končí rok po Stalinově smrti v roce 1954. Během velmi krátké doby načrtli noví vládcí obrysy nového režimu. Šlo o tak zásadní a tak rozsáhlé přeměny všech oblastí společenského dění – mocenské, politické, ekonomické, sociální, kulturní – že zasáhly do života všech občanů, nevyhnuly se žádné sociální vrstvě a žádné instituci ani zájmovým organizacím. Komunistická moc a na ní budovaný režim razily novou stupnici hodnot, zatímco staré hodnoty zatracovaly. Rozkládaly i dlouholeté vztahy mezi občany, mezi přáteli i uvnitř rodin, snažily se vymýtit nebo ve svůj prospěch zneužít tradice, zvyky, a tak zasahovat do každodenního života občana. Chtěly ovlivňovat jeho vědomí, určovat směr jeho myšlení, hranice jeho poznání. Monopol na pravdu totiž patří k podmínkám stability monopolu moci.²³

Nekomunistické a protikomunistické skupiny byly vystaveny kruté perzekuci, justičním procesům, internacím. Někteří z politiků byli popraveni (nejznámější je případ Milady Horákové), doživotně internováni (např. lidovečtí politici J. Šrámek a F. Hála, zadržení při pokusu o emigraci), odsouzení v politických procesech na doživotí či mnohaletým žalářům. Komunisté zlikvidovali rovněž většinu spolků – z 60 tisíc jich zbylo méně než 700 – a vytvořili monopolní masové organizace, z nichž některé začlenili do systému Národní fronty. Výrazné perzekuci byly vystaveny organizace jako Sokol, Národně-socialistická mládež apod. a také katolická církev a její představitelé.²⁴

Bezprostřední represe vytvořily klima strachu a beznaděje. Všechna doposud platná kritéria života se zhroutila. Otevřela se cesta strachu u představovaného a tušeného, tím i mnohem více působícího nebezpečí. Na druhé straně ještě nějakou dobu fungovala jakási míra otupělosti a nepřipravenosti na novou situaci, která umožnila přežívat některým starším stereotypům chování: obecné slušnosti mezi skupinou stejně smýšlejících lidí, zdvořilosti ve vzájemném styku, tendenci pomoci si a schopnosti rezistence tam, kde náhle lidé bilančně poznali, že na věci se rozhodně nebudou podílet.

²³ Kaplan, K-Paleček. P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno 2008, s.18.

²⁴ Cabada, L-Šanc,D. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň 2005, s. 102.

Doba od puče do poloviny 50. let představovala největší nárůst problémů všedního dne. Zajistit obživu, byt, bydlení, starat se o zvířata a hledat přežití v podmínkách venkova, hledat zaměstnání ve městě. Paralelně se vytvářela nová struktura společnosti, která vydělovala skupiny s jinými, přednostními právy a skupiny s omezenými nebo téměř žádnými právy. Nova postavení byla přijímána v atmosféře strachu jako danost, proti které člověk neměl odvahu se postavit. Množství mrtvých a popravených posilovalo vážnost takového vnitřního přesvědčení.²⁵

Bývalý politický vězeň a spisovatel Jiří Stránský ve svých vzpomínkách a úvahách napsal: „Skoro všechny vítězné revoluce začínají mstou. Možná i proto ty, které tak nezačínají, se postupně za revoluce ani nepovažují. Avšak v únoru 1948 to byla revoluce (z pohledu komunistů) a puč (v očích ostatních) se vší parádou. To slovo jsem napsal záměrně. Nesmíme zapomenout, že i poprava Milady Horákové byla pro komunisty a jejich oddané (ať dobrovolně či nuceně) velikou parádou.“²⁶

V roce 1950 bylo za protistátní činy odsouzeno 11 026 osob, z toho 31,6 procent dělníků. V období od ledna 1951 do poloviny roku 1953 zatkla StB 12 120 osob, z toho 39,2 procent dělníků a 20,8 procent rolníků s výměrou půdy do 20 hektarů. Politické procesy a všechny typy perzekuce měly svoji třídní ideologii. Příslušela ji důležitá role: nejenže ospravedlňovala perzekuční zákroky, ale působila i jako výzva k další perzekuci. Základní a dlouhotrvající ideologickou tezí byla teorie o třídním boji.²⁷

Jedním ze symbolů utrpení tehdejších politických vězňů zůstává Jáchymov. S tímto místem je spojena spousta příběhů plných utrpení. Například Vladimír Rychlík se v roce 1949 jako dvaadvacetiletý absolvent obchodní akademie v Brně pokusil o útěk na Západ. Neúspěšně. Skončil ve vězení, nejdříve na Borech, potom v Jáchymově, kde pracoval na obávané věži smrti. Po všech odsouzeních a trestech za nepovedené útoky strávil za mřížemi celých devatenáct let. Na svobodu se dostal během Pražského jara, v roce 1968. Hned emigroval do USA. Dnes žije jako penzista v New Yorku.²⁸

Největší nápory vězňů zažívalo Jáchymovsko v letech 1951-1954, kdy bylo k dobývání uranových dolů nahnáno kolem čtrnácti tisíc odsouzených. Drženi byli v několika táborech poblíž Jáchymova. Podle oficiálních údajů bylo 31 vězňů zastřeleno

²⁵ Kabát, J. *Psychologie komunismu*. Praha 2011, s. 381.

²⁶ Stránský J. *Komunismus po česku*. Praha 2008, s. 32.

²⁷ Kabát, J. *Psychologie komunismu*. Praha 2011, s. 47.

²⁸ Navara, L.-Albrecht, J. *Abeceda komunismu*. Brno 2010, s. 100.

na útěku, 229 zemřelo při pracovních úrazech. Další zemřeli na nemoci způsobené ozářením či krutými podmínkami v lágrech. Celkem prošlo uranovými doly v Československu přes sedmdesát tisíc politických vězňů, do tohoto počtu jsou zahrnuti i ti, kteří byli vězněni na Příbramsku a u Horního Slavkova.²⁹

2.3 Sovětská okupace 1968

Druhá polovina šedesátých let je spojena s pocitem společenského uvolnění. O to větší zklamání přinesla mnoha lidem okupace sovětských vojsk v srpnu 1968. Jinými slovy po dvaceti letech stalinismu nakonec politická kultura málem zvítězila nad politickou strukturou, a nikoli naopak. Sovětská invaze a normalizace se znovu pokusily o návrat ke komunismu.³⁰ Mnozí z tohoto šoku čerpali své antikomunistické nahlížení pro další roky. Na den, kdy překročila hranice vojska „spřátelených“ armád, se v českých rodinách vzpomíná dodnes. Každý, kdo tento historický okamžik prožil, si většinou pamatuje, co tehdy přesně dělal. Zvláště pro generaci školáků padesátých let je osmašedesátý obrovským traumatem.

Oslavy majálesu, veřejná setkání u příležitosti oslavy umění, jiné typy literatury, později i filmů, otevřenější dialog stály na začátku této doby. Ve všedním dni člověka se již tolik neprojevuje únava. Lidé si zvykají na situaci spojenou nikoli s šokem, ale s potlačovanou nespokojeností. Osvojují si lepší schopnosti, jak zvládat nástrahy totality a jak si prakticky vědět rady. Toto období náhle projde dynamizací v letech 1966-67 a společnost je náchylná k stále veřejnější kritice poměrů. Snižuje se strach, zvyšuje se smysl pro humor, uvolňují se zábrany a úplnou nemožnost veřejné kritiky nahrazují dílčí a opatrná snaha něco ve společnosti měnit. Tento trend proniká i do KSČ, kde je původně vnímán výhradně jako prostředek k výměně skupin a získání funkcí. Teprve skutečnost, že KSČ přestane tento vnitřní boj tajit a jedna skupina použije veřejnost jako formu tlaku na své odpůrce, znamená vtažení obyvatel do hry.³¹ Prosazení reformního křídla v KSČ částečně uvolnilo prostor pro (re)etablování některých politických subjektů či posun v jejich aktivitách. Během jara 1968 vznikly Klub angažovaných nestraníků (KAN) a Klub 231, byla obnovena činnost Junáka, Skautu,

²⁹ Navara, L.-Albrecht, J. *Abeceda komunismu*. Brno 2010, s. 101.

³⁰ Rupnik, J. *Dějiny komunistické strany*. Praha 2002, s. 262.

³¹ Kabát, J. *Psychologie komunismu*. Praha 2011, s. 384.

Orla, Sokola, diskutovalo se o možnostech (znovu)založení sociálně demokratické strany. Okupace Československa 21. srpna 1968 tento vývoj zabrzdila.³²

Disident a polistopadový předseda české vlády Petr Pithart se událostmi konce šedesátých let zabýval v původně exilové knize *Osmášedesátý*. „Bylo-li překvapení nad vpádem vojsk u reformních komunistů vysvětlitelné, pak představa, kterou se snažili veřejnosti vsugerovat, že totiž po úspěšné normalizaci vojska vskutku odejdou, není rozumně vysvětlitelná jinak, než snahou veřejnost zprvu uklidnit a pak opět umlčet a rozřešit nové vnitřní a vnější konflikty KSČ bez rušivého vlivu nekomunistů. ‘Zbytek’ společnosti se stal opět pouhým pozadím. A tak vlastně celá oficiální posrpnová politika je budována na iluzi ‘dočasnosti’ pobytu vojsk. Ale sovětská vojska přece nikdy odnikud neodcházejí dobrovolně, aniž by byl na Moskvu vyvinut silný tlak jak domácích, tak zahraničních politických sil.“³³

Spisovatel a svérázný myslitel Ludvík Vaculík v červnu 1968 otiskl nejdůležitější text svého života, „pamflet“ 2000 slov. Text formálně usiloval o to, aby během léta, před zářijovým sjezdem strany, lidé neupadli do prázdninové letargie – ale pravděpodobné je také vysvětlení, že Vaculík chtěl svým radikálním prohlášením přimět čtenáře (a v návaznosti signatáře), aby se v daných poměrech vyjádřili k situaci závazně a jasně: kdyby potom čirou náhodou do země vpadli okupanti, nebylo by už kam couvnout. Vaculík v textu zrušil vedoucí úlohu, vyzval k bojkotu neschopných politiků atd. Text, psaný v linii jeho představ o konečném zúčtování s režimem, vyděsil a pobouřil stranické funkcionáře včetně těch nejprogresivnějších. Až do té doby si neuměli představit, že někdo vystoupí z jejich řad a řekne: Už to nejde dál flikovat, musí se skončit.³⁴ Později mu, s ohledem právě na 2000 slov, vytýkali, že jeho předsrpnový radikalismus byl netaktický a že se pro Sověty stal záminkou k invazi. V textu k dvacátému výročí okupace o tom Vaculík napsal polemicky: „Nebyli jsme prý realisty. Oni však byli zločinci! Nepřihlédli jsme k situaci v té zemi. Co je nám, přísně vzato, po ní?“ Absurditu představy, podle které se oběť tváří v tvář agresorovi může smlouváním vyvarovat svého osudu, vyjádřil Vaculík metaforou: „Neměli jste nikam jezdit, pokáral šerif postřílené cestujícího dostavníku.“

³² Cabada, L.-Šanc, D. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň 2005, s. 102-103.

³³ Pithart, P. *Osmášedesátý*. Praha 1990, s. 300.

³⁴ Kosatík, P. *Česká inteligence od Jaroslava Golla po Magora*. Praha 2011, s. 332.

V srpnu 1968 čekal nejprve deportaci na Sibiř, tak jak se to po roce 1956 stalo odbojným Maďarům. V jednom svém pozdějším fejetonu napsal: „V srpnu 1968 jsem logicky věřil, zda se blíží smrt, ale neucítil jsem ji. Ludvík Vaculík pak jako jeden z prvních popsal nový národní úkol po okupaci: všechno bude třeba snést. „Je nám jako lidem, jimž hrom zničil dílo, ale co když náš pravý úkol je jiný a ten právě začíná? Skrz nás poteče Evropa k východu.“³⁵

Dozvuky roku 1968 měly vliv na myšlení mnohých lidí, kteří byli členy KSČ. Toto období po letech reflektoval ve svých vzpomínkách bývalý ministr a předseda vlády Lubomír Štrougal. „V průběhu roku 1969 probíhaly pohovory se členy strany. Původní záměr – otevřeně si vyměnit názory na situaci i východiska – se postupně zvláště v roce 1970 transformoval do podoby otázky ‘souhlasíš či nesouhlasíš se vstupem vojsk’.

Začalo masové vylučování. Původní představa zněla: posoudit činnost a postoje vedoucích funkcionářů v ústředí, krajích a okresech. Pod tlakem dogmatiků došlo k prověřování všech členů strany. Důsledky takového přístupu se dostavily. Ze strany bylo vyloučeno a vyškrtuto více než půl milionu členů, většina z nich z řad intelektuálů a funkcionářů, kteří se angažovali v prosazování uvažovaných reformních kroků v šedesátých letech. A bohužel nezůstalo jen u stranických, tedy disciplinárních trestů. S neuváženou, neodpovědně vyhlášovanou argumentací se z těchto vyloučených či vyškrtnutých bývalých členů strany násilně vytvářeli občané druhé kategorie. Objevili se na všech kádrových seznamech jako lidé nepřátelští tomuto režimu a jejich přijetí do práce posuzovaly stranické orgány s tím, že většina odpovědných míst a funkcí jim byla zapovězena. Jejich děti neuspěly při přijímání na střední a vysoké školy na základě nesmyslné argumentace, že pocházejí z rodiny, kde došlo k provinění proti režimu.“³⁶

2.4 Období normalizace

Odpor proti komunismu v 70. a 80. letech je spojován s disidenty. Termín pochází z latiny (*dissidere* – nesouhlasit), slovo „disent“ začali používat v šedesátých letech západní novináři, když psali o odpůrcích režimu v zemích sovětského bloku, později i

³⁵ Kosatík, P. *Česká inteligence od Jaroslava Golla po Magora*. Praha 2011, s. 333.

³⁶ Štrougal, L. *Paměti a úvahy*. Praha 2009, s. 216.

jinde.³⁷ Období normalizace bylo v československém prostředí spojeno též ustanovováním alternativního veřejného prostoru, jehož součástí se stal poslech zahraničních stanic vysílajících v češtině a slovenštině a v němž se záhy začala objevovat i alternativní média vznikající přímo v hranicích československého státu.³⁸

KSČ zahájila toto období velice opatrně v každé oblasti života, ale při prvním náznaku posílení moci okamžitě z každého dosaženého ostrůvku pokročila dále velice přísnými a nekompromisními represemi. Moc nasazovala konkrétní lidi, konkrétní normalizátory do sdělovacích prostředků, na ministerstva, státní úřady, do veřejných institucí. V hlavním zorném úhlu byla bezprostřední existenční likvidace desetitisíců lidí, kteří představovali nepřátele.³⁹

V některých vzpomínkách aktivních účastníků disidentského hnutí se často mluví o „zbahnělé“ době. Například brněnská novinářka Jana Soukupová toto období charakterizuje: „Za normalizace v 70. a 80. letech 20. století vypuklo v tomhle státě dvacetiletí mravního zbahnění, které snad v našich zeměpisných šířkách nemá obdoby. Lidé si nechali ochočit duši tak, že v počtu 99,9 procenta chodili k šaškárně zvané ‘volby’ s jedinými, komunistickou stranou schválenými kandidáty, pochodovali v prvomájových průvodech plných bolševických hesel, byli členy komunisty řízených organizací, a když se dobře chovali, mohli vyjet na dovolenou do spřátelených zemí východního bloku.“⁴⁰

Utužení poměrů znamenal nedostatek protestních aktivit a minimum nesouhlasu, který by se výrazně projevil na veřejnosti. Teprve v lednu 1977 se objevuje první otevřený protest – Charta 77. Konec 70. let vyprofiloval tři nesourodé společenské trendy: 1/ Trend být loajální s režimem, často bez ohledu jen na výhody, ale také coby forma osobního zajištění, pocitu bezpečí, kariérismus spojený s prací, někdy výsledek vydírání, osobního selhání a obav. 2/ Trend k otevřenému protestu nebo odmítnutí jakékoli, třeba jen dílčí charakteristiky režimu, a pokus nepřijmout ho. Škála se pak odvíjela od osobní odvahy a osobního založení, od pokusu žít normálním životem, přes neochotu dělat kompromisy až k otevřenému organizovanému odporu. Činnost disentu i

³⁷ Navara, L.-Albrecht, J. *Abeceda komunismu*. Brno 2010, s. 43.

³⁸ Bednařík, P., Jiráček, J., Köpplová, B. *Dějiny českých médií*. Praha 2011, s. 347.

³⁹ Kabát, J. *Psychologie komunismu*. Praha 2011, s. 385.

⁴⁰ Soukupová, J. *Nepoddajní*. Brno 2010, s. 25-26.

množící se veřejná vystoupení začaly ovlivňovat atmosféru v zemi. 3/ Trend k nějaké formě kompromisu, který je ještě únosný a přinese nějakou formu úlevy nebo výhod.⁴¹

Zmíněná Charta 77 v zárodku souvisela s kontextem zahraniční politiky. V roce 1975 Československo podepsalo závěry Helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. V následujícím roce byly ratifikovány dvě dohody: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, které se staly součástí československého právního řádu. Dodržování lidských a občanských práv v Československu se stalo hlavním požadavkem lidí vymezujících se vůči režimu opozičně, kteří svůj požadavek 1. ledna 1977 formulovali a podpisy stvrdili v Prohlášení Charty 77. Chartisté se charakterizovali jako volné společenství lidí různých přesvědčení, konfesí a profesí, které spojuje vůle zasazovat se jednotlivě i společně o respektování občanských práv v naší zemi i ve světě.⁴²

Podstatu Charty 77 s odstupem času pojmenoval historik Vilém Prečan: „Charta 77 byla dokladem, že jsou v zemi lidé, kteří bez ohledu na oběti a následky, jež to pro ně má, usilují o svobodu.“⁴³

Václav Havel v eseji *Moc bezmocných* z roku 1978 zachytil svou asi nejslavnější metaforu normalizace. Zobrazil vedoucího obchodu se zeleninou, který umístil do výkladu mezi cibuli a mrkev heslo Proletáři všech zemí, spojte se. Havel položil otázku: „Proč to udělal? Co s tím chtěl sdělit světu? Je skutečně osobně zapálen pro myšlenku spojení proletářů všech zemí světa?“. A odpověděl si, že zelináři je osud světového proletariátu samozřejmě lhostejný – ale že takto manifestuje svůj konformismus s režimem. Od té doby se vedou diskuse, zda motivace konformních „zelinářů“ nebyla prostší a morálně chvalitebnější, než když je Havel obvinil ze „života“ ve lži“ a proti němu postavil ideu disidentského, veřejně proklamovaného „života v pravdě“.⁴⁴

Chartisté byli obecně vnímání jako hnutí antikomunistické. Příčinou tohoto pohledu byl nedostatek informací o jednotlivých aktivistech. Názorové rozdíly projevující se například v debatách o vyrovnání s komunistickým režimem a jeho exponenty, se naplno ukázaly až po sametové revoluci, v období 90. let a zčásti jsou

⁴¹ Kabát, J. *Psychologie komunismu*. Praha 2011, s. 387

⁴² Bednařík, P., Jiráček, J., Köpplová, B. *Dějiny českých médií*. Praha 2011, s. 347.

⁴³ Nezbeda, O. *Poštímistrem přes železnou oponu*. Rozhovor s V. Prečanem. Respekt č. 4/2012, s. 50.

⁴⁴ Kosatík, P. *Česká inteligence od Jaroslava Golla po Magora*. Praha 2011, s. 368.

znatelné do současnosti. Mnoho lidí si mezi slova „protirežimní“ a „antikomunistické“ umístilo automaticky rovnítko.

Silným zdrojem antikomunismu především pro mladou generaci byl kulturní underground. Tato názorově pestrá komunita produkovala řadu samizdatových tiskovin a hudebních nahrávek. K životu v undergroundu patřilo organizování koncertů zakázaných hudebních formací. Tyto aktivity byly velmi riskantní, jejich účastníci museli předem počítat s policejní šikanou.

Tak například v březnu 1974 v Rudolfově a v Českých Budějovicích byli účastníci koncertu v rudolfovské restauraci Na Americe, kde měly hrát i skupiny Plastic People a DG 307, brutálně napadeni policejními jednotkami. Výsledkem byla násilná ostříhání „vlasatců“, zranění mnoha lidí, poté soudy, vyhazování ze škol a nepřipouštění k maturitě. Nejznámější v těchto souvislostech je případ Plastic People z roku 1976, kdy byli pozatýkáni hudebníci a organizátoři undergroundových akcí. Proběhla velká řada domovních prohlídek a stovky výslechů. Jak známo, v důsledku masivní protestní kampaně se režimu plně nezdařilo realizovat jeho záměry a odsouzeno bylo pouze sedm organizátorů (Jirous, Karásek, Zajíček, Brabenec, Havelka, Skalický, Stárek).⁴⁵ Jedním z následků těchto politicko-policejních terorizačních akcí byly jednak odchody postižených do zahraničního exilu, ale především pak jejich snaha najít si azyl aspoň na českém venkově, uniknout takto z bezprostředního ohrožení ze strany orgánů represivní zvláště.⁴⁶

V prostředí režimem omezovaných a zakazovaných umělců se pohybovala řada zajímavých osobností. Jako příklad lze uvést už zmiňovaného Ivana Martina Jirouse, známého také pod přezdívkou Magor. Narodil se a vyrostl v Humpolci na Vysočině. Pod vlivem bratrance kunsthistorika Jiřího Padrty (kterého později nazval svým „duchovním sponzorem“) odtamtud odešel studovat na pražskou filosofickou fakultu dějiny umění. Absolvoval v roce 1968. O rok dříve změnila jeho život hudba. To v Praze vznikli Primitives Group. Ty už Jirous nejen poslouchal, k těm se přidal, a po nich o dva roky později k Plastic People of the Universe. Do té doby psával do časopisů (nyní zakázaných) výtvarné recenze, k hudbě však přepřáhl s lehkým srdcem, cítil zřejmě, že z ní jde doma dostat totéž, co zvenku naposlouchal od Velvetů, totiž „nejdramatičtější výraz současné generace“, tak intenzivní, jak to nikdo jiný v této

⁴⁵ Stárek, F.-Kostůr, J. *Baráky, souostroví svobody*. Praha 2010, s. 11

⁴⁶ Tamtéž, s. 12.

oblasti nedosáhl. S Plasty a lidmi kolem nich pak Magor prožil první polovinu 70. let. Pokud by lidé jenom seděli a mlčeli, psal později Magor, systém je postupně ovládne všechny. Ale dokážou-li svůj neklid proměnit v kulturu a shodnou-li se navíc na tom, že nejlepší obrana je útok, zbude jim reálná šance žít i v těch nejmizernějších podmínkách autentický život: obklopeni kulturou a v ní zejména hudbou, skutečným ostrovem svobody.⁴⁷

Takzvaný zdravý rozum Magorovým současníkům přikazoval, aby se přikrčili a počkali, než pominou nejhorší léta, a doufali, že žít naplno budou alespoň pak. Nikomu se to však nepodařilo, umrtvení sebe samého je nevratný proces. Naopak Magor mohl po letech bez pýchy psát: „Plastici na plné pecky žili.“ Ale ani on se přitom samozřejmě neprobíjel normalizací s jistotou majitele bezpečně poznané pravdy. Osvobodilo ho částečně, když mu přestalo záležet na lidském uznání a ocenění a když se upnul k idealistickým konceptům buď pozemským (pojetí lidských práv umožňující existenci komunity, jakou byla Charta 77) a stále víc také náboženským (katolickým). Zvlášť houževnatý a kvalifikovaný protivník komunistického režimu byl uvězněn celkem pětkrát a dohromady strávil za mřížemi osm a půl roku, zastihl ho tam i listopad 1989. Tím vším se stal víc než jen mravní autoritou: praktickým měřítkem ukazujícím druhým, kam až mohou a kam nemohou.⁴⁸

Také generace mladých lidí, která dospívala na počátku 80. let si názor na stav společnosti vytvářela pod vlivem kulturních zážitků. I v tomto případě sehrála roli neoficiální hudební scéna. V této souvislosti lze vzpomenout na zákazy některých kapel v roce 1983 poté, co byla pozastavena činnost tehdy velmi populární skupiny Pražský výběr. Nadšení posluchači tzv. nové vlny (skupiny Jasná Páka, Letadlo, Garáž...) skrze omezování hudebníků právě v tomto období zjišťovali, že žijí v systému, který není takový, jak se učili ve škole. Tato zkušenost se stala inspirací pro hledání dalších protirežimních zdrojů a u mnohých vytvořila celoživotní odpor vůči komunismu, ale i nedůvěru k levicovým politickým proudům.

Toto období ve svých vzpomínkách pojmenovala také bývalá disidentka Jiřina Šiklová: „Totalitní režim v období normalizace již nikoho nemohl donutit, aby člověk změnil své přesvědčení, pokud ho vůbec měl. Ale psychologicky dobře propracovaným systémem drobné šikany, výhod a trestů, nucením opakovat zdánlivě bezvýznamné lži

⁴⁷ Kosatík, P. *Česká inteligence od Jaroslava Golla po Magora*. Praha 2011, s. 372-373.

⁴⁸ Tamtéž, s. 374-375.

vás dovedl do stavu, kdy jste se nakonec styděli za sebe sama, styděli za to, že nemáte v souladu své jednání, myšlení, přesvědčení se slovy, které pronášíte. To stačí k pokoření a ovládnutí člověka. Totálně i totalitně.“⁴⁹

2.5 Příliš sametová revoluce

Polistopadový proud antikomunismu nesouvisel pouze se zkušenostmi z minulých let, ale i s novou situací, v níž komunisté, jejich strana a mnoho spřátelených jedinců neskončili v poli „poražených“. Mnozí z nich projevíli vynikající smysl pro orientaci zejména v podmínkách přeměňujícího se hospodářského systému.

Někteří aktivní účastníci listopadových událostí se stále zabývají otázkou, za jakých okolností vůbec ke změně režimu došlo. Například Deník jednoho ze studentských vůdců Martina Mejstříka obsahuje tyto poznámky: „Pro mne je důležité, že mnohé nasvědčuje tomu, že masakr na Národní třídě nebyl náhodou. Zdá se, že šlo o pomoc gorbačovcům v úsilí svrhnout konečně pohrobky normalizace. Při vnitrostranickém pokusu koncem léta to reformním (opět) nevyšlo a čas zoufale běžel. V listopadu 1989 jsme byli poslední zemí střední Evropy, kde ještě vládl tuhý brežněvovský režim. A vypadá to, že mezi reformními byly spory o tom jak a kdy. O presidentování Václava Havla měl rozhodnout Gorbačov. My, studenti, jsme těm naplánovaným dějinám jen trochu pomohli.“⁵⁰

K rozčarování v polistopadovém období stačila každá aktuální osobní zkušenost s bývalým komunistou nebo příslušníkem Státní bezpečnosti v místě bydliště. Z lidí, kteří ještě nedávno aktivně bránili komunistický režim nevybíravým způsobem, najednou vyrůstali hybatelé tržní ekonomiky. V demokratických volbách se navíc opakovaně ukazovalo, že komunistická strana má pevnou voličskou základnu. „Nový“ antikomunismus se tedy stále vracel na začátek 90. let se snahou pojmenovat to podstatné, co ovlivnilo následující roky.

Zásadní distance od čtyřiceti let „reálného socialismu“ se stala v roce 1990 samozřejmou součástí veřejných debat a polemik i programu většiny stran a hnutí. Co nebylo před několika týdny nikde vidět a slyšet, bylo náhle viditelné a slyšitelné všude. Česká společnost se 1. ledna 1990 ocitla na prahu velkého diskursivního dobrodružství,

⁴⁹ Cihlář, O. *Věčné časy*. Praha 2009, s. 20.

⁵⁰ Mejstřík, M. *Deník. Řekněte jim, že sametová...* Brno 2010, s. 33.

v nulovém stupni postkomunistické sebereflexe: probudila se paměť, začaly práce s přepisováním dějin psaných komunisty. Povolán se cítil kdekdo.⁵¹

Zrod postkomunistického antikomunismu jako politického a sociálního a kulturního fenoménu je velkým tématem. V letech 1990 až 1992 promlouval skrze mnoho nejrozličnějších disponovaných a motivovaných mluvčích a předváděl sám sebe v nejrozličnějších písemných, ústních i obrazových projevech. Jeho mluvčí odmítali historický kompromis a dožadovali se historické spravedlnosti.

Jejich politické východisko můžeme vyjádřit zkratkou: nevyporádáme-li se ze všeho nejdříve s KSČ, nebude naše demokratická transformace úspěšná! Zadostiučinění spatřovali v postavení komunistické strany mimo zákon, pohnání vlastizrádců a zločinců před soud, odchodu někdejších prominentů z veřejného života, zveřejnění jmen pracovníků a agentů Státní bezpečnosti. Z této základny vycházeli bývalí politici vězni, kteří v roce 1968 založili Klub 231 a po roce 1989 navázali na jeho násilně přerušenu činnost ustavením Konfederace politických vězňů (KPV). Působnost antikomunismu nezůstala ovšem omezena jen na lidi se zkušenostmi z komunistických lágrů. V realitě osvobozené společnosti se k nim přidávaly některé menší strany, organizace a skupiny. Vymezovaly se vůči dvěma politickým skutečnostem: proti Komunistické straně Československa a proti kompromisní politice, kterou reprezentovali nejvýraznější představitelé Občanského fóra – Václav Havel, Petr Pithart, Petr Kučera, Ivan Fišera, Jan Urban, Pavel Rychetský a další. Nová elita neučinila otázku zúčtování součástí svého politického programu. „Národní porozumění“ a klidné předání moci považovala za větší zisk. Nechtěla z Československa učinit zemi „dvojího lidu“, rozpoltit ji na „my“ a „oni“.⁵²

Jeden z představitelů takzvané kompromisní politiky Petr Pithart zhodnotil období přechodu z komunismu k demokracii po více než dvaceti letech v rozhovoru pro časopis Respekt: „My jsme neudělali žádnou inventuru stavu společnosti, když jsme ji, tak říkajíc přebírali. Prostě jsme se rozhodli, že to byla revoluce a že režim, který padl, byl totalitní neboli 'totáč'. A já jsem byl první a dlouho jediný, kdo už v lednu devadesát v televizi divákům řekl, ať se nezlobí, ale že si myslím, že to revoluce nebyla. Neřekl jsem to proto, abych byl originální, ale proto, aby lidé toho příliš nečekali. Od revoluce

⁵¹ Gjuričová, A., et al. *Rozdělení minulosti*. Praha, 2011. s. 25.

⁵² Tamtéž, s. 26.

se vždycky čeká více, než může splnit. Byl to prostě převrat. Bylo to vyjednané předání moci. A ten režim nebyl v tu dobu už totalitní jako v padesátých letech.“⁵³

Řada nejasností v „pozadí“ událostí sametové revoluce se stala živnou půdou pro šíření nejrůznějších konspiračních teorií, v nichž obvykle hrají nějakou roli struktury bývalého režimu. Takto konstruované vysvětlení nabízí například kniha antikomunisty Vladimíra Hučína: „17. listopadu došlo k impulsu. Nikdo dnes nemůže spolehlivě říct, nakolik byly události vykonstruovány a nakolik jich StB pouze využila ve svůj prospěch. Agenti StB byly rozmisťováni mezi mladé studenty, kteří se připravovali na revoltu. Záměrem bylo dostat revoluci pod kontrolu, aby sloužila cílům StB. Takovou akcí bylo například nasazení agenta Ludvíka Žifčáka a dalších lidí, kteří mezi studenty měli vytvořit iniciativní proudy, které by v Praze vystoupily. Ale Charta 77 na změnu vůbec připravena nebyla. I když věděla, že ke změně musí dojít. Když už se 17. listopad stal, došlo k zákroku policie proti studentům. Tento zákrok byl pod kontrolou pragmatického vedení komunistické strany a StB. Záměrem operací StB bylo ochránit fyzicky členy komunistických organizací, zničit dokumenty připomínající jejich činnost a tak jim vytvořit podmínky, aby přechod k novému režimu pro ně probíhal bezbolestně.“⁵⁴

Stoupenci antikomunismu i dvě desítky let po sametové revoluci dávají do přímé souvislosti současný stav demokracie a vyrovnání s komunistickou minulostí. Například v úvodu rozhovoru s představitelem Konzervativní strany Martinem Rejmanem je možné se dočíst: „Naše demokracie je nemocná. Je to důsledek nevyrovnání se s komunistickou minulostí, toho, že KSČ nebyla postavena mimo zákon. Politické klima, které to umožnilo, určovali vůdcové sametové revoluce. Bylo naivní očekávat, že demokratickou a svobodnou společnost, tržní hospodářství a právní stát budou spoluvytvářet komunisté, kteří čtyřicet let budovali socialismus.“⁵⁵

Součástí antikomunistického hnutí posledního desetiletí jsou také publikační aktivity, jejichž cílem je vyvracení mýtů o éře totality. V této souvislosti se hovoří o filtraci vzpomínek. Ty soukromé (bezstarostné dětství, kamarádství na vojně, rodinné výlety a oslavy, budování chalupy atd.) se zobecňují a zesilují, naopak ty veřejné

⁵³ Švehla, M. *Nechtěl jsem být umanutec*. Rozhovor s P. Pithartem. Respekt č. 8/2012, s. 51.

⁵⁴ Hassairi, N., Hučín, V., Navara, D. *Vladimír Hučín: Není to o mně, ale o nás*. Praha, 2006, s. 158.

⁵⁵ Drápal, D. *Rozhovor s Martinem Rejmanem...* Konzervativní listy č. 6/2011, s. 16.

(všudypřítomná cenzura a propaganda, šikanování a kádrování) postupně slábnou.⁵⁶ Autoři publikace *Mýty o socialistických časech* se snaží uvádět na pravou míru zjemnělé povědomí o komunistickém režimu a nabízejí ostřejší charakteristiku. Kupříkladu popisují, co zažívali žáci při vstupu do vzdělávacího procesu. „Pokud měl mladý člověk potíže se zařazením do školního nebo pionýrského kolektivu a nepodrobil se uniformitě, dostával špatný posudek (v hodnocení ‘v kolektivu neoblíben’ nebo ‘má na kolektiv špatný vliv’) a výrazně mu komplikovalo další studium. Nezáleželo ale jen na samotném dítěti, nýbrž i na prokádrování celé rodiny. Dítě bylo posuzováno podle svého původu a neslo důsledky politického a občanského profilu svých předků, zpravidla až do dospělosti. Tady byla velká příležitost pro udavače z uličních výborů, kteří vyráběli příslušné posudky na spoluobčany až do listopadu 1989. Dnes se často zdá, že komunistický režim představovala vedle vysoké národně-frontovní hierarchie zejména Státní bezpečnost, ale i to je do jisté míry mýtus. Nepřetržitý dohled zařizovali kádrováci a další prodloužené ruky KSČ na každé škole a v každém zaměstnání.“⁵⁷

⁵⁶ Drda, A.-Saparová, K. *Mýty o socialistických časech*. Praha, 2010, s. 5.

⁵⁷ Tamtéž, s. 9.

3. DEKOMUNIZACE 1990, IDEÁLY A REALITA

3.1 Společenský trend po sametové revoluci

Češi možná před rokem 1989 nedávali příliš najevo svou opozici vůči režimu, ale touha „zbavit se komunismu“ byla široce sdílená, a to včetně bývalých členů KSČ. Antikomunismus tohoto období pramenil především z naléhavé potřeby přejít k něčemu jinému.

Pokusy o vypořádání se s komunistickou minulostí představovaly v letech 1990-1992 velice komplikovaný a kontroverzní sociálně-politický proces, na němž se podíleli četní aktéři nejrůznějších zkušeností a motivací. Na první pohled je patrné značné napětí mezi deklarativní a trestně právní rovinou účtování, a toto napětí tvoří hlavní osu polistopadového antikomunismu. V červenci 1993 český parlament přijal zákon o protiprávnosti komunistického režimu a odboji proti němu a pokusil se toto pnutí odstranit. Kladl důraz na jednoznačné odsouzení komunistické strany, její ideologie a zločinů, její nástupkyni Komunistickou stranu Čech a Moravy však nezakázal. Uchoval onen základní rozpor, tvořící osu odborných kontroverzí a politických bojů, pro další roky a desetiletí.⁵⁸

Období následující po prezidentské volbě bylo ovlivněno perspektivou prvních svobodných voleb od roku 1946. Hlásaným cílem Občanského fóra bylo přivést zemi k těmto volbám, pokud možno za striktního dodržování zákonnosti. Proto bylo vynaloženo veškeré úsilí k odstranění případných překážek, které by bránily splnění tohoto úkolu, ani by však došlo k porušení ústavní kontinuity. Byly jmenovány komise, které měly stanovit odpovědnost za potlačení demonstrace 17. listopadu, nejvíce zkompromitovaní komunisté byli vyloučeni, poslanci podrobeni prověrkám, vyloučené nahradili kooptovaní bývalí političtí vězni a někteří disidenti, a to za pomoci některých komunistických činitelů jako Mariána Čalfy. Václav Havel navrhl, aby byl stát přejmenován, takže se napříště nazýval Československá republika (přívlastek „socialistická“ byl odstraněn), a volebním zákonem byl obnoven pluralismus.⁵⁹

Proces dezidentifikace s předlistopadovým režimem rychle pokračoval, ale útoky politiků na komunisty zůstávaly vcelku obezřetné a otázka zrušení komunistické strany

⁵⁸ Hoppe, J.-Suk, J. *Dvojitá identita Klubu angažovaných nestraníků*. Praha 2008, s. 92.

⁵⁹ Mayerová, F. *Češi a jejich komunismus*. Praha 2009, s. 60.

velmi okrajovou. Po celé toto období však Občanské fórum pořádalo výchovné akce vzpomínkami na represi s jasným cílem přivést populaci v prvních volbách k jednomyslnému odmítnutí komunismu. Rozsáhlá výstava nazvaná Kde domov můj občanům připomínala zločiny bývalého režimu. Centrum Prahy se proměnilo v učebnici současných dějin, ilustrující procesy z 50. let, zatímco televize dokumentovala tíživou minulost důmyslným dávkováním misícím autentické dokumenty s fikcí. Připomínání těch nejčernějších stránek komunistické vlády mělo završit diskreditaci režimu, který, jak se zdálo, už stejně nikdo nechtěl podporovat.

Znamení doby, ostentativní symboly rozchodu s komunismem, kontrastovaly s projevy tolerance Občanského fóra vůči komunistům, kteří přese všechno zůstávali politickými partnery. Václav Havel rád připomínal, že OF nemá být antikomunistické. Ve svém prvním prezidentském projevu odsoudil zločiny minulého režimu, spolu s tím však opět zdůraznil, že komunisty by nebylo dobré izolovat, a připomněl, že koneckonců „všichni jsme – byť pochopitelně každý v jiné míře – za chod totalitní mašinerie odpovědní“.

Období od listopadu 1989 do prvních svobodných voleb v červnu 1990 vyznačovalo mimořádným uvolněním antikomunismu nejrůznějších forem, zjevného v širokých vrstvách obyvatelstva, zahrnující všechny socioprofesionální skupiny, pro něž komunismus už několik let nepředstavoval nic než brzdu individuálního i kolektivního rozvoje. Tento všeobecně rozšířený antikomunismus, někdy velmi ostrý, ve skutečnosti vycházel z různých představ, které existovaly vedle sebe poměrně dobře až do prvních voleb, dokud v parlamentu seděli komunističtí poslanci jakožto společná překážka demokracie. Po celé toto období komunističtí představitelé zůstávali pozoruhodně pasivní a na okolní antikomunismus reagovali jen obezřetným vyčkáváním.⁶⁰

V přechodu Československa k demokracii v letech 1989-1990 jsou spatřovány prvky paktu a reformy, použijeme-li jednu z klasických typologií Philippa Schmittera a Terryho L. Karla. Z tohoto úhlu pohledu pak není překvapivé, že u řady veřejných politik nedošlo po roce 1989 k naprostému zlomu, konce „starého“ a začátku „nového“. Převážná většina z nich více či méně plynule navazovala na předchozí fáze svého

⁶⁰ Mayerová, F. *Češi a jejich komunismus*. Praha 2009, s. 61.

vývoje, přirozeně ale v odlišném prostředí. Konec konců k předpokladu a následnému potvrzení kontinuity vývoje politik směřuje i skutečnost kontinuity právního systému.⁶¹

3.2 Revoluce, nebo převrat?

Při pohledu na období po roce 1989 přichází na mysl neodbytná otázka, jak ho vlastně vnímat v proudu moderní české historie. Je přitom důležité podívat se na kořeny nového režimu. V tomto kontextu se nedá obejít otázka, co se vlastně na přelomu let 1989 a 1990 odehrálo.

Tradičně se diskuse historiků, politologů a zainteresované veřejnosti soustřeďují hlavně na otázku, zda se jednalo o revoluci či „pouhý“ převrat. Když se totiž podíváme na průběh událostí, provázela je absence větší dávky brutálního násilí – bez zlehčování toho, co se odehrálo 17. listopadu na Národní třídě – a celková poklidnost vyjádřená mimochodem oxymórem „sametová revoluce“, což problematizuje úvahy o revoluci v klasickém smyslu. Samozřejmě to nevylučuje diskusi o vytvoření revoluční situace coby určitého prvního stadia revoluce. Nepochybně došlo k rozptýlení moci a objevil se zjevný adept nárokující si převzetí moci od stávajícího držitele.⁶²

Následný revoluční přelom, který by posunul „děj“ do dalšího „vyššího“ stadia, se nicméně v československém případě nekonal. To, co zde chybělo, byl hlavně onen prvek násilí. Vítězové pak velmi dbali na to, aby se vše odehrálo s maximálním poklidem a masy rychle zmizely z ulic. Máme tu tak sice přelom vedoucí k výměně vládnoucí garnitury, ale bez toho, že by měl revoluční kvalitu. Stejně tak pro listopadové události není odpovídající pojem převrat. V obvyklém pojetí totiž bývá chápán jako svržení stávající vlády malou konspirující skupinou, a to s využitím strategie rychlého ovládnutí neuralgických institucí a státních úřadů. Nedochozí při něm k zapojení mas, které jsou pouhými diváky. Listopadové události jsou ovšem neodmyslitelně spojeny s velkými demonstracemi a masovým cinkotem klíčů ohlašujících konec jedné éry. Občanské fórum se také nedá brát jako malá spiklenecká skupina. Diskuse o revoluci a převratu tak vzhledem k povaze událostí těžko mohou vést k uspokojivému závěru.⁶³

⁶¹ Balík, S. et al. *Veřejné politiky v České republice v letech 1989-2009*. Brno 2010, s. 21.

⁶² Kopeček, L. *Éra nevinnosti. Česká politika 1989-1997*. Brno 2010, s. 325.

⁶³ Tamtéž, s. 326.

Listopadové změny 1989 se i s odstupem dvaadvaceti let a s nánosem osobních zkušeností jeví jako sjednaný přechod. Lze tedy uvažovat právě o tomto typu změny nedemokratického režimu jako o nejpravděpodobnějším vysvětlení. Termín je spojen se jmény čtyř předních současných politologů, kteří se dlouhodobě problematice transformačních procesů moderních politických systémů věnují, a to G. Di Palmy, S. Mainwaringa, E. Violy a D. Shara. Charakteristickým znakem tohoto procesu je, že přinejmenším část předchozí vládnoucí autoritářské elity si uchovává jistotu, že ji připravované změny neodsunou na okraj, že se na nich bude moci aktivně podílet. V důsledku toho se cítí svázána s demokratizačním procesem, a je ho proto ochotna i podporovat, resp. proti němu nevystupovat a nesnažit se ho zastavit či zvrátit. Díky tomu se původní vládnoucí blok vnitřně štěpí, což dává šanci opozici, aby navázala se vstřícně vystupujícími složkami autoritářské moci kontakty a dohodla kroky nutné pro zásadnější změnu (nejčastěji svobodné volby) i jejich načasování. Jedná se o variantu, kterou většina autorů pokládá za nejvhodnější a ve svém důsledku i nejúspěšnější. Je však rovněž tou nejobtížnější, neboť zahrnuje četná rizika. Jedním z nich je, že v rámci těchto procesů není porušena kontinuita elity a část předchozích nositelů moci si uchovává mocenské ambice a je schopna je naplnit, aniž by jim v tom nově se tvořící politické síly dokázaly (a mohly) účinně zabránit.⁶⁴

Sociolog Miloslav Petrušek v souvislosti s novými elitami zveřejnil tento poznatek: „Ti bývalí – pokud nebyli zcela naivní – byli připraveni, dokonce připraveni nejen k tomu, jak zničit podstatné archiválie, ale také jak rozkrást tehdy státní majetek nebo aspoň tu jeho část, k níž měli přímý přístup. Znáám několik takových případů, kdy velice rafinovaně a vlastně podle litery zákona se přes noc moji bývalí žáci a poté svazáčtí funkcionáři stali mocnými, protože bohatými: v pozdně totalitním režimu absentující soukromý ekonomický kapitál se náhle proměnil prostřednictvím sociálního kapitálu, tedy přátelských vazeb, a toho, co bych nazval komplicitou, ve zlaté tele. Žijeme s tím dodnes.“⁶⁵

⁶⁴ Říchová, B. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha, 2000. s.247-248.

⁶⁵ Prokop, D. *Rozhovor s M.Petruskem: A my jsme neobsadili ani ty pošty*. Právo, 12.11. 2009

3.3 Boje o vyrovnaní s minulostí

Od počátku ledna 1990 se objevovaly nejrůznější strategie účtování s padlým režimem – v podnicích, úřadech, zastupitelských sborech po celé zemi. V pražském Koordinačním centru Občanského fóra (KC OF) registrovali vzestup této vlny se znepokojením.

Petr Pithart vystoupil 19. ledna 1990 v televizi a vyzval okresní a podniková občanská fóra, aby se vzdala revolučních způsobů při výměně místních reprezentací – trval na tom, že působení OF „se nesmí v ničem podobat řádění akčních výborů Národní fronty po únoru 1948“. Změny se měly dít klidně, na základě dohod u kulatého stolu. Jenže panoramatický pohled shora se v mnohém lišil od dramatických situací dole. Pithartův projev se setkal s rozporuplnou reakcí, mnohá místní fóra jej odmítala. „My dole s tím potřebujeme hýbat“ – tak a podobně zněly námitky nespokojených delegátů na sněmech OF.⁶⁶ Studentský vůdce Martin Mejstřík si k tomuto projevu zaznamenal do svého Deníku: „Tímto projevem jedné z předních osobností OF pro mě skončila revoluce. Pamatuji si oči znejistěných spolužáků, lidí na ulici. O čem to mluvil? Co to je? Nemyslím si, že by zrovna Petr Pithart sledoval zlý úmysl. Na výsledku to ale nic nezměnilo. Bylo to, jako by mezi lidmi hodil dýmovníci. Lidé se začali ztrácet v mlze a už se nikdy nenašli. 19. ledna 1990 komunisté zvítězili.“⁶⁷

První březnový den roku 1990 vyzvalo agilní OF pražského závodu ČKD-Polovodiče komunistickou stranu, aby do konce měsíce odevzdala svůj majetek státu, a zároveň požádalo FS o přijetí příslušného zákonného opatření. Výzvu podpořila všechna fóra a také dosud zdrženlivé KC OF se s ní ztotožnilo. Komunisté nesouhlasili. Hájili se tím, že zákon o politických stranách z 23. ledna 1990 neobsahuje žádné výhrady vůči činnosti KSČ ani majetkové nároky. Pokusy o „konfiskaci“ majetku, nabytého „legálně“, označili za snahu o „likvidaci“ demokratické politické strany.

V březnu považovalo OF ČKD-Polovodiče majetkové vyrovnaní za jediný klíčový požadavek vůči komunistické straně, neboť v této chvíli ještě vycházelo z politiky kompromisu. V dubnu a květnu to již neplatilo: velká většina občanských fór (včetně OF ČKD-Polovodiče) se posunula dál – k otázce postavení KSČ mimo zákon.

⁶⁶ Gjuričová, A. et al. *Rozdělení minulosti*. Praha, 2011. s. 26.

⁶⁷ Mejstřík, M. *Deník. Řekněte jim, že sametová...* Brno 2010, s. 338.

Pražský městský prokurátor Tomáš Sokol (OF) vystoupil 17. dubna 1990 s oznámením, že na území své působnosti bude činnost KSČ posuzovat prizmatem možného naplnění skutkové podstaty trestného činu podpory a propagace fašismu a podobných hnutí ohrožujících svobodu a demokracii. Svůj nárok opřel o rozbor, v němž srovnal nacistickou a komunistickou totalitní ideologii a praxi. Komunisté se proti tomu opět ostře ohradili... a na protest opustili schůzi FS. A jelikož stále měli v nejvyšším zákonodárném sboru silné zastoupení, znamenala jejich obstrukce ohrožení legislativního procesu. Bez nich nemohly být schváleny důležité zákony a hrozila ústavní krize.

Představitelé KC OF označili snahu postavit KSČ mimo zákon za iniciativu prokurátora Sokola, kterou poslanecké kluby OF nepodpoří. To komunistickým poslancům nestačilo, do jednacího sálu se vrátili až po slibu generálního prokurátora ČR Pavla Rychetského (OF), že se Sokolem zahájí kárné řízení. Ústavní krizi se podařilo zabránit, propukla však krize uvnitř demokratického hnutí. Všechna krajská fóra se na sněmu OF 21. dubna jednomyslně postavila za Tomáše Sokola. Lídři hnutí ztratili kus revoluční legitimacy.

S blížícími se volbami nabíral antikomunismus na síle. V květnu se konalo několik veřejných akcí. Manifestaci „Pravda o KSČ“ (12.5.) uspořádaly KPV, KAN a HOS. O pět dnů později zveřejnily ČSS, ČSL, DS, ČSSD výzvu, v níž žádaly postavit KSČ mimo zákon. OF ČKD-Polovodiče uspořádala 19.5. na pražském Výstavišti mítink „Jak dál s KSČ“, na němž mj. vystoupil Pavel Rychetský (nejspíš proto, aby si obnovil reputaci pošramocenou ve sporu s městským prokurátorem Sokolem) a oznámil, že vysocí komunističtí funkcionáři se nezákonně obohacovali a budou za to pohnáni před soud. Mítinky nestrhly odpovědné politiky ke změně kompromisního kurzu, přispěly však k další polarizaci demokratického hnutí.⁶⁸

K prvním krokům v oblasti vyrovnání se s minulostí patřilo přijetí zákona o soudních rehabilitacích, který se týkal desítek tisíc lidí. Zákon rušil soudní rozhodnutí u desítek „politických“ trestných činů jako například podvracení republiky, pobuřování nebo maření dozoru nad církvemi. Poslanci KSČ nesouhlasili, byť s ohledem na společenskou atmosféru si nemohli dovolit postavit se proti rehabilitacím jako takovým. S nejpropracovanější argumentací proti rehabilitacím vystoupil během projednávání

⁶⁸ Gjuričová, A, et al. *Rozdělení minulosti*. Praha. 2011. s. 27-28.

zákona na půdě federálního parlamentu v pondělí 23. dubna 1990 komunista Zdeněk Masopust. Poukazoval na údajnou protiústavnost zákona, když parlament nemá vstupovat do soudního rozhodování a rušit rozsudky. S ohledem na charakter trestných činů, za něž byly oběti odsuzovány, a na podobu komunistického soudnictví se ovšem nedalo hovořit o spravedlivých procesech, což vedlo k emocionálním protireakcím mimo jiné z úst Václava Bendy. Parlamentem schválený zákon se v praxi neuplatňoval bez komplikací. Asi největším problémem bylo, že soudy někdy nerušily celé rozsudky a ukládaly takzvané zbytkové tresty za zákonem nezrušené trestné činy, což následně vedlo k vleklým odvolacím tahanicím. Na tomto podivném rozhodování se podepisovala velmi omezená personální obměna, kterou soudnictví po roce 1989 zažilo. Nastávaly dokonce paradoxní situace, kdy o rušení rozsudků rozhodovali stejní soudci, kteří tresty za tento typ trestných činů před listopadem 1989 ukládali.⁶⁹

Koncepční spory doprovázely podivné manipulace s archivními fondy StB s cílem využít, či spíše zneužít jejich informačního kapitálu a podle potřeb zainteresovaných skupin diskreditovat osobnosti veřejného života. Až do červnových voleb 1990 mělo OF, stejně jako VPN, na chod ministerstva jen nepřímý vliv. V této situaci proběhly dobrovolné předvolební lustrace kandidátů politických stran a hnutí. Byly připraveny narychlo, s nevyhnutelnými nedostatky, pochybnými manipulacemi i podvody, a zahájily složitý proces očisty veřejného života od spolupracovníků tajné policie.

Politika konsenzu se v zásadě nezměnila, avšak rozhodně nelze říci, že by zůstala vůči nátlakovým aktivitám netečná. Kromě lustrací o tom svědčí zákon o soudních rehabilitacích přijatý 23. dubna 1990 FS. Znamenal krok vpřed, jeho limity byly ovšem dány kontinuitou s rokem 1968, v němž rehabilitace byly přerušeny sovětskou okupací. S touto normou polistopadová KSČ bez větších výhrad souhlasila, protože ponechávala stranou otázku politické a soudní odpovědnosti za křivdy a zločiny. Zákon hovořil o „obětech“, nikoli o „odbojářích“, v jeho dikci byly oběti pouze pasivními objekty stalinistické policejní a justiční zvrůle, a nikoli aktivními odpůrci totality, obsahoval řadu nedostatků, které byly po intervencích Konfederace politických vězňů (KPV) v letech 1991 a 1992 odstraňovány novelizacemi zákona. Bylo zřejmé, že rehabilitace nebudou posledním slovem odpůrců sametové cesty.⁷⁰

⁶⁹ Kopeček, L. *Éra nevinosti. Česká politika 1989-1997*. Brno 2010, s. 46-47.

⁷⁰ Gjuríčová, A, et al. *Rozdělení minulosti*. Praha 2011, s. 29-30.

3.4 Jak reagovali komunisté

Další významnou a z pohledu veřejného mínění citlivě vnímanou záležitostí představovalo potrestání čelných představitelů starého režimu. Vyšetřování a soudní procesy s nimi, pokud k nim vůbec došlo, se zpravidla dlouho vlekly. Vznášená obvinění se ukázala velmi těžko důkazně podložitelná, zvláště u časově starších skutků. Někdy pak viditelně chyběla vůle jednat, ať už na straně prokurátorů či soudců. Až na ojedinělé výjimky k potrestání konkrétních osob nedošlo, a pokud ano, uložené tresty byly nízké. K oněm několika málo výjimkám odsouzených patřil Miroslav Štěpán, zatčený ještě v prosinci 1989 a obviněný ze zneužití pravomoci veřejného činitele za potlačování demonstrací v říjnu 1988 a v lednu 1989. V červnu 1990 začal proces, v němž byl odsouzen ke čtyřem letům vězení. Odvolací soud mu trest snížil na dva a půl roku, v říjnu 1991 byl Štěpán podmíněně propouštěn. Pro některé nejskalnější komunisty se stal mučedníkem, což mělo význam pro jeho pozdější pokus vrátit se do politiky. O disidenstské opozici konce 80. let a souvislostech převratu Miroslav Štěpán později prohlásil: „Udělal jsem si závěr, že tihle nás svrhnout nemohou. Tihle mohou pouze přijít, když to Sověti prodají. To bylo jasné. A tak kdyby Sověti neudělali, co udělali, tak tady by chodili na demonstrace, ale co dál, pak už by byly nějaké demonstrace dovolené, chodili by dokolečka dokola. Opozice tady byla nicotná, opravdu slabá. Etablovali je zvenčí.“⁷¹

V rámci dekomunizační agendy bylo pochopitelně důležité, jak na náhlou ztrátu postavení státostrany zareaguje KSČ. Nabízel se inspirativní příklad maďarské a polské komunistické strany, které na změněné poměry pružně zareagovaly výraznou změnou profilu a „přehozením výhybky“ směrem k sociální demokracii. KSČ zatlačenou do hluboké defenzivy postihl v polistopadových měsících masivní odliv členů. Jen do března 1990 z ní v českých zemích a na Slovensku odešlo přes půl milionu členů, tj. třetina předlistopadové členské základny. Ve skutečnosti bylo toto číslo mnohem vyšší, protože řada členů sice nevrátila legitimaci, ale o pokračování svého angažmá v KSČ nejevila zájem a bylo jen otázkou času, kdy tito „papíroví“ členové z řad strany zmizí. Do úvah nad budoucností KSČ vstupoval fakt, že v jejím nitru vládl nejenom zmatek, ale rýsovaly se zde i různé proudy. Její další směřování tak zůstávalo otevřené, či

⁷¹ Vaněk, M.-Urbášek, P. *Vítězové? Poražení?* Praha 2005, s.650-651.

přesněji řečeno nejasné. Nezdálo se vyloučené, že strana po maďarském a polském vzoru nastartuje svou politickou transformaci.

Ještě na konci roku 1989, 20. a 21. prosince, proběhl v Praze mimořádný sjezd strany. Neschopného Urbánka na něm nahradil bývalý premiér Adamec, který zaujal nově vytvořenou funkci předsedy Ústředního výboru strany. Bývalý svazácký šéf Mohorita se stal tajemníkem KSČ. Do čela strany se tak dostala dvojice politiků sice silně spjatá se starým režimem, ovšem považovaná v daných podmínkách za pragmatické, byť opatrné reformisty. Ambivalence v podobě silné vazby na minulost a pocitu, že jen nutné nějak reagovat na změněnou dobu, se projevovala i ve sjezdových projevech. V debatě vystoupila řada neostalinistů a lidí, kteří si nebyli schopni uvědomit historickou porážku KSČ a její příčiny. Současně se objevily i projevy volající po změnách, ovšem obvykle se značně nejasnou vizí dalšího směřování strany. Adamec a Mohorita tak za sebou neměli početné a semknuté reformně naladěné křídlo. Oba si to dobře uvědomovali, a zvolili proto obezřetnou taktiku. Asi nejnázorněji to ukázal postoj k názvu strany. Prosincový sjezd se sice distancoval od dosavadního vedení a politiky KSČ, ale neprojevil ochotu vypuštění výrazu „komunistická“ z označení strany. Symbolické odštížení od tradice se tak nekonalo.⁷²

Prchavost reformistických proudů uvnitř KSČ dobře demonstroval osud Demokratického Fóra komunistů, což byla platforma vzniklá na konci roku 1989. Ještě předtím, než se toto fórum začalo rýsovat jako reálný hybatel hlubší stranické proměny, se rozpadlo a jeho část zamířila mimo KSČ s cílem ustavit vlastní stranu. Výsledek v podobě Československého demokratického fóra se nicméně ukázal jen jako první z řady neúspěšných odštěpků od KSČ.

Adamcovo a Mohoritovo vedení v prvních měsících roku 1990 lavírovalo nejenom ohledně názvu strany, ale i v dalších citlivých otázkách. Svým způsobem se nacházelo mezi dvěma mlýnskými kameny, když se snažilo příliš nedráždit veřejnost, v níž narůstala antikomunistická nálada, a současně nepopudit dogmaticko-tradicionalisticky smýšlející straníky. Názorně se to projevilo v souvislosti s výročím komunistického uchopení moci v únoru 1948. Ve stanovisku vedení KSČ sice chybělo výslovné ocenění této události, nicméně v rámci „historické objektivity“ se v něm hovořilo o tom, že „tehdejší vedení KSČ v něm dokázalo získat na svoji stranu velkou

⁷² Gjuríčová, A, et al. *Rozdělení minulosti. Praha. 2011. s. 47-48.*

většinu pracujících, dělníků, rolníků, drobných živnostníků, umělců (...).“ Podobně Ústřední výbor strany v polovině února 1990 sice vyloučil ze strany Gustava Husáka za „komplexní odpovědnost za politický vývoj“, stejně jako další nejzprofanovanější předlistopadové představitele, jako byli Jan Fojtík, Antonín Kapek, Miroslav Zavadil nebo Marie Kabrhelová.

Žádný zlom pro KSČ neznamenal ani formální vznik nové Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM). Její ustavující sjezd se sešel v sobotu 31. března 1990 v budově „proslulé“ stranické školy Vysoké školy politické v Praze.

Pro počáteční rozpaky českých komunistů nad KSČM je příznačné, že její první šéf Jiří Machalík zůstal ve stínu mnohem viditelnějšího tandemu Adamec – Mohorita. Ze zpětného pohledu je však zajímavé složení výkonného výboru, tj. užšího vedení ÚV KSČM. Členy tohoto osmnáctičlenného orgánu se stalo několik lidí s později velmi odlišným politickým osudem. Zasedli v něm například dva tehdejší místopředsedové České národní rady Miroslav Šlouf a Michal Kraus, kteří po různých peripetiích skončili v sociální demokracii. K členům tohoto orgánu patřil také Miroslav Grebeníček, který krátce před tím díky kooptaci do federálního parlamentu zahájil svou politickou kariéru, nebo Alexander Černý, v té době politický pracovník okresního výboru KSČ v Olomouci. Zvláště první z nich bude o několik let později patřit k hlavním zastáncům nekomunistické revitalizace strany. Složení vedení KSČM naznačuje, že cesta vývoje komunistické strany byla otevřena různým alternativám.⁷³

3.5 Příběh Lidové milice

Způsob, jakým se česká společnost vyrovnávala s dědictvím komunistické éry, lze ilustrovat na příkladu Lidových milicí (LM). Ty se utvořily na základě pouhého stranického rozhodnutí ÚV KSČ (21.2. 1948). Teprve koncem 60. let bylo poukazováno na nedostatečnou právní úpravu LM s požadavky na jejich legalizaci nebo zrušení. S nástupem normalizace se však situace vrátila do starých kolejí a LM opět plně fungovaly jako ozbrojený sbor jediné vládnoucí strany. V poslední fázi svého trvání,

⁷³ Kopeček, L. *Éra nevinosti. Česká politika 1989-1997*. Brno 2010, s.49.

v 80. letech 20. století, působily LM v roli konsolidovaných ozbrojených jednotek pod vedením KSČ.⁷⁴

Milicionáři disponovali jak lehkými osobními zbraněmi, tak i těžkou, například protiletadlovou výbrojí. V případě válečného konfliktu mohla tato dobrovolnická armáda, složená výhradně z prověřených členů KSČ, plnit řadu bojových úkolů na území státu. V rámci vojenských cvičení s ČSLA se příslušníci LM zaměřovali zejména na zneškodňování předpokládaných vzdušných výsadků armád NATO. Ve druhé polovině 80. let došlo k velké generační obměně vedoucích funkcionářů LM, kdy v souvislosti s odchody do důchodu bylo nahrazeno 9 z celkových 12 náčelníků krajských štábů. K výměně došlo i na mnoha nižších postech okresních náčelníků štábů LM. V polovině roku 1989 tvořilo jednotky LM v tehdejší ČSSR celkem 84 821 příslušníků. Za první pololetí roku 1989 bylo do LM nově přijato 2 286 příslušníků, ale na druhé straně členství z různých důvodů zaniklo celkem 2633 milicionářům (zdravotní důvody, důchod, změna zaměstnání).⁷⁵

Poté, co byl 29. 11. 1989 zrušen ústavní článek č. 4 o vedoucí úloze KSČ, se ve společnosti vystupňovaly požadavky (zaštitěné zejména autoritou Občanského fóra) na okamžité zrušení LM. Rychlý a progresivní vývoj politické situace donutil 30.11. 1989 generálního tajemníka ÚV KSČ Karla Urbánka jednat s ministrem národní obrany Milánem Václavíkem o stažení zbraní a munice z útvarů LM a jejich uložení do skladů Československé lidové armády.⁷⁶

Veškeré odsuny zbraní a munice skončily v dohodnutých termínech, tzn. do 8. 12. 1989. Nedošlo k žádné vyhrocené situaci, např. že by některé jednotky LM odmítly svoji výbroj dobrovolně odevzdat.

Mimořádný sjezd KSČ dne 21.12. 1989 rozhodl o rozpuštění tehdy již demilitarizovaných jednotek LM a jejich příslušníky zprostil přísahy. V té době již byla podstatná část milicionářského materiálu bezpečně uložena ve skladech ČSLA.

Diference mezi movitým majetkem evidovaným LM (939 070 000 Kč) a hodnotou materiálu převzatého čs. armádou (837 583 000 Kč) činila ke dni 13.8. 1990

⁷⁴ Bašta, J. *Rozpuštění Lidových milicí v roce 1989 a pokusy o právní narovnání*. Securitas imperii č. 14. Praha: 2006, ÚDV, s. 253-270.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

téměř 101,6 mil. Kč. Řádné objasnění se nikdy nekonalo. Žádná z odpovědných osob nebyla obviněna z hospodářské trestné činnosti.⁷⁷

O něco později se objevily snahy o právní vyrovnání. Středisko pro dokumentaci protiprávnosti komunistického režimu při Ministerstvu spravedlnosti ČR podalo začátkem října 1994 oznámení o protiprávní existenci, činnosti a vyzbrojování Závodních a posléze Lidových milicí v letech 1945 – 1989. Podezření ze spáchání trestné činnosti se mělo týkat nedovoleného ozbrojování (podle paragr. 185 trestního zákona) LM, kterého se měli dopustit čelní straničtí a vládní představitelé komunistického režimu. Během prováděného šetření učinily oznámení totožného obsahu různé občanské iniciativy i fyzické osoby. Protože hrozilo promlčení tohoto trestného činu, zpracoval vzápětí vyšetřovatel Úřadu vyšetřování pro ČR plán úkonů, ve kterém nastínil tři možné verze výsledku a šetření. 1/ Existence ZM a LM nebyla zákonem upravena a rovněž jejich vyzbrojování nebylo v souladu se zákonem: – určitý okruh osob lze trestně stíhat (do 29.12. 1994), - tento okruh osob svým jednáním nenaplnil znaky trestného činu. 2/ Existence ZM a LM nebyla zákonně upravena, jejich vyzbrojování však bylo v souladu se zákonem. 3/ Existence ZM a LM byla v souladu se zákonem, rovněž tak jejich vyzbrojování neodporovalo zákonu.⁷⁸

K objasnění tohoto složitého problému chtěl vyšetřovatel získat relevantní právní analýzu. V této věci děkan Právní fakulty UK slíbil zprostředkovat vypracování znaleckého posudku na katedře státního práva PF UK stejně jako ředitel Ústavu státu a práva AV ČR. Státní zástupce však rozhodl, že přiřazení těchto odborných pracovišť pro posouzení věci je neodůvodněné a hodnocení právních otázek má plně spadat do kompetence orgánů činných v trestním řízení.

Výpovědi bývalých komunistických prominentů se víceméně shodovaly ve dvou zásadních otázkách: i když LM nebyly zahrnuty do branného systému, přesto se s nimi jako se součástí tohoto systému počítalo. A přestože LM vznikly na základě stranického rozhodnutí, a nikoli zákonným aktem, jejich činnost a působení dodatečně právně upravoval zákon o Národní bezpečnosti, později zákon o Sboru národní bezpečnosti a řada jiných norem.

⁷⁸ Bašta, J. *Rozpuštění Lidových milicí v roce 1989 a pokusy o právní narovnání*. Securitas imperii č. 14. Praha: 2006, ÚDV, s. 253-270.

Podle následného stanoviska vyšetřovatele tak nešlo ze způsobu vzniku a následného působení LM do roku 1989 vyvozovat trestně právní následky, neboť uvedený fakt nezakládal žádnou trestní odpovědnost, nýbrž pouze odpovědnost společensko-morální. Vyšetřovatel ÚDV tedy neprokázal, že se obvinění Štrougal a Novák (dříve i Lenárt a Korčák) dopustili stíhaného trestného činu, ať už ve formě návodu nebo ve formě pomoci k trestnému činu nedovoleného ozbrojování. Na základě tohoto úsudku tedy vyšetřovatel dne 30. 10. 2000 rozhodl o zastavení trestního stíhání. Opačný názor měl ministr spravedlnosti JUDr. Jaroslav Bureš, který podal v neprospěch obviněných dne 7.5. 2001 stížnost pro porušení zákona proti výše uvedenému usnesení vyšetřovatele ÚDV. Ministr spravedlnosti přitom poukázal na neexistenci zákonné právní úpravy, která by vznik a existenci LM legalizovala. Na neveřejném zasedání Nejvyššího soudu ČR v Brně dne 10.7. 2001 však předseda Senátu J. Engelmann stížnost ministra Bureše pro porušení zákona zamítl. Senát se odvolal na celou řadu komunistických vyhlášek, nařízení a směrnic, stejně jako na některá ustanovení zákonů (např. č. 40/1974 Sb. o Sboru národní bezpečnosti), která zmiňovala činnost a existenci LM, a tím tedy i jejich místo v bezpečnostním aparátu ČSSR.

Existence LM nebyla pouze dílem exekutivních orgánů a jejich prostřednictvím projevené politické vůle nejvyšších stranických představitelů, ale byla nepřímo umožněna zákonodárnou mocí. Federální shromáždění totiž přijalo rovněž Zákon č. 162/1969 Sb., o vyznamenání „Za zásluhy o Lidové milice“. S ohledem na uvedené skutečnosti se tak Nejvyšší soud ČR ztotožnil se závěry vyšetřovatele ÚDV, kterými bylo zastaveno trestní stíhání obviněných. Přestože se úsudky právních expertů ve věci nedovoleného ozbrojování LM mohou, jak vidno, diametrálně lišit, je s podivem, že nikdo nebral v potaz samostatnou negativní historickou roli Lidových milicí. LM se například podílely se také na rozhánění demonstrací během tzv. Palachova týdne v lednu 1989. Na tuto tragickou úlohu LM v našich dějinách nebraly senáty ohled a „bitvy“ právníků se omezily na suchý výklad a interpretaci zákonů. Obviněným vysokým představitelům KSČ však bylo jako vedoucím politickým, potažmo stranickým, činitelům naprosto jasné, že disponují ozbrojenými jednotkami, které nemají pro své fungování zákonný podklad.⁷⁹

⁷⁹ Bašta, J. *Rozpuštění Lidových milicí v roce 1989 a pokusy o právní narovnání*. Securitas imperii č. 14. Praha: 2006, ÚDV, s. 253-270.

3.6 Lustrace

Parlamentní debaty týkající se lustrací v první polovině roku 1991 rozdělily poslance do zhruba tří skupin, které se pracovníčně dají nazvat „jestřábi“, „holubice“ a „odmítači“. „Jestřábi“, jejichž nejrazantnější složku z českých stran reprezentovala Bendova KDS a většina poslanců ODS a ODA, preferovali tvrdý přístup. „Holubice“, k nimž patřilo hlavně OH, většina poslanců inklinující k sociální demokracii a část moravistů, upřednostňovaly výrazně umírněnější postup. Třetí skupinu „odmítačů“ tvořili komunisté, kteří jakékoliv lustrace považovali za zbytečné a nežádoucí. Toto dělení se potvrdilo během debaty nad podobou lustračního zákona, kterou zažil federální parlament začátkem října 1991. Předcházela mu dlouhá jednání nad zásadami zákona mezi federální vládou a „jestřáby“ v parlamentních výborech. „Jestřábům“ se nelíbilo hlavně vymezení okruhu osob, jichž se měl zákon týkat, a způsob, jakým by probíhalo dokazování v řízení o lustraci. Čalfův kabinet, v němž dominovalo OH, přesto nakonec poslal do parlamentu na doporučení své legislativní rady vedené místopředsedou vlády Pavlem Rychetským verzi, kterou „jestřábi“ považovali za příliš měkkou.

Před vlastním projednáváním zákona se „jestřábům“ podařilo vytvořit širší, převážně pravicový parlamentní blok. Blok zahrnoval ODS, ODA, KDS, liberální demokraty, lidovce, část moravistů a ze Slovenska Čarnogurského Křesťanskodemokratické hnutí a část Slovenské národní strany. Tento blok radikálně překopal formou pozměňovacích návrhů vládou navrženou podobu zákona. Ze zákona tak vypadlo ustanovení, které předpokládalo, že by nezávislé komise dotyčného musely dokazovat vědomou spolupráci se Státní bezpečností nebo to, že se podílel na potlačování lidských práv a občanských práv. V praxi by to velmi zkomplikovalo proces dokazování. Blok „jestřábů“ slavil úspěch i při odstranění paragrafu, který předpokládal trest odnětí svobody až na tři roky pro toho, kdo zveřejní informace z registru svazků Státní bezpečnosti. Dále došlo k výraznému rozšíření původně předpokládaných skupin osob, na něž se měl zákon vztahovat. Jako vstřícný krok alespoň některým poslancům (hlavně) OH, kteří na pozměňovací návrhy reagovali odmítavě, naopak Daniel Kroupa (ODA) navrhl vyřadit z okruhu dotčených osob funkcionáře KSČ z doby Pražského jara. Tento návrh prošel, což se pravicovému bloku

vyplatilo při závěrečném hlasování ve čtvrtek 10. října 1991. Pro schválení pozměňovacími návrhy silně přitvrzené verze zákona se vyslovilo i dvanáct poslanců OH. Zákon i díky tomu těsně prošel.⁸⁰

Příznačné pro postoj OH nicméně bylo, že většina jeho klubu před závěrečným hlasováním ze sálu odešla nebo na jednání zcela chyběla. Podobně nebo zdržením se hlasování reagovala většina poslanců inklinujících k sociální demokracii a umírněné levici a Mečiarovo hnutí za demokratické Slovensko. Proti hlasovali zcela v duchu svého původního postoje čeští komunisté a poslanci (ex)komunistické Strany demokratické levice. K zajímavostem patřilo, že jediný poslanec ODS nebo ODA, který zákon nepodpořil, byl Vladimír Dlouhý, jenž se v době hlasování zdržoval mimo sál.⁸¹

Lustrační zákon vytvářel určité „chráněné pozice“. Jednalo se o funkce ve státní správě, armádě, zpravodajské službě, kanceláři prezidenta, federálního a národních parlamentů, ale například i ve veřejnoprávní televizi a rozhlasu, na vysokých školách nebo ve státních podnicích. K hlavním okruhům osob, které vyloučil ze zastávání těchto funkcí, patřili bývalí pracovníci Státní bezpečnosti, její agenti, funkcionáři KSČ od stupně okresního tajemníka výše a příslušníci Lidových milicí. Osvědčení o lustraci vydávalo federální ministerstvo vnitra. Svou podstatou se jednalo o jeden z nejradikálnějších zákonů tohoto druhu v postkomunistické střední Evropě. Zákon v sobě nicméně obsahoval i jeden pozoruhodný paradox. Přestože jeho vznik předcházela spor o pozitivní lustrace poslanců, na tuto skupinu (a obecně volené zástupce lidu) se nevztahoval. Zjevně se v tom promítla nechuť opakovat v budoucnu to, co se odehrálo ve Federálním shromáždění na jaře roku 1991.

Názor české veřejnosti bezprostředně po schválení zákona byl spíše pozitivní a za žádoucí ho označilo 42 respondentů. Opačný názor mělo 31 procent dotázaných, zbytek nevěděl. Za zmínku stojí, že na Slovensku měla společnost mínění výrazně negativnější, pouze čtvrtina respondentů zákon podporovala, naopak asi polovina byla proti němu. Lustrační zákon podpořil v závěrečném parlamentním hlasování i premiér Čalfa. Jeho názor nicméně dobře odrážel následný osobní komentář: „Ctil jsem příslušnost ke svému klubu (VPN), ale zanechává to ve mně trochu rozpačitý pocit.“

⁸⁰ Kopeček, L. *Éra nevinosti. Česká politika 1989-1997*. Brno 2010, s.117-118

⁸¹ Tamtéž, s. 119.

Lustrační zákon se ukázal velmi účinným nástrojem politické očisty. Mimořádně důležitou roli ovšem hrála politická vůle, která stála za jeho prosazováním. Její absence by patrně odsoudila zákon k bezzubosti.

Pravice se také později postarala o to, že zákon, který měl původně platit jen pět let, parlament opakovaně prodlužoval. Emoce, které lustrační zákon vyvolal, dobře dokumentuje, že předseda Federálního shromáždění Alexander Dubček jej odmítl podepsat. Musel jej zastoupit místopředseda parlamentu Rudolf Battěk. Zdrženlivě se ke schválené podobě zákona postavil také prezident Václav Havel. Měl velké výhrady ke změnám prosazeným „jestřáby“. S ohledem na to, že podle tehdejší ústavy nemohl prezident zákon parlamentu vrátit, podepsal jej, avšak zároveň v dopise zaslaném Dubčekovi navrhoval jeho rozsáhlou novelizaci, a to s odůvodněním, aby se zákon nestal „zdrojem nových nespravedlností a křivd“, (V budoucnu Václav Havel už jako český prezident dvakrát v roce 1995 a 2000 neúspěšně vetoval prodloužení platnosti zákona.)⁸²

⁸² Kopeček, L. *Éra nevinnosti. Česká politika 1989-1997*. Brno 2010, s.120.

4. ANTIKOMUNISMUS A JEHO AKTIVISTÉ

4.1 Václav Benda

Bývalý politický vězeň, mluvčí Charty 77 a zakladatel Křesťansko demokratické strany (KDS) byl na začátku 90. let výrazným nositelem antikomunistických přístupů. Jeho úsilí na parlamentní půdě je dodnes nedoceno. Dokonce se mu začalo přezdívat „lovec komunistů“. Tento stereotyp vychází z údajně určující Bendovy nenávisti ke komunismu a komunistům obecně, disidentského radikalismu a osobního vztahu k politickým vězňům všech generací. Hlavní náboj Bendova antikomunismu zdaleka nebyl osobní, moralizující a historizující. Naopak, měl překvapivě blízko pragmatickému uvažování a politické strategii, a tím i k antikomunismu budoucnosti.⁸³

Úcta k obětem byla nepochybným a bez výjimky sdíleným předpokladem dlouhodobé podpory KDS pro celý komplex „nápravy křivd“, tedy soudní i mimosoudní rehabilitace obětí perzekucí za komunismu a majetkové restituce, včetně návrhů na rozšíření či změny vládních předloh (např. zrušení požadavku trvalého pobytu na území státu jakožto předpokladu nároku českých a slovenských krajanů na majetkové restituce a volební právo). Úcta k obětem komunismu však nejspíš nebyla původně Bendovou prioritou. V jeho provokativních textech a odvážných aktivitách v disentu se projevoval otevřený a intenzivně prožívaný odpor vůči komunistické ideologii i praxi, avšak šlo mu vždy primárně o boje o budoucnost – ať už ve smyslu aktuální ochrany perzekvovaných v rámci práce Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, nebo ve smyslu bojů o strategie „zachování či obnovení národního společenství“. Právě odtud vede přímá linka k Bendovu specifickému zdůvodnění lustrací, jež je učinilo široce akceptovatelnými jakožto záležitosti budoucnosti, a nikoli minulosti.

Na jaře 1990, kdy zuřily „divoké lustrace“, stál Václav Benda jednoznačně na té straně, která považovala za potřebné provedení lustrací všech kandidátů do parlamentu, klidně bez zveřejnění výsledků a s pouhým tichým stažením postižených z veřejného života: „Prý by destabilizovalo politickou situaci, kdyby z kandidátek hlavních politických stran náhle bez vysvětlení zmizela čtvrtina lidí. Obávám se, že čtvrtina agentů v budoucím parlamentu může politickou situaci destabilizovat podstatně hůře.

⁸³ Gjuričová, A. a kolektiv. *Rozdělení minulosti*. Praha. 2011. s. 243.

(Otevřený dopis V. Bendy, LN, 2.5. 1990, s. 1 a 2). Lustracím dobrovolně vydaly své kandidáty jen některé strany a v lednu 1991 bylo ve Federálním shromáždění znovu na stole prověření stávajících poslanců, ministrů, jejich náměstků a úřadů vlád na federální i republikové úrovni. Benda v souvislosti s tím pronesl obecnou úvahu o perspektivách lustrací, v níž načrtl dvě možné cesty.

První z nich by bylo zveřejnění úplného seznamu tajných spolupracovníků Státní bezpečnosti, ovšem až po pečlivém prověření a vyloučení všech těch případů, které by byly z jakéhokoli důvodu nejasné, neúplné nebo kde by spolupráce nebyla významná nebo dobře prokazatelná. Tato varianta měla podle Bendy jednu zásadní přednost: „Především by mohlo být aktem jednorázovým, znamenalo by tedy definitivní skoncování s minulostí, definitivní tečku za celou problematikou, nepřicházelo by v úvahu, aby se věci za rok nebo za pět let nějakým způsobem znovu otevíraly, a bylo by do značné míry očištné i pro spolupracovníky bezpečnosti samotné. Tím, že by byli zveřejněni, přestali by být potenciálním nebezpečím, přestali by být vtíratelní a celkem by jim nic nebránilo v tom, aby se třeba i do veřejného nebo politického života za nějaký čas vrátili.“ Druhá možnost spočívala ve vytvoření „jakéhosi ochranného štítu (...) nad určitými citlivými místy politického a veřejného života“ a prověřován by byl jen člověk, který by na nich chtěl působit. Jeho nevýhodou podle Bendy je „jistý moment trvalé diskriminace“, chybí zde onen „moment osvobození pro agenty“ a navíc by „tato metoda patrně otravovala atmosféru v naší zemi dalších 10 nebo 15 let“. Skutečnost předčila i nejbujnější fantazii. Každopádně na tomto principu vznikla vládní předloha lustračního zákona. Protože se jednalo o „problém stability a bezpečnosti státu“, KDS návrh podporovala s tím, že se snažila rozšířit kategorie občanů zákonem zasažené. Začínalo ale být jasné, že jako politická priorita patří lustrace už mnohem více Václavu Bendovi než celému zakladatelskému okruhu KDS. Navíc ona nikoli morální a historická, nýbrž pragmatická argumentace zůstala pro Bendův přístup charakteristická ještě mnoho let po zániku KDS. Právě tak měly například restituce fungovat jako „nejlepší forma privatizace“, a to včetně restitucí církevního majetku. Stejně prakticky zdůvodňoval i odmítnutí představy o vyloučení bývalých komunistů ze společnosti či jejich nepřipuštění do demokratických politických stran. Bylo jich tolik, řekl Benda, že nenalézt s nimi společnou řeč by ohrožovalo stabilitu demokracie u nás.⁸⁴

⁸⁴ Gjuričová, A. a kolektiv. *Rozdělení minulosti*. Praha. 2011. s. 244-245.

4.2 Petr Cibulka

Bývalý politický vězeň Petr Cibulka si po sametové revoluci vydobyl pověst radikálního antikomunisty. Před listopadem 1989 proslul jako systematický distributor exilové literatury a hudebních nahrávek zakázaných hudebních skupin. V roce 1992 vydal seznamy agentů Státní bezpečnosti, známé jako Cibulkovy seznamy. Jeho jméno je spojeno s Necenzurovanými novinami, které v první polovině 90. let prosluly nekompromisní kritikou polistopadových poměrů, zejména ve věci vyrovnání se s exponenty minulého režimu. Cibulka je dlouholetým předsedou politického seskupení Pravý Blok (PB), pravidelně se zúčastňuje voleb na všech úrovních. Je zastáncem přímé demokracie švýcarského typu.

Politika ústavního konsenzu mu byla cizí, což ostatně prověřily bouřlivé události v únoru a březnu 1990 v Brně. Tamní Občanské fórum, vedené bývalým komunistou a pozdějším signatářem Charty 77 a politickým vězněm Jaroslavem Šabatou, se rozhodlo ponechat ve funkci brněnského primátora Josefa Pernicu (KSČ) s odůvodněním, že nemá vhodnějšího kandidáta. Proti tomu se však zvedla vlna odporu podstatné části brněnské veřejnosti a některých fór, reprezentovaná právě jiným signatářem Charty 77 a politickým vězněm Petrem Cibulkou. Cibulkovi radikálové se Občanského fóra v Brně nezmocnili, ale odštěpili se od něj a založili si vlastní organizační struktury. Při zrodu spontánního odporu proti politice kompromisu působili jako urychlovač.⁸⁵ V roce 1991 začal Petr Cibulka vydávat zmiňované Necenzurované noviny, které v podtitulu drsně karikovaly název komunistického deníku Rudé právo – Rudé krávo nebo Ty rudá krávo (motto novin znělo: Komunistu zůstane komunistou, i kdyby trakaře padaly). Své příspěvky v nich publikovali také představitelé KANu a dalších antikomunistických skupin a jednotlivců. Noviny se staly hlasatelem bezprostředního a prostořekého integrálního antikomunismu a pokusily se vyplnit informační vakuum vytvořené politikou historického kompromisu. Kromě komentářů k soudobým událostem týkajícím se tak či onak komunistických témat v nich také vycházely informace o strukturách a činnosti StB. Na jaře 1992 vydaly NN ve třech pokračováních „Kompletní seznam spolupracovníků StB.“⁸⁶

⁸⁵ Gjuričová, A. a kolektiv. *Rozdělení minulosti*. Praha. 2011. s. 26-27.

⁸⁶ Hoppe, J-Suk, J. *Dvojitá identita Klubu angažovaných nestraníků*. Praha 2008. s. 90-91.

Tzv. Cibulkovy seznamy vyvolaly všeobecné pozdvižení, neboť dávaly veřejnosti do rukou velmi výbušné informace. Nebyla to záludná falza z provenience plukovníků StB, za kterou je považovali jejich odpůrci, nýbrž neúplné, ale i tak velmi dlouhé výpisy z registru kontrarozvědných útvarů ministerstva vnitra. Zveřejnění tisíců jmen rezidentů, agentů a držitelů propůjčených bytů zahájilo samovolné a velmi kontroverzní lustrační procesy na školách i úřadech, v podnicích, institucích, organizacích a dalších místech. Začala vypjatá debata o potřebě společenské katarze, v níž se střetli vášniví zastánci spontánních očištných procesů s těmi, kteří chovali k materiálům tajné policie největší podezření. Proti strohým údajům seznamů (jméno, datum narození, krycí jméno, doba spolupráce) se stavěly často velmi pohnuté a nejednoznačné příběhy.

Rozporuplný moment v Cibulkově počínání se seznamy spolupracovníků StB zveřejnila ve své knize o jihomoravském disentu novinářka Jana Soukupová: „Z těch ‘svých’ ale vyhodil jméno vlastní matky, kterou pod registračním číslem 17911 a krycím jménem Alžběta najdete na internetových stránkách ministerstva vnitra v Archivu bezpečnostních složek. Já to vím, komentoval to sám Cibulka. ‘A nechci se o tom bavit. Moje matka je politická vězenkyně na rozdíl od fízlů, kteří na ni donášeli a donášejí. Celý život mě tihle fízlové sužovali...’“⁸⁷

Úvodník na titulní straně Necenzurovaných novin, v nichž byl zveřejněn první díl seznamu spolupracovníků StB, věnoval Petr Cibulka tehdejší hlavě státu: „Pokud Václavu Havlovi nevadí, že jedna ze skupin 10. správy StB, pracující pod krycím názvem Harvardský investiční privatizační fond, získala už v prvním kole kupónové privatizace majetek převyšující celkový národní produkt Československa v hodnotě více než 22 miliard Kč, a na druhé straně se dokáže ve sdělovacích prostředcích celou vahou své osobnosti a svého úřadu bít jako lev za každého odhaleného estébáka, pak by neměl sedět na Hradě, ale někde úplně jinde.“⁸⁸ Napětí mezi dvěma bývalými chartisty a politickými vězni, kteří se po listopadu 1989 vlivem událostí dostali do společensky odlišných rolí, ještě gradoval.

Hned v roce 1993 se Petr Cibulka dostal do veřejného konfliktu s Václavem Havlem. Jejich spor musel řešit soud. Sám Cibulka tuto záležitost převyprávěl v autobiografické knize. „To bylo 14.12. 1993, kdy jsme já a Luboš Vydra žalovali občana Václava Havla za jeho výroky o tom, že zveřejněním seznamu důstojníků a

⁸⁷ Soukupová, J. *Nepoddajní*. Brno 2010, s. 70.

⁸⁸ Cibulka, P. *Úvodník*. Necenzurované noviny č. 13/1992.

spolupracovníků 2. Správy StB, tedy boje proti vnitřnímu nepříteli, jsme zapříčinili nesčetné lidské tragédie. Řekl to tehdy v rozhovoru s Adamem Michnikiem pro polský deník Gazeta Wyborcza. S velkým ohlasem to bylo otištěno v Polsku a později v České republice. Je zajímavé, že žádný novinář se nepozastavil nad tím, že tito lidé se dvaadvacet let dopouštěli zločinů a násilí na statisících obyvatel. O milionech poznamenaných nemluvě. Protože se nás nikdo v republice nezastal, rozhodli jsme se na tuto nenormální situaci upozornit veřejnost prostřednictvím soudního procesu. Nepochybovali jsme o tom, že se Václav Havel dopustil lži, a že nebude schopen prokázat nesčetné tragédie, které jsme způsobili. Mluvil totiž o tom, jak děti pomahačů StB skákaly z oken, když se dozvěděly, že jejich otec pracoval pro tuto organizaci. Věděli jsme samozřejmě, že kdyby k něčemu takovému došlo, byly by toho plné noviny. Líčení probíhalo před městským soudem v Praze, řídila ho JUDr. Vostrejšová, stará bolševička s hroznou pověstí. Zřejmě byla speciálně na tuto kauzu vybrána, protože byla mnohokrát nasazována na spory se starými estébáky, kteří za jejího vedení většinou vyhrávali. Celé jednání vedla v režii Václava Havla. My jsme totiž byli žalobci a on žalovaný, lépe řečeno u civilněprávního soudu my jsme byli navrhovatelé a Václav Havel odpůrce. Ona se chovala od samého počátku přesně opačně. Jako by my jsme byli ti zločinci, kteří se mají zodpovídat před soudem, a on byl ten, který nás bude pranýřovat a uplatňovat svoji morální převahu. Ten soud byl vlastně velmi jednoduchý. Stačilo dokumentovat ty nesčetné tragédie, kterých jsme se dopustili.⁸⁹

Emotivní střet bývalých disidentů v soudní síni vyvrcholil slovní přestřelkou. Václav Havel nejprve zvolal: „Petře, Luboši, vy jste ostudou Charty 77! Vzpamatujte se!“ Načež Petr Cibulka povstal a prohlásil: „Vašku, jsi prase, jsi hovado!“ Cibulkův výrok tehdy citovala média a legendární věta se dokonce dostala na pouťová trička a pivní sklenice. Zkrátka zlidověla. Antikomunista Cibulka s odstupem času k této záležitosti řekl: „Všichni ztuhli. Havel se vůbec nezmohl na reakci. (...) Nejsem si jist, jestli je vůbec schopen pochopit, proč jsem mu tuto větu řekl. Místo aby se zastal politických vězňů, postavil se na stranu estébáků proti jejich obětem. Zasloužil by si dle mého mínění mnohem tvrdší hodnocení. Ani jeden novinář nebyl pobouřen jeho slovy, ale mojí reakcí. To je ta správná vizitka žurnalistické odvahy a morálky. JUDr. Vostrejšová to zahrála do autu tím, že vůbec nenutila Václava Havla něco dokazovat a

⁸⁹ Koudela, T.-Jüngling, P. *Tak pravil Petra Cibulka*. Olomouc 1999, s. 118-119.

rozhodla, že Václav Havel to neřekl jako Václav Havel, ale jako prezident republiky. To ovšem vůbec ničím neprokázala. My jsme ho žalovali jako občana Havla. Podle ústavy nelze prezidenta žalovat, pouze za vlastizradu.“⁹⁰ Zmiňovaný střet nakonec pohasnul. Ještě než byl Cibulkův výrok překvalifikován na přestupek, chtěl Václav Havel svému kritikovi udělit milost. Cibulka to odmítl s tím, že chce soud. Ten se však nikdy nekonal.

„Před Listopadem jsem žil v iluzi, že tento národ je mnohem kvalitnější a že pouze hrůza z toho komunistického teroru mu brání, aby se projevil. Pár let po Listopadu vidím, jaký tento národ skutečně je. A to je to největší zklamání. Všichni zůstali tak malí, jako byli vždycky,“ shrnul svůj pocit šest let po konfliktu s Václavem Havlem.⁹¹

Názorové rozpoložení Petra Cibulky ve zkratce ještě popisuje brněnská novinářka MF Dnes Jana Soukupová, která sepsala příběhy jihomoravských disidentů. „Zkusila jsem pro počáteční on-line rozhovor na idnes.cz oslovit Petra Cibulku, ten nejdřív souhlasil, ale pak si začal klást tak nemožné podmínky (například celý, nekrácený a doslovný přepis on-line rozhovoru do novin), až jsme skončili jeho klasickým obviněním, že jsem jasná agentka a zaprodankyně KGB-GRU. Ale to byla také jediná nevstřícná reakce mých kamarádů z disentu.“⁹²

4.3 Vladimír Hučín

Bývalý politický vězeň a polistopadový předseda Občanské komise pro okres Přerov se stal mediálně známým člověkem až začátkem minulého desetiletí. Do té doby o něm věděli jen zasvěcenci z antikomunistické komunity. Vladimír Hučín se stal populárním ve chvíli, kdy byl ústřední postavou několikaletého vykonstruovaného procesu. Soud ho nakonec sprostil všech obvinění. V důsledku této kauzy se veřejnost mohla dozvědět spoustu informací, které doplňují povědomí o poměrech v postkomunistickém politickém systému.

Hučínova polistopadová neznámost souvisela s jeho profesí – krátce po sametové revoluci se stal pracovníkem tajných služeb, nejprve FBIS a následně BIS, která

⁹⁰ Koudela, T.-Jüngling, P. *Tak pravil Petra Cibulka*. Olomouc 1999, s. 120.

⁹¹ Tamtéž, s. 123.

⁹² Soukupová, J. *Nepoddajní*. Brno, 2010, s. 25.

převzala všechny tajné materiály od StB. Pracovníci BIS se stýkali s informacemi, které nesměli sdělovat veřejnosti. Veřejnost by měla znát agenty a tajné spolupracovníky StB. Zvláště v dobách transformace. Pracovníci BIS se však zavázali svými podpisy, že utajované skutečnosti nebudou šířit na veřejnosti. Tím byly tyto informace zablokovány. Nikdo tedy nevěděl, že bývalý estébák propojený s KGB nebo i se západními tajnými službami privatizuje fabriku, nebo se stává soudcem anebo státním zástupcem. Pokud by se tedy dostalo na veřejnost, byl by za to postižen pracovník BIS, že to vynesl. Na veřejnost sice nějaké seznamy spolupracovníků StB pronikly, ale ty byly zmanipulované a nepřesné. To byla jen úlitba veřejnosti, aby se domnívala, že je vše zveřejněno. Ve skutečnosti ti nejdůležitější zůstali utajeni. 93

V Hučínově životopisné knize je jeho tehdejší situace popsána takto: „Dovedete si představit pracovníka BIS, který znal tyto lidi, věděl, co mají na svědomí a nemohl na veřejnosti nic o tom říci! Dovedete si představit, jaký to byl tlak na svědomí poctivého občana, pracovníka BIS! O hlavních agentech a pracovnících StB se na veřejnosti nic nevědělo. Privatizace a změny v úřadech proběhly bez těchto informací. Teprve až proběhly zásadní strukturální změny a lidé (většinou exponenti minulého režimu) se ve svých funkcích zabydleli, byly seznamy zveřejněny. Ale ani ty nebyly úplné. O vyrovnání s komunismem se začalo mluvit, až když se bývalí komunisté a estébáci usadili na svých místech. Sítě tajných služeb se přeskupily, zájmy se transformovaly do nového prostředí. Bylo nutné konat v jiných podmínkách. Důležitým mocenským faktorem se stal mezinárodní kapitál.“ 94

Vladimír Hučín pracoval v rámci IV. odboru BIS na problematice levicového a pravicového extremismu, na záležitosti dysfunkce státní správy, subverzi a měl na starosti bezpečnostní prověrky pracovníků státní správy. Problematika levicového extremismu měla být zrušena nebo práce na ní alespoň oslabena. Bezpečnostní prověrky ohrožovaly mnoho pracovníků na vysokých místech státní správy. Tito lidé potřebovali zničit doklady o jejich nezpůsobilosti vykonávat svoji funkci nebo alespoň nedovolit, aby vyšly na světlo. Hučín takové doklady intenzivně hledal a shromažďoval. Bylo tedy nutné odstranit Hučina. 95

⁹³ Podracký, V. *Hrdinům se neděkuje. Příběh Vladimíra Hučína*. Krásná Lípa 2006. s. 319.

⁹⁴ Tamtéž, s. 320.

⁹⁵ Tamtéž, s. 496.

Všechny trestné činy, z nichž byl Hučín (v letech 2001-2006) obžalován, byly vykonstruované. Nedovolené ozbrojování, neuposlechnutí rozkazu, zneužívání pravomocí veřejného činitele, umělé vytvoření levicového extremismu, ohrožení utajované skutečnosti, neoprávněné nakládání s osobními údaji a zneužití pravomocí veřejného činitele, podvod s neschopenkou.⁹⁶ Okresní soud v Přerově postupně Vladimíra Hučina plně zprostil ze všech vykonstruovaných obvinění a také zbytkových trestů z dob komunistického režimu. Krajský soud přes odvolání státní zástupkyně všechny tyto zprošťující výroky potvrdil, když v jednom z případů k tomu byl donucen nálezem Ústavního soudu. Nálezem byl poprvé uznán protikomunistický odboj v době tzv. normalizace.⁹⁷

Další z výrazných antikomunistických aktivistů Jaromír Štětina o Hučínovi říká: „Sedm let ho postkomunističtí policajti ve spolupráci s důstojníky BIS ničili, rok ho drželi protiprávně ve vazbě. Popleta Hučín. Stále znovu a znovu má něco proti komunistům. Mohl mít pokoj, kdyby nebyl takový fundamentalista. Dodnes si o něm i část českých novinářů myslí, že je blázen.“⁹⁸

Hučín později ke svému rozhodnutí pracovat v tajných službách řekl toto: „Bylo by to pro mne velmi jednoduché, splynout s vlnami, na kterých se nesl listopad 1989. Mohl jsem být oslavovaný hrdina a následně dostat teplé místo ve státní správě. Dnes jsem mohl mít slušný plat a zajištěnou rodinu. V BIS jsem mohl s estébáky spolupracovat a vycházet, jak to dělali někteří jiní. Ale to jsem nechtěl. Nebojoval jsem za to, aby se ty zločinecké struktury transformovaly do demokratické společnosti. Na to byla pro mne demokracie posvátná, vždyť jsem za ni, na rozdíl od jiných nasazoval život. Je jasné, že ten, kdo svobodu v sametové revoluci lehce nabude, asi ji též, třeba v jiné revoluci, snadno a bez problémů ztratí. Proto si také dnešní společnost demokracie a svobody neváží, neboť za ni nebojovala. Především jsem stále poukazoval na bezpečnostní prověrky jednotlivých lidí, kteří měli vysoké funkce. V rámci prověrky bylo nutno prozkoumat dokumenty o daném člověku. Tyto dokumenty většinou byly v BIS k dispozici. Jenomže se jaksi zanedbávaly.“⁹⁹

⁹⁶ Podracký, V. *Hrdinům se neděkuje. Příběh Vladimíra Hučina*. Krásná Lípá 2006, s. 548

⁹⁷ Tamtéž, s. 551.

⁹⁸ Hájková, P. *Jaromír Štětina: Brutalita moci*. Praha 2010, s. 106.

⁹⁹ Podracký, V. *Hrdinům se neděkuje. Příběh Vladimíra Hučina*. Krásná Lípá 2006, s. 320.

Úvahu na téma Hučín sepsal v létě 2006 také dokumentarista Martin Vadas. V ní se zabývá otázkou, jak je vnímán pojem antikomunismus. „Ctihodný Hučínův antikomunismus má autentické kořeny. Ten ve svém odboji vytrval s mimořádnou důsledností na jedné straně a ohleduplností na straně druhé. Nikoho ani nezranil i přes bolestivé šrámy a veznění, která na této cestě sám utřžil. Jeho odvahu a odhodlání po letech sledování řady jeho rehabilitačních procesů, včetně všech dlouholetých ústrků novodobé postkomunistické justice, mám za ctihodné a vyznamenání hodné. Komunismus trval o celá desetiletí déle než nacistická okupace, a proto jsou jeho důsledky i vážnější a rakovina komunismu prorůstá do hlubších vrstev společnosti. Tak jako se samozřejmostí a sympatiemi většina národa přijímá postoje antifašistů a antinacistů, slovo antikomunista bude třeba ještě dlouho rehabilitovat, než se z něj stane stejně počestný, důvodný a většinou společností respektovaný postoj.“¹⁰⁰

Vladimír Hučín se dvakrát zúčastnil senátních voleb. V roce 2006 v obvodu Prostějov byl společným kandidátem Konzervativní strany a KAN. V těchto volbách získal 11 procent hlasů. S podobným výsledkem skončil v roce 2008 v obvodu Prostějov, kdy ho jako nestraníka za KAN volilo 10,34 procent zúčastněných voličů.¹⁰¹

4.4 Jaromír Štětina

V posledních letech patří k mediálně nejvýraznějším antikomunistům a „nejviditelnějším“ senátorům. Patří k podporovatelům Vladimíra Hučina a odbojové skupiny bratří Mašinů. Jeho hlavním tématem je zákaz KSČM. V této záležitosti je Štětina velmi aktivní. Snaží se působit mediálně i politicky. Jeho snaha zatím nemá konkrétní výsledek, daří se mu však udržovat zmíněné téma v obecném povědomí. K osvětové činnosti využívá také sociálně sítě. Facebook mu slouží jako každodenní komunikační prostředek.

V knižním rozhovoru například tvrdí: „Je zapotřebí, aby stáli na jedné lodi všichni, komu záleží na definitivním vyrovnání se s komunistickou minulostí. Bývalí komunisté a bývalí nekomunisté. Političti vězni. Konzervativní a liberální inteligence. Studenti. Zákodníci i exekutiva. I ti, jejichž vystoupení proti režimu bylo v sedmdesátých letech nejviditelnější, by mohli použít proti nastupujícímu komunismu starou účinnou

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 583-584.

¹⁰¹ Viz www.volby.cz

zbraň: důsledný lpění na dodržování zákonů. Jestliže Charta 77 stavěla na snaze, aby komunistický režim dodržoval své vlastní zákony, měli by dnes její signatáři podobně požadovat, aby byly dodržovány zákony a ústava mladého demokratického státu. Jasně stanovisko by měli k nedokončené dekomunizaci zaujmout i osmašedesátníci. Jejich mlčení, či dokonce otevřené legimitizování KSČM pseudoliberalní rétorikou („je přece nedemokratické zakazovat ideu“) vystavuje ty z nich, kteří kdysi projevíli občanskou odvahu a s KSČ se rozešli, nebezpečí, že je historie v budoucnu smete do jednoho pytle s komunisty všech druhů a epoch a jejich tehdejší statečnost bude zapomenuta. Jedině spojením sil může česká společnost dosáhnout toho, aby se historie odporu a odboje vůči totalitnímu režimu stala skutečným zdrojem národní identity.“¹⁰²

Jaromír Štětina je vystudovaný geolog. Po listopadu 1989 pracoval jako novinář, začínal v Lidových novinách, kde se začátkem 90. let stal šéfredaktorem, a poté působil jako zahraniční zpravodaj v zemích bývalého Sovětského svazu. S několika přestávkami byl čtrnáct let válečným zpravodajem. Dvakrát byl jako nestranický kandidát zvolen do Senátu PČR, v roce 2004 za Stranu zelených a o šest let později za TOP 09.

Kontrastem k jeho současným antikomunistickým projevům je jeho bývalé členství v KSČ. Organizovaným komunistou byl ve druhé polovině 60. let. „Tehdy mé přesvědčení, že se dá komunistické hnutí reformovat do podoby, které by ctílo svobodu jedince, svobodu podnikání, a zejména svobodu trhu, vrcholilo. Bavil mě vzdor a oponování.“¹⁰³

Na otázku, zda cítí nějaký druh odpovědnosti za zločiny komunismu, Štětina odpovídá: „Cítím zodpovědnost za snahu komunismus odstranit jeho reformací zevnitř. V otázce odpovědnosti jsem v jiné pozici než generace mého otce. On se přímo podílel na bolševické revoluci, prakticky jí koncem čtyřicátých let uplatňoval a své provinění odčinil aktivním pokáním a faktickým sebeobětováním v podobě odporu proti KSČ až o pětadvacet let později. Já pocit zodpovědnosti za zločiny komunismu pociťuji jen zprostředkovaně, protože mě od samého začátku mého uvědomělého politického života v době pražského jara komunistické zločiny naplňovaly odporem a hledal jsem cestu, jak je odhalit, popsat a nedopustit, aby se opakovaly. Pociťuji zodpovědnost za to, že se tenkrát nepodařilo komunismus v Československu odstranit.“¹⁰⁴

¹⁰² Hájková, P. *Jaromír Štětina: Brutalita moci*. Praha 2010, s. 75.

¹⁰³ Tamtéž, s. 69.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 72.

4.5 Martin Mejstřík

Od počátku 90. let mediálně známý jako „studentský vůdce“, po roce 2002 výrazný senátor - antikomunista. Ve svém autoportrétu (uveřejněném v úvodu Deníku s podtitulem *Řekněte jim, že sametová...*) Mejstřík uvádí, že z politických důvodů mu nebylo umožněno dostudovat Pedagogickou fakultu UK v Praze. Od roku 1986 byl studentem Divadelní fakulty AMU. V roce 1987 založil se spolužáky časopis *Kavárna A.F.F.A.*, „jehož redaktoři a spolupracovníci sehrají klíčovou roli při radikalizaci studentů před po 17. listopadu 1989“.¹⁰⁵ V roce 1989 byl aktivním členem Městské vysokoškolské rady SSM v Praze, která legalizovala památnou studentskou manifestaci na Albertově. Mejstřík se krátce poté stal spolupředsedou Koordinačního stávkového výboru vysokoškoláků.

„V listopadu 1989 jsme na Národní třídě stáli ne kvůli supermarketům a plným regálům. Nejdůležitější pro nás byly dvě věci – zdravé životní prostředí a... svoboda. Tedy, ryze nehmotné statky. Za své tužby jsme dostali nařezáno a mnozí z nás jsou tím dnem poznamenáni na celý život. Zvedli jsme hlavu. Byli jsme připraveni i na smrt, jakkoliv to dvacet let poté zní nadneseně. My, tehdejší studenti, jsme svou úlohu splnili. Pak jsme své tužby vložili na jiné, zkušenější, moudřejší. Jinak to ani nešlo. A věřili jsme. Těšili jsme se na katarsi. Na ten očistný, osvobozující okamžik, kdy zlo bude pojmenováno a odsouzeno. Pro úctu k obětem, pro nastolení práva a spravedlnosti při obnově demokracie, pro varování těch za námi.“¹⁰⁶

Po roce 1990 si vyzkoušel práci novináře (například v Českém deníku) a veřejně byl činný v komunální politice (zastupitel Prahy 1). Lidé z blízkosti jeho rodiny hovořili o Mejstříkovi jako o rozervaném intelektuálovi, jemuž dělá problém uzavírat kompromisy. Mnozí novináři si ze „studentského vůdce“ vytvořili stereotypní objekt, téměř při každém výročí sametové revoluce se v českém tisku objevovaly rozhovory o listopadových událostech a neradostném stavu demokracie.

Mejstřík svůj pověstný skepticismus později shrnul do několika vět: „Prvních devět let jsem se domníval, že vše, co se zde děje a nad čím jsme kroutili hlavami, se děje proto, že to prostě neumíme. Že se musíme učit řídit demokratický stát. K desátému výročí jsme vydali prohlášení *Děkujeme, odejděte!* Netýkalo se Václava

¹⁰⁵ Mejstřík, M. *Deník. Řekněte jim, že sametová...* Brno 2010, úvod.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 340.

Havla. Ještě pořád jsme mu, téměř bezvýhradně věřili. Roky následující mne donutily zbavit se i této naivní víry. Pochopil jsem, že vše je záměr. Že se prostě dohodli. Nebylo to u jednání s Adamcem, kde jsem byl přítomen a pravděpodobně ani u tzv. kulatých stolů, kam chodil Šimon Pánek. Součástí politiky jsou i jiné nástroje, než je ta otevřená politika pod světlem reflektorů. Tajné služby. Diplomacie. Tam se užívá jiných metod, než jsou summity, kulaté stoly, tiskové konference. I slovník je jiný. Skrytý.¹⁰⁷

V roce 2002 Martin Mejstřík vstoupil do parlamentní politiky, v prvním pražském obvodu vyhrál velmi vyrovnané senátní volby. Kandidoval jako nestraník pod hlavičkou CZ (Cesta změny). O šest let později se ve volebním klání objevil opět jako nestraník, tentokrát pod značkou US-DEU. Zisk necelých 9 procent hlasů mu stačil na šesté místo mezi devíti kandidáty prvního pražského obvodu. Tím Mejstříkova kariéra v parlamentní politice prozatím skončila.

Témata, kterými se zabýval (a zviditelňoval) jako senátor, většinou souvisejí s komunistickou minulostí. Například v roce 2004 byl Martin Mejstřík spolupořadatelem senátního Veřejného slyšení o kauze Mašínové a pravidelně navrhoval jejich prezidentské vyznamenání. Zasadil se o návrh zákona o Ústavu paměti národa (současný Ústav pro studium totalitních režimů) a v roce 2008 spolupořádal mezinárodní konferenci Svědomí Evropy a komunismus. Jeho jméno je také spojeno se snahami zakázat KSČM.

4.6 Mašínové

Příběh odbojové skupiny bratří Mašínů se do českých médií dostával velmi pozvolna. V prvních letech po sametové revoluci byla jediným uceleným zdrojem o jejich činnosti kniha Oty Rambouska *Jenom ne strach*. Do širšího povědomí se Mašínové dostali v polovině devadesátých let, o zevrubnější seznámení se postarala kniha historika Němečka s názvem „Mašínové. Zpráva o dvou generacích“ (1998). Zlomem v popularizaci Mašínů se stala oceňovaná kniha exilového spisovatele Jana Nováka, který příběh odbojové skupiny zbeletrizoval ve svém díle „Zatím dobrý“ (2004), přičemž nenaplněným snem autora zůstal celovečerní film.

V určitých kruzích se názor na mediálně „kontroverzní“ odbojáře stal jakýmsi lakmusovým papírkem autentického antikomunismu. Zatímco žurnalisté dlouhodobě

¹⁰⁷ Mejstřík, M. *Deník. Řekněte jim, že sametová...* Brno 2010, s.340.

pěstovali stereotypní model „vrazi nebo hrdinové“, na politické scéně se diskutovalo, zda Mašínům udělit státní vyznamenání. Každý takový návrh pravidelně spouštěl mediální diskuze, které byly zpravidla jen opakováním těch předešlých.

Když se Milan Paumer na rozdíl od bratrů Ctirada a Josefa odhodlal v roce 2001 k návratu do rodné země, stal se součástí domácí antikomunistické scény. Účastnil se akcí na podporu Vladimíra Hučína, objevil se na kandidátních listinách Konzervativní strany (2004 ve volbách do Evropského parlamentu a v roce 2008 v krajských volbách) a jezdil po besedách se studenty a zájemci o protikomunistický odboj.

V únoru 2008 prolomil tehdejší premiér Mirek Topolánek (ODS) velké tabu: udělil Mašínům a Paumerovi premiérské medaile, přesněji čestnou plaketu předsedy vlády České republiky. Milan Paumer na otázku, co pro něj vyznamenání znamená, odpověděl: „Je to medaile od premiéra. Ale pro mě znamená víc, že ten chlap měl odvahu v této situaci, když komunisti nadávají, i socialisté jsou proti nám, že to udělal, že to uskutečnil.“¹⁰⁸

Paumer zemřel 22. července 2010 a jen sotva mohl tušit, jakého uznání se mu dostane na pohřbu v Poděbradech. Smutečního rozloučení se zúčastnili zástupci politické elity – předseda vlády Petr Nečas (ODS), předseda Senátu Přemysl Sobotka (ODS), předsedkyně Poslanecké sněmovny Miroslava Němcová (ODS), ministři Karel Schwarzenberg (TOP 09) či Radek John (Věci veřejné).

O pohřbu informovala všechna „nejsledovanější“ media. Zajímavým mediálním úkazem byla ojedinělá reflexe na stránkách církevních novin. „Jistě se shodneme, že zabití je zlo. Je ovšem zarážející, že je u nás stále nazýván vrahem ten, kdo se postavil proti režimu terorizujícímu vlastní občany,“ pozastavil se v Evangelickém týdeníku Kostnické jiskry Marek Zikmund, farář z Boskovic. „Od Milana Paumera bylo možné při besedách slyšet, že svoboda není zadarmo. Je vykoupěna úsilím, nesvobodou, krví těch, kdo po svobodě toužili a druhým ji přáli. Bylo tu mnoho obětí. Příliš mnoho. Ale byli tu také ti, kteří nečekali, až je režim skřípne a semele. Byli tu také ti, jakkoli jich bylo poskrovnu, kteří se zločinnému režimu postavili se zbraní v ruce. Zareagovali nikoliv strachem, ústupky, shrbením se, vyčkáváním, nýbrž zhmotnili ideu svých otců z doby jiné nesvobody, tu ideu, že chceme-li svobodu, musíme za ni bojovat. (...) Měli se přizpůsobit? Byt loajální a přitom si myslet svoje? Akademicky diskutovat

¹⁰⁸ Chalupová, M. *Nebojovali švestkovými knedlíky*. Brno 2011. s. 175.

v uzavřených kroužcích? Čekat, až to jednou někdo vyřeší za nás? Skupina kolem bratří Mašínů se rozhodla nestat se pasivními diváky a oběťmi komunistického teroru. Poznali, že někdy nestačí pouhé slovo nebo dobrý úmysl, že vyhocená situace ospravedlňuje vyhocené nasazení.“¹⁰⁹

V evangelických kruzích tento text vzbudil zájem a rozpoutal debatu. Měsíčník Český bratr zveřejnil polemiku Tomáše Molnára, faráře z Trutnova. Autor například uvádí: „A tak bez lítosti konstatuji, že křesťanským ideálem není kovboj s kolty zavěšenými přehluboko, co se z nich ještě kouří, protože právě nasypal olovo do prašivých těl bandy darebáků, ale Ježíš Kristus ukřižovaný. (...) Ale umírali lidé. Tam i tam. A to je zlé a nedá se, než činit pokání a hledat smíření. Žel, bratři Mašínové, alespoň pokud víme, nad tím, co dělali, a všimněte si prosím, že nerozebírám, zda to tak být muselo, či nemuselo, zda to směli, či nesměli podle haagské úmluvy učinit, nikdy žádnou lítost neprojevali. Naopak, i ve vysokém věku tvrdili, že to tak bylo správně a že ti mrtví byli prostě a jednoduše nepřátelé a s těmi se musí udělat krátký proces. Skutečně nemám jiných zpráv než tato jejich veřejná prohlášení. A to je mi líto.“¹¹⁰

Nekonečné debaty u uchopení odkazu činnosti skupiny bratří Mašínů vybízí v určitých obdobích české intelektuály k polemikám. Kupříkladu historik a publicista Tomáš Zahradníček uveřejnil nedlouho po úmrtí Milana Paumera v názorové rubrice MF Dnes text, v němž tvrdí: „Hrdinství bylo nestřílet a najít si pro život užitečnější program, jako to dokázali bratři Medkové či Havlové a mnoho a mnoho dalších dědiců první republiky v náhradních profesích, většinou méně viditelných, než byla kultura. Příklad okruhu bratří Mašínových je pro mě příkladem opačným a odstrašujícím. Vidím v nich pomýlenou skupinku, která se na osudové křižovatce vydala špatným směrem a za ohromného nasazení napáchala mnoho zbytečného utrpení nevinným, aniž čemukoli prospěla. Budiž Milanu Paumerovi, který tohle nepochopil, země lehká.“¹¹¹ O dva dny později mu ve stejném listě odpověděl ředitel Občanského institutu Roman Joch, který ve svém textu staví na roveň dva režimy: hitlerovský nacistický a stalinistický komunistický. „Odpor vůči těmto režimům byl oprávněný, ba mravně povinný. A argument, že v případě komunismu na rozdíl od nacismu nešlo o stav války, je nespravedlivý: jednalo se o válku ze strany režimu vůči lidu. Legitimních způsobů

¹⁰⁹ Zikmund, M. *Z pohřbu Milana Paumera*. Evangelický týdeník Kostnické jiskry č. 23/2010.

¹¹⁰ Molnár, T. *Ještě k Mašínům*. Český bratr č. 12/2011, s. 44.

¹¹¹ Zahradníček, T. *Tragický omyl třetího odboje*. MF Dnes, 28.7. 2010.

odporu bylo víc a nemusely být jen násilné (byl to i nenásilný odpor bratří Medků a Havlů), ale vzhledem k vražednému charakteru režimu byl legitimní i násilný odpor bratří Mašínů a Milana Paumera.“¹¹²

V sobotu 13. srpna 2011 zemřel v americkém Clevelandu (Ohio) Ctírad Mašín. „Od útěku na Západ v roce 1953 se domů nechtěl vrátit ani po pádu režimu. Česku vyčítal, že se nevypořádalo s komunisty,“ uvedla článek na titulní straně MF Dnes. V něm byl také citován bratr zemřelého Josef Mašín: „Měl leukémii. Jeho zdravotní potíže byly zřejmě důsledkem práce v uranových dolech.“¹¹³

Lidové noviny zprávu o úmrtí otitulkovaly „Ctírad Mašín žil na prémii“. V textu spisovatele Jana Nováka (autora oceňované mašínovské knihy *Zatím dobrý*) se čtenáři mohli dočíst: „Já jsem nikoho takového nezažil nikdy – bylo jasné, že ani zubatá s Radkem nehne. Jednou mi řekl, že svůj život považuje za nečekanou prémii od toho dne v říjnu roku 1953, kdy ležel se svým bratrem a Milanem Paumerem zahrabaný pod haldou dřeva a mířily na něj automaty pátrací čtyři východoněmeckých vojáků.“¹¹⁴

Na americký pohřeb se z českých politiků vypravil ministr obrany Alexandr Vondra (ODS), na něm udělil Ctíradu Mašínovi vojenské vyznamenání Zlatá lípa in memoriam. Toto ocenění obdržel také poslední žijící člen odbojové skupiny Josef Mašín.

Koncem srpna 2011 přinesl Magazín Dnes reportáž s názvem *Po krvavých stopách bratří Mašínů*, text Jana Malindy je uveden následujícím způsobem: „Prošli jsme místy, kudy kráčela odbojářská skupina bratří Mašínů. Byli skutečně odbojáři a hrdinové, nebo jen šílení zločinci a vrazi, ptali jsme se v domech a ulicích, kde umíraly jejich oběti.“¹¹⁵ Reportér se vydal na místa, kde Mašínové uskutečnili své známé akce. Chlumeč nad Cidlinou, Čelákovice, Třemošnice, Uckro, Reichwalde, Waldow. Na cestě zpovídá lidi, kteří i zčásti anonymně projevují svůj názor na činy odbojářů. V jejich slovech převažuje rozpačitost. Tomu odpovídá i závěr reportáže: „Zda všichni ti lidé museli zemřít, je otázka, která bude českou společnost rozdělovat ještě dlouho. Protichůdnými výpověďmi, zda skutečně chtěli zabíjet, či zda šlo vždy jen o souhru nešťastných náhod, to však žádnému samosoudci v nás rozhodně neulehčilo.“¹¹⁶

¹¹² Joch, R. *Odboj nebyl žádný tragický omyl*. MF Dnes, 30.7. 2010

¹¹³ Navara, L. *Mašín: Bratr nechtěl mít pohřeb v Česku*. MF Dnes, 15.8. 2011

¹¹⁴ Novák, J. *Ctírad Mašín žil na „prémii“*. LN, 15.8. 2011

¹¹⁵ Malinda, J. *Po krvavých stopách bratří Mašínů*. Magazín Dnes, 25.8. 2011.

¹¹⁶ Tamtéž.

O mediální popularitu Mašínů a jejich příběhu se koncem roku 2011 postaraly také dvě komunistické poslankyně. Marta Semelová a Marie Nedvědová totiž podaly trestní oznámení na sestru odbojářů Zdeny Mašínovou. Informovala o tom MF Dnes (29.11. 2011). V tomto zpravodajském článku redakce na úvod připomíná, že Semelová nedávno v parlamentu oslavovala boj pohraničníků pro narušitelům státních hranic v padesátých letech. Jmenovanou poslankyni řadí k ultrakonzervativnímu až stalinistickému proudu uvnitř KSČM. „Podnětem k udání jsou výroky Mašínové při říjnové besedě se studenty Vysoké školy ekonomické v Praze. ‘Hned na začátku přednášky řekla, že činy svých bratrů vždy podporovala a schvalovala je, ‘ stojí v trestním oznámení. To komunistky označily za schvalování vraždy a sabotáže.“ List na konci zprávy cituje Zdeny Mašínovou: „Byla bych velmi ráda, kdyby soud proběhl. Bylo by to velké poučení pro celou společnost, která se často dává oklamat a bohužel si mnohdy vybírá špatné vůdce.“¹¹⁷

„Dnešním hanlivým přídomek je ‘hrdina’. V současné době je moderní tvrdit, že ne vše za komunistů bylo špatné, nebyli třeba bezdomovci, pivo stálo dvě koruny, protikomunističtí odbojáři a odpůrci jen režim zbytečně provokovali,“ napsal do doslovu jedné z mašínovských knih Mikuláš Kroupa, ředitel občanského sdružení Post Bellum a vedoucí internetového portálu Paměť národa. „O Mašínech se toho po roce 1989 napsalo hodně. Je pravda, že se snad nikdo z protikomunistického odboje nemůže srovnávat s mašínovskou honičkou ve východním Německu, kde je stíhalo 24 tisíc Volkspolizisten. To ale není důvod, proč se o Mašínech tolik mluví. České ‘vyrovnání se s minulostí může mít motto – hrdinové nebo vrazi? Mašínové udělali chyby. Třeba, jak podcenili svou situaci ve východním Německu. Ale dostali se z toho. Nikoho nezvraždili, jak se mnozí domnívají, ale zabili, aby ochránili sebe a své blízké. Možná se můžeme bavit, zda bylo nutné zabíjet. Když kolem vás lidé mizí, čestné lidi režim označuje za lumpy, odsuzuje je na mnoho let do kriminálu, dokonce k trestům smrti, pak prostě jste ve válce, ať chcete nebo ne, a máte právo zvolit adekvátní zbraně. Můj táta, disident a filozof Daniel Kroupa, žil už v odlišném komunismu. Bojoval v sedmdesátých a osmdesátých letech proti totalitnímu režimu jinou formou, ale přesto

¹¹⁷ Šverdíková, M. *Komunistky viní Mašínovou: Schvaluje sabotáž..* MF Dnes, 29.12. 2011, s.A4.

říkal, že si Mašínů váží. Dodali lidem odvalu. Dokázali, že se režim těch, kteří se chovají svobodně, bojí.“¹¹⁸

Publicista Adam Drda míní, že „označovat Mašíny za vrahy je absurdní: za prvé všechno podnikali s nasazením života, a nikoli kvůli vlastnímu prospěchu. Za druhé nezabili nějaké nebožáky, ale až na jednu výjimku muže, kteří nosili policejní uniformu. Ti muži věděli, čemu slouží, věděli, že jako esenbáci jsou nástrojem represe a šikanování obyvatelstva, věděli, že policejní stát reprezentují policajti. (...) V české společnosti se usídlila kýčovitá představa, že hrdina je totéž co světec. Hrdina nekouří, nepije, nemá moc žen, a když už střílí nebo dává rány, pak dopadají vždycky na správnou osobu, na smrdutého olezlého padoucha, který před smrtí osobně zastřelil stařenku a znásilnil tři školačky. Jenomže takhle to chodí v rodokapsech, ve špatných filmech a v propagandě, život je mnohem složitější a bolestivější. Kdo něco dělá, většinou taky něco zkazí. Když jde o život, stane se, že je nevinný život zmařen – což není stejné konstatování jako cynické ‘Když se kácí les, létají třísky’“.¹¹⁹

Novinář, komentátor Lidových novin Zbyněk Petráček nahlíží na Mašíny jako na legendu třetího odboje a uvažuje, jak tento příběh vlastně interpretovat dalším generacím. „Nemůžeme říci, že Mašínové to přehnali, ale za vzor mládeži dáme skupinu XY, která po vzoru Mirka Dušína vyrazila na komunisty, aniž by kdokoliv neúčastný přišel k úhoně. Ne. Mašínové jsou legendou sami o sobě. Buď ji obecně přijmeme s tím, že je to syrová legenda vzdálená životopisům svatých. Anebo ji obecně odmítneme s tím, že s ní de facto odmítáme třetí odboj. (...) Je-li skupina bratrů Mašínů sama o sobě legendou, neznamena to ještě, že celý její příběh se všemi nehezkými detaily je vzorem pro školní mládež. Tady máme před sebou přesně ten typ legendy, která vyžaduje interpretaci a sdělení v kontextu.“¹²⁰

¹¹⁸ Chalupová, M. s. *Nebojovali švestkovými knedlíky*. Brno 2011, s. 176-177.

¹¹⁹ Drda, A-Kroupa, M. *V komunismu jsme žít nechtěli*. Praha 2009. s.36-37.

¹²⁰ Petráček, Z. *Legenda jménem Paumer*. LN, 4.8. 2010.

5. ANTIKOMUNISMUS A JEHO KRITICI

5.1 Ondřej Slačálek

Anarchista a politolog (narozen 1982) zveřejnil na internetových Britských listech kritický text s názvem „Český antikomunismus jako pokus o obnovu hegemonie“.¹²¹ Postoje, které podle tohoto autora postupně získaly hegemonii po roce 1989 a udržely se až do roku 2003, lze označit jako distanční antikomunismus. Tento pojmový konstrukt vzniká podle Slačálka jako protiklad k pokusu o antikomunismus vylučující, což je pojem, který má popsat období od roku 2003.

Distanční antikomunismus nabízí dvě hesla. První z nich, „Nejsme jako oni“, pochází z konce roku 1989. Znamená toleranci, ale zároveň zřetelný odstup: nezakážeme je, ale právě tím potvrdíme, že nejsou na stejné úrovni jako my. Ponechání komunistické strany bez zásahů se ve spojení s tímto heslem stalo manifestací vlastní nadřazenosti, milostí vůči těm, jejichž zlá povaha je v tomto hesle rozpoznána jako jeho předpoklad. Druhé heslo, „Komunisté – zůstaňte doma“, bylo součástí plakátů na demonstraci svolanou iniciativou Děkuje, odejděte! (prosinec 1999). Významná iniciativa usilující dle svých slov o obrodu politického života a o generační obměnu v různých politických stranách tehdy dala najevo, že rozhodně nestojí o podporu jedné konkrétní strany, že o veřejných věcech mají jednat všichni s výjimkou komunistů, kteří necht' dožijí doma, v privátní sféře, mimo politiku. Komunistická strana byla v režimu distančního antikomunismu tolerována, ale zároveň ne akceptována. Slačálek se domnívá, že za souřadnice zmíněného vyloučení je možné považovat Zákon o protiprávnosti komunistického režimu z roku 1993 a také třeba bohumínské usnesení sjezdu ČSSD z roku 1995 o nepřipustnosti spolupráce sociální demokracie s extrémistickými politickými stranami.

Autor také poukazuje na to, že politický antikomunismus poprvé výrazně vystoupil v červnu 2003 peticí S komunisty se nemluví. Všímá si propojení umělců a bývalých politických vězňů, zastánců Vladimíra Hučína. Hlavního organizátora petice Petra Placáka označuje jako „spisovatele a historika poněkud výstředních rojalistických

¹²¹ Slačálek, O. Český antikomunismus jako pokus o obnovu hegemonie. *Britské listy [online]*. 22.6. 2009, [cit. 2012-02-22]. Dostupný z WWW: <http://blisty.cz/art/47533.html>.

názorů a konzervativně undergroundové stylizace“. Antikomunismus podle Slačálka postupně získal hlasité mluvčí v senátorech Martinu Mejstříkovi a Jaromíru Štětínovi, pro něž se postupně začalo jednat o profilové téma a kteří se stali hlavními tvářemi snah o zákaz komunistické strany, které se projevíly peticí Zrušme komunisty z roku 2005 a posléze i vznikem senátní Dočasné komise pro posouzení ústavnosti KSČM (roku 2006).

Při pokusu o bilancování dochází Slačálek k závěru, že antikomunistický proud není příliš úspěšný. Jednak se nepodařilo dosáhnout zákazu KSČM, a pokud jde o rozpuštění Komunistického svazu mládeže (KSM), uvádí, že se celý proces byl zdoluhavý – od podání trestního oznámení (2005) senátory Mejstříkem a Štětínou až do soudního potvrzení rozpuštění organizace (2008) uběhly tři roky. Relativní slabost antikomunistické karty Slačálek vyvozuje ze dvou případů, v nichž mobilizace antikomunistických postojů podle něj neměla efekt. Jednak uvádí kampaň v letech 2005-2006 proti tehdejšímu předsedovi ČSSD Jiřímu Paroubkovi a jednak proti aktivistům, kteří si nepřáli umístění amerického radaru na území naší republiky. Jako indikátor neúspěšnosti uvádí i neúspěch Martina Mejstříka v senátních volbách 2008.¹²²

5.2 Václav Bělohradský

Filozof a esejista Václav Bělohradský (v roce 1970 emigroval do Itálie) nahlíží na polistopadový antikomunismus kritickou optikou. Dva zásadní texty na toto téma zveřejnil na stránkách deníku Právo v létě 2009.

„Na otázku ‘Proč nejsem antikomunistou?’ odpovím jednoduše: ‘Protože jsem na straně bohatých!’ A bohatství, které mám na mysli, není ideologickou kategorií. Míním tím slovem třeba obrazy Leonarda da Vinciho, teorii relativity, architekturu našich měst, literaturu, univerzity, ústavy a výnosy ústavních soudů... (...) Antikomunismus, jako každý fundamentalismus, odtrhuje naše odpovědi od otázek, díky kterým jsme je našli. A tak se i správné odpovědi stanou dogmatickou ideologií. Proto nejsem antikomunistou.¹²³

¹²² Slačálek, O. Český antikomunismus jako pokus o obnovu hegemonie. *Britské listy* [online]. 22.6. 2009, [cit. 2012-02-22]. Dostupný z WWW: <http://blisty.cz/art/47533.html>.

¹²³ Bělohradský V. *Proč nejsem antikomunistou*. Právo, 18.7. 2009

Bělohradský poukazuje na rétoriku polarizace, kterou používají stoupenci antikomunismu. „Rétorika polarizace nastoluje situaci, v níž určitá skupina lidí ztrácí nárok na porozumění, jejich zkušenosti nesmějí nic znamenat v jazyce druhé skupiny. Co je mezi tezí a antitezí, ocitá se ve tmě, lidé se bojí o tom mluvit. (...) Po roce 1989 je rétorika polarizace archaická, její vláda nad veřejným prostorem vytlačuje ze hry porozumění možnostem, které konec bipolárního světa otevřel. Rétorika polarizace je opakem umění; je to nejkrutější technika, jak učinit z některých lidí ty vzdálené, jak jim vzít právo na porozumění, jak je zahnat do nesrozumitelného kouta společnosti, kam jsou vykazováni zrádci a lidé nepřizpůsobiví. (...) Věčná potřeba obrození se dnes vtělila do slova antikomunismus, jeho nositelé vyžadují pro sebe status bojovníků za obrození národa po komunistické devastaci. Co byli v devatenáctém století Němci, jsou dnes komunisté, musíme se emancipovat od jejich nadvlády v nás. (...) Rétorika polarizace vede vždy a všude k návratu kultury podezírání a strachu. Fašizuje společnost.¹²⁴

Podle Bělohradského je něco jiného být odpůrcem moci nějaké strany, třeba komunistické, a něco jiného je být antikomunistou. Antikomunismus je podle něj ve svém jádru odmítnutí odpovědnosti za komunismus, jako by přicházel jen zvnějšku naší společnosti a nijak nesouvisel s tím, jak se v ní vládne. „Antikomunismus, ten český zvláště, je především návratem k předlistopadové studenoválečnické malosti, v níž bylo jasno – za všechno mohli ‘komančové’ a ‘Rusáci’, na Západě byla svoboda, prodávaly se tam videopřehrávače a k vidění byly pornografické filmy. (...)“

Antikomunismus brutalizuje český veřejný diskurz. Ten pak vyznačují tři dominanty – archaická terminologie, rétorika polarizace a pranýřování. V českých poměrech archaická terminologie má svůj zdroj jednak ve studené válce – Rusům nevěřte, chtějí si podmanit svět, komunismus není přesvědčení, ale geneticky určená úchylka! – jednak v laciné rétorice reaganismu a thatcherismu, jejímž jádrem byla nezodpovědná mytizace deregulace, soukromého vlastnictví a fungování trhu; polarizace pak čerpá především z české ideologičnosti, která vyžaduje jasné alternativy, nejlépe komunismus x antikomunismus, socialismus x kapitalismus, soukromé vlastnictví x socialistické rozkrádání. Nejčastější podobou pranýřování jsou pak různá obviňování z členství v KSČ či ze spolupráce s StB, jak nám to nedávno připomněla

¹²⁴ Bělohradský V. *Proč nejsem antikomunistou*. Právo, 18.7. 2009 .

aféra 'Kunderova donašečství'. Antikomunismus byl opakem komunismu jen pro komunisty, ve skutečnosti je pokračováním komunismu jinými prostředky. (...) Myslím, že někdy kolem roku 2003 se vyčerpal program, který legitimizoval českou transformaci, a vzniklé prázdno se začalo zaplňovat antikomunismem. Ten ale to velké prázdno, v němž se daří jen korupci, může jen na chvíli zakrýt.¹²⁵

5.3 Vojtěch Filip

Kritikem antikomunismu „na plný úvazek“ je předseda KSČM Vojtěch Filip. V srpnu 2009 například napsal: „Najednou se po listopadu zrodilo tisíce bojovníků proti 'komunismu' a přitom před listopadem mnozí z nich patřili přímo mezi přísluhovače či opory tehdejšího režimu. Někteří z nich se nyní dokonce snaží zvedat nad hlavu prapor antikomunismu a nestydí se za výhody a pocty, kterých se ani v minulosti neodřikli. I dodateční hrdinové se najednou objevují v médiích. Ti, kteří nic neriskovali, ani v poválečných letech, ani v polistopadových dobách. Tak ovšem po boku vítězů vždy bývá.“¹²⁶ Zkušený komunistický politik se tak snaží zpochybňovat názorovou důvěryhodnost některých nositelů antikomunistických postojů. V této souvislosti se hodí připomenout, že krátce po sametové revoluci se hojně používalo označení „převlékači kabátů“. Takto byli nálepkováni zejména ti, kteří vystoupili z KSČ a zakládali kluby OF, případně vstupovali do nově se utvářejících politických stran.

Předseda KSČM ve své kritice neváhá používat i výrazy z psychiatrické praxe. „Pravicové vlády – Topolánková i Nečasova – nasedly na vlnu antikomunismu. Zakrývají tím své vlastní problémy a snaží se tak odvést pozornost od svých vlastních prohřešků. Je dokonce k smíchu, že jedenadvacet let po listopadu, kdy vládne 'pravda a láska', neváhají se zaštiťovat nebezpečím údajného návratu 'komunismu', hrozbami, jež jsou na hranici šíření poplašné zprávy. V tom jsou až paranoidní. Proto antikomunistické útoky neustávají.“¹²⁷

Filip přirovnává současný antikomunismus k období začátku třicátých let v Německu, „kdy pravice, nemající naději vypořádat se s krizovými jevy, sáhla po řešení, jež ukončilo proces demokracie v zemi, a k moci se dostal Hitler“. Dnešní antikomunismus podle Filipa vychází ze stejného základu. Předseda KSČM svou kritiku

¹²⁵ Bělohradský, V. *Antikomunismus a velké prázdno*. Právo, 1.8. 2009

¹²⁶ Filip, V. *Vždy jsem na straně obyčejných lidí*. Praha 2011, s. 24.

¹²⁷ Tamtéž, s. 139.

směřuje k mediálně nejviditelnějším antikomunistům. „Stačí si připomenout pokus skupiny senátorů, vedených bývalým svazákem a oblíbencem sovětských orgánů Jaromírem Štětinou, kriminalizovat myšlenky některých vybraných jednotlivců a pomocí vytržení z kontextu a zkreslování zároveň zakázat Komunistickou stran Čech a Moravy, postavit nacismus a 'komunismus' na stejnou úroveň. Nebo spíš kriminalizovat socialistické myšlenky a změnit zločiny nacismu na přijatelné. (...) Dnešní antikomunismus je prvním krokem k přistřižení křídel i té dnešní demokracii a svobodě, a komunisté jsou jen první na řadě. O nic jiného nejde. Pokud totiž zakážou myšlenky, nehodící se dnešním mocným, zakážou onu demokracii a svobodu. Co bude dál, víme z onoho roku 1932 až 1933 v Německu.“¹²⁸

Filip reaguje také na výtky antikomunistů, proč se KSČM nezřekla názvu. „Nezřekli jsme se tohoto názvu, protože naším cílem je stále systémová změna a vybudování sociálně spravedlivého, socialistického režimu. Název má u nás dlouhou tradici. Strana pod tímto názvem bojovala nejen za předmnichovské republiky, ale i proti fašismu a okupaci. Komunisté, jejich program, zvítězili i v prvních poválečných československých volbách. K tomu se také hlásíme, a pokud jde o deformace z padesátých let, ty jsme odsoudili jako neslučitelné s naším chápáním komunistických idejí.“¹²⁹

5.4 Lubomír Štrougal

Kritikem antikomunismu je také Lubomír Štrougal, bývalý předseda komunistické vlády v letech 1970-1988. Pro generace, které prožily aktivní život především v letech normalizace se tento komunistický politik stal symbolem doby. Jeho návrat do veřejného prostoru, jehož povahu spoluvytvářejí média, je pro leckoho překvapivý. Štrougal ve svých komerčně úspěšných knižních vzpomínkách, k jejichž sepisování se odhodlal v pozdní fázi svého života, například uvádí: „Uznávám, že jednostrannost našeho podání filozofie, sociologie a politiky byla nesprávná, ale existuje a je nesprávná i dnes, i když z druhé strany.“¹³⁰ Ze Štrougalových textů je zřejmé, že pocituje potřebu vyjádřit se k dnešku, k období, které se vyvinulo po sametové revoluci. Bývalý představitel komunistického režimu se zaměřuje například na úroveň školství.

¹²⁸ Filip, V. *Vždy jsem na straně obyčejných lidí*. Praha 2011, s. 140.

¹²⁹ Tamtéž, s. 57.

¹³⁰ Štrougal, L. *Paměti a úvahy*. Praha 2009, s. 329.

„Protože i v dnešních školách všech stupňů je jako kouzelným proutkem všechno jednostranně obráceno a zkresleno. Socialismus je údajně nepřátelská a škodlivá ideologie, proto o ní ve škole všech stupňů nikdo nemá a nesmí nic vědět, povolená je jen jeho kritika a zatracování. Světlo světa, lidská práva a lidské svobody dodává nyní jen kapitalismus, svobodný trh a speciálně (neo)liberalismus. Antikomunismus proto čouhá z každého kouta současného školství, snad už od mateřinek až po doktorandská studia. A to snad není výchovná deformace?“¹³¹

Lubomír Štrougal, o němž dlouhá léta česká média mlčela, je v současné době autorem viditelných knih. Na jeho autogramiádách se stojí fronty a v povědomí české veřejnosti je pěstován mýtus bývalého politika, který byl „mnohem inteligentnější než celá komunistická garnitura“ a jakoby neměl s normalizací nic společného.

I tento zvláštní společenský úkaz částečně vypovídá o vztahu české společnosti ke své novodobé historii.

¹³¹ Štrougal, L. *Paměti a úvahy*. Praha 2009, s. 329.

6. VÁCLAV HAVEL

6.1 Aktivista

Bývalý prezident je obecně vnímán jako muž, který se zásadním způsobem zasloužil o svržení komunistického režimu. S přihlédnutím k jeho všeobecně známé činnosti v disidentském hnutí těžko zpochybňovat Havlovo antikomunistické naladění. Ostatně toto podporují některé pasáže objevující se v životopisných knihách. Jedna z historek pochází z období, kdy se schylovalo k sametové revoluci.

Když se ho ale na jednom rozesmátém večírku v roce 1988 zeptal režisér Vlastimil Venclík, co by dělal, kdyby se stal prezidentem, Havel rázem zvažněl a lakonicky odpověděl: Zakázal bych KSČ a otevřel bych archivy.¹³²

Životopisci také připomínají rodinné kořeny, které souvisely s formováním politických názorů. Havlové oportunisty být uměli a politikům se nikdy nevyhýbali. Jako jedna z elitních pražských rodin se už od časů prezidentova pradědečka mlynáře počítali k národním demokratům, straně zastupující tradiční národní elity a majetné občany.¹³³ Po roce 1969 nesměl Václav Havel v Československu publikovat, jeho texty vycházely pouze v samizdatu a v exilových nakladatelstvích. V té době patřil k vůdčím osobnostem protikomunistické opozice a posleze se stal uznávanou hlavou československého disentu.¹³⁴

Pro lidi, kteří byli nějakým způsobem napojeni na opoziční struktury v 70. a 80. letech, byl Václav Havel důležitou součástí dobového odporu vůči komunistickému totalitnímu režimu. Málokdo tehdy mohl pochybovat o tom, že by Havel nebyl antikomunistou. Stejně tomu bylo i ve vypjatém období sametové revoluce v listopadu a prosinci 1989. Václav Havel působil jako lídr opozičních snah o svržení komunistické vlády. I po letech je zřejmé, že v myslích tisíců a možná i milionů lidí vyvolal obrovské očekávání a naděje. Mnozí zcela iracionálně předpokládali, že jeden člověk přemůže to všechno, co se ve společnosti utvářelo od únorového převratu 1948.

Svou roli v událostech sametové revoluce 1989 a v letech po ní Václav Havel reflektoval v jednom z rozhovorů s novinářem Karlem Hvížd'alou v dubnu 2005.

¹³² Kaiser, D. *Disident Václav Havel 1936-1989*. Praha-Litomyšl 2009, s. 204.

¹³³ Tamtéž, s. 21.

¹³⁴ Havel, V. *Prosím stručně*. Praha, Praha 2006, s. 253.

Například odpověděl: „Musím se usmívat, když tu a tam slyším výtku, že jsme na naši revoluci nebyli připraveni, že jsme neměli napsanu novou demokratickou ústavu a všechny další nezbytné zákony. (...) Lidé kompletně připravení na dějiny mi jsou dost podezřelí. Mají blízko ke komunistům, kteří si také pyšně myslí, že kompletně pochopili svět, a vědí tudíž dokonale, jak co bude. A když to je pak všechno trochu jinak, pokoušejí se svět násilím vtěsnat do své představy.“¹³⁵

Ve stejném rozhovoru se Hvizdala na Havla obrátil s otázkou „Tehdy jste tvrdili, že KSČ zavinila marasmus a měla by za něj nést odpovědnost, ale nemysleli jste tím to, že ji postavíte před soud. Jak jste si to tehdy představovali?“ Z Havlovy odpovědi: „Nejsem si jist, že jsme byli skutečně jediní, kteří se dostali k moci, aniž na to předtím pomýšleli. V mnoha komunistických zemích tehdy přece přijímali politické funkce vědci, umělci či žurnalisté, nikde neexistovala kompletně připravená a zformovaná alternativní politická garnitura. Pokud jde o komunistickou stranu: vždycky jsme říkali, že trestné činy je třeba potrestat, říkal jsem to i ve svém prvním novoročním projevu proneseném dva dny po mém zvolení prezidentem. Jako politická strana dostala KSČ tehdy šanci se zreformovat. Nikoli proto, že se tak rychle a bez boje vzdala moci, ale protože to bylo logické. Vždyť většina komunistických stran ve východní Evropě se úspěšně proměnila v různé typy strany sociálně demokratické, dokázala se naprosto jasně zříct své minulosti a všech jejích nositelů, přičemž to celé se vesměs ukázalo být k obecnému prospěchu. Proč by naši komunisté neměli tuto šanci také dostat? Že ji nevyužili, respektive že všechny takové pokusy straničtí konzervativci potlačili, je jiná věc. Že jim to prošlo, byla asi chyba, ale rozhodně ne výhradně moje. Kdyby ve společnosti a v nově se formujících politických reprezentacích převládala vůle postupovat radikálněji, určitě by se to stalo. Já vskutku nebyl neomezeným diktátorem, který rozhoduje o tom, které strany budou či nebudou zakázány. Lze mi snad vyčíst jen to, že jsem tehdy tuto myšlenku hlasitě a často neopakoval. Ale nezdá se mi, že počátkem devadesátých let byla pro něco takového příznivá atmosféra, uvědomme si jen, kolik lidí, včetně pozdějších známých antikomunistických politiků dříve ve straně bylo a kolik lidí se tudíž mohlo bát, že ten zákaz by pro ně mohl mít zlé následky.

Něco jiného bylo komunistické mafiánské využívání privatizace, proti tomu jsem od začátku ostře vystupoval, vzpomeňte například na můj buřičský projev na

¹³⁵ Havel, V. *Prosím stručně*. Praha, Praha 2006, s. 46.

Václavském náměstí v srpnu 1990, ale můj hlas byl dost osamělý. Vláda vycházela z ideje, když se kácí les, lítají třísky. Hodně jsme tehdy mluvili také o možnosti ustavit jakýsi „mravní tribunál“, který by posuzoval mravní a politickou odpovědnost za předchozí poměry. Ale ani k tomu nebylo zřejmě dost chuti a energie. Nejsmutnější asi je, jaké jsme měli mizerné výsledky ve stíhání trestných činů. Na to měl zřejmě vliv i stav naší justice. Nezapomeňme, že po okupaci Varšavskou smlouvou se u nás prověřovalo a kádrovalo podstatně přísněji než v jiných komunistických zemích, proto i personální obměny byly těžší a zdoluhavější. Opravdu si nelze ze dne na den vymyslet tisíc zbrusu nových soudců!“¹³⁶

Zatímco pro leckoho je Havlův antikomunismus dodnes obtížně uchopitelný, předseda KSČM Vojtěch Filip má v nahlížení na roli bývalého prezidenta jasno. „Havlovo tvrzení o ‘pravdě a lásce’, doplněné jeho osobním znakem, srdíčkem, jimž se loučil se svým působením na Pražském hradě, nebylo nikdy naplněno. Lidé mající jiný společenský názor a proklamující jiné hodnoty, ač Listina práv a svobod, součást naší Ústavy, jim to zaručuje, jsou šikanováni a stávají se předmětem denunciací. S tím vším souvisí i primitivní antikomunismus, jemuž se dostává státní ochrany, a jenže je dokonce neomaleně vtlokán do hlav nové generaci. Pravda a láska nezvítězila nad lží a nenávistí, ale lež a nenávist zatím triumfuje.“¹³⁷ A Filip pokračuje: „Vzápětí po ‘Listopadu 89’ občanům Československa tzv. vůdce Občanského fóra Václav Havel sliboval ‘pravdu a lásku’. Skutečností se však stala jím samým a jeho příznivci řízená nenávist. Nenávist ke všem a ke všemu, co se lišilo od jeho myšlení.“¹³⁸ „Alexandr Dubček, v té době jistě mnohem populárnější než Havel, se musel spokojit s místem předsedy FS a nemohl se ucházet o post prezidenta, jinak Havlova skupina hrozila opravdovým a nejen politickým střetem. Ani bývalí ‘osmašedesátníci’ nedostali byt’ jen malý kousek prostoru.“¹³⁹

¹³⁶ Havel, V. *Prosím stručně*. Praha, Praha 2006, s. 48-49.

¹³⁷ Filip, V. *Vždy jsem na straně obyčejných lidí*. Praha 2011, s. 126.

¹³⁸ Tamtéž, s. 125.

¹³⁹ Tamtéž.

6.2 Kritik

K pochopení rozporu, proč muž, který zasvětil velkou část svého života úsilím o svržení komunistického režimu, není dnes jednoznačně zařaditelný do pomyslné přihrádky „antikomunista“, může posloužit další pasáž z životopisné knihy.

Člověk, který stál dvanáct let v první linii disentu, musel mít mimořádné nasazení a silnou motivaci. Odkud motivaci čerpal Havel? Typického signatáře k podpisu Charty vedla většinou kombinace různých důvodů, u mnohých bychom přesto s jistou mírou zjednodušení uměli identifikovat jeden hlavní důvod: někdo odčiňoval dřívější členství v KSČ, někdo se choval v souladu se svou křesťanskou vírou, někdo Chartu podepsal ze solidarity s ostatními signatáři a někdo proto, že upřímně nesnášel vládnoucí komunisty. Václav Havel ani do jedné z těchto kategorií nezapadá: komunistou nikdy nebyl, křesťanem se nikdy nestal, s chartisty se solidarizovat nemohl, protože Chartu vymyslel, a pudový antikomunismus, vlastní například jeho ženě Olze, mu připadal málo sofistikovaný (rád říkal, že proti československé vládě nevystupuje proto, že je komunistická, ale proto, že je špatná).¹⁴⁰

Limity Havlova antikomunismu se objevují v jeho vztahu k odbojové skupině bratří Mašínů. Toto téma je obsaženo také v Posledním rozhovoru s Václavem Havlem zveřejněném v MF Dnes. Redaktor Jiří Kubík se v září 2011 bývalého prezidenta ptal, zda bratry Mašiny nikdy nechtěl vyznamenat a zda je považuje za hrdiny. Havlova odpověď: „Jejich útěk na Západ byl nepochybně hrdinským činem. Přesto jsem se po zralé úvaze a studiu jejich kauzy (je o tom zmínka v mé knize *Prosím stručně*) rozhodl jim řád neudělit.“ V následující otázce nejprve Kubík cituje Josefa Mašína („Můj pohled na Václava Havla je, že to, co udělal, je zločin na České republice. Kontinuita zákonů byla udělána proto, aby komunistům ty majetky, které si nakradli, mohly zůstat.“) a poté se exprezidenta ptá, co s ním tato slova dělají. Havel odpovídá: „Urážky a hlouposti, kterými mne bratři Mašínové po léta zahrnovali, mne nijak moc nevzrušují.“¹⁴¹

Poznámka, ke které Václav Havel v rozhovoru pro MF Dnes odkázal, pochází z 22.1. 2003. Do ní si tehdejší prezident zapsal: „Uvažuji o tom, jestli nemám před odchodem z funkce udělat něco s bratry Mašínovými. Ale co? Lze jim dát milost? Asi

¹⁴⁰ Kaiser, D. *Disident Václav Havel 1936-1989*. Praha-Litomyšl 2009, s. 241.

¹⁴¹ Kubík, J. *Poslední rozhovor s V.Havlem*. MF Dnes, 19.12. 2011, s. A4.

ne, ale i kdyby to technicky šlo, oni by ji beztak demonstrativně odmítli a já bych byl před odchodem lehce ponížen. Nebo že bych je veřejným dopisem pozval do České republiky a dal osobní záruku bezpečnosti? To je dost divné. Co by to bylo za právní stát, kdyby bývalí prezidenti rozhodovali o tom, kdo bude v bezpečí a kdo nikoliv. Zamyslete se, prosím, zda a co se dá udělat. Nejde o akt sám, ale o jeho smysl, kterým by bylo otevřít kvalifikovanou veřejnou debatu o tom, zda se komunistickému režimu v našich poměrech mělo čelit týmiž prostředky, jakými se čelilo nacismu, či nikoliv. Já sám na to nemám jasný názor, spíš se ale kloním k tomu, že jiná doba si žádá i jinou metodu. Byl by to ovšem námět na knihu. Státní vyznamenání bych jim ale nedával. To by totiž nebylo otevření debaty, ale její ukončení. Nebo přesněji: její proměna v divokou hádku všech se všemi.“¹⁴²

Stoupenci radikálního antikomunismu bývalému prezidentovi vyčítají také podíl na zákulisních dohodách v průběhu sametové revoluce. Nad předáním moci v roce 1989 dodnes visí neurčité podezření o jakémsi utajeném obchodu mezi režimem a disentem, dojednaném dávno předtím, než se dobrý lid vydal mrznout na náměstí. Takové domněnky přežívají dokonce i ve vzdělanějších vrstvách. Jejich jádrem je tvrzení, že Václav Havel někdy během svého posledního vězení uzavřel s komunisty dohodu o převzetí moci výměnou za beztrestnost a zachování KSČ. Vrcholem v tomto směr je historka, že prý v březnu 1989 Havla odvezli přísně tajným speciálem do Sovětského svazu a že tam strávil tři dny, během nichž se dohodlo předání moci v Československu. Ještě v únoru 2009, tedy dvacet let po údajném Havlovu letu do SSSR, věřilo na předjednané předání moci 23 procent Čechů. Co mluví ve prospěch spekulací o dohodě? Především Havlovy osudy v revolučním roce: z vězení ho pustili v polovině trestu a potom už ho nechali na pokoji. Zapadá sem i vzpomínka tehdejšího šéfa oddělení ÚV pro státní administrativu Rudolfa Hegebranta, že mu Jakeš už koncem června dal instrukci, kterou měl předat vedení ministerstva vnitra: „aby nezatýkali vedoucí představitele disidentského hnutí, ani Havla.“ S trochou námahy sem lze vměstnat i 17. listopad, který v Havlově režii prokazatelně nebyl. Dramatik totiž připravoval velké vystoupení proti režimu až na 10. prosince, na Den lidských práv. I když mu teď ale jeho plány nabourali studenti, přece StB nechala Havla založit Občanské fórum a umožnila mu tak osedlat si spontánně revoluční hnutí pro sebe a pro své záměry.

¹⁴² Havel, V. *Prosím stručně*. Praha, Praha 2006, s. 243-244.

Konečně jako korunní důkaz se k tomuto výkladu jeví Havlova dohoda s Mariánem Čalfou. Komunistický politik zajistil v komunistickém parlamentu zvolení Václava Havla prezidentem a Havel následně odmítal zákaz KSČ.¹⁴³

Prezident Havel znal hloubku problému: „v jakémsi smyslu jsme odpovědní všichni“, byť „každý trochu jinak“. Míra individuální a skupinové adaptace na každodenní normalitu socialistického režimu byla značná. Téměř všichni občané volili strany Národní fronty, miliony z nich vstoupily do komunistické strany jen proto, aby s dobrým úmyslem vykonávaly svá povolání. Tím se mimo jiné vysvětluje, proč ve svobodných volbách v roce 1990 volilo KSČ tolik lidí.¹⁴⁴

Historik Pavel Žáček připomíná dobovou Havlovu reakci na zveřejnění seznamu spolupracovníků Státní bezpečnosti v Cibulkových Necenzurovaných novinách: „Prezident v Hovorech z Lán čin Necenzurovaných novin označil za jedno z nejúspěšnějších děl StB: 'Seznamy jsou neoficiální, neověřené, a je tedy sporné, do jaké míry má někdo právo je otiskovat... Neříkám, že v těch seznamech nejsou skuteční agenti, kteří škodili a udávali. Je jich tam jistě mnoho, ale jsou tam i lidé, kteří se tam ocitli buhvíjak, a celé je mi to protivné a vím, že budu těm děbolševizátorům napaden, že jsem ochráncem agentů, komunistů a podobně.'“¹⁴⁵

Výtkám mnohých antikomunistů, že po sametové revoluci 1989 zůstalo u moci na různých úrovních tolik komunistů, se Václav Havel bránil v roce 2005 argumentací politického pragmatika: „Kdo je vlastně komunista? Ten, kdo byl někdy v komunistické straně? Tam byl přece kdekdo, jen v průběhu posledního desetiletí jí prošlo sedm milionů lidí. Věřících a nadšených komunistů nebo skutečných slouhů režimu samozřejmě tolik nebylo, jenomže tehdy opravdu nešlo nějakým mávnutím proutku oddělit jedny od druhých. Musel to být dlouhý a obtížný proces, zvlášť když jsme chtěli být nejen spravedliví, ale i praktičtí. Uvědomte si, co by to znamenalo, kdybychom chtěli například připravit o postavení či funkce všechny, kdo byli členy komunistické strany! Mohli bychom rovnou rozpustit celou Akademii věd a většinu vysokých škol zbavit jejich profesorských sborů, neměli bychom jediného vyššího důstojníka, jediného

¹⁴³ Havel, V. *Prosím stručně*. Praha, Praha 2006, s. 201.

¹⁴⁴ Gjuríčová, A., et al. *Rozdělení minulosti*. Praha. 2011. s. 180.

¹⁴⁵ Žáček, P. *Boje o minulost*. Praha 2000, s. 56-57.

kriminalistu, jediného šéfa podniku, jediného diplomata, ba ani jediného navigátora na letišti!“¹⁴⁶

V jiné části už citovaného knižního rozhovoru se novinář Karel Hvízdala ptá Václava Havla, jak vidí politickou situaci v zemi. I v této pasáži exprezident reflektuje souvislost mezi minulými zvyky a současností.

„Mocensky nadiktovaná a všude respektovaná vedoucí úloha komunistické strany zanechala po sobě ve vědomí společnosti hlubokou rýhu a četní lidé – aniž si to uvědomují – tento princip vlastně tak trochu respektují, to znamená, že vždy znovu hledají politickou instituci, která jim usnadní cestu k úspěchu. Situace je dnes samozřejmě radikálně jiná, velkých a vlivných stran máme víc, lze si vybírat a nikde není přímo a přiznaně ta či ona stranická příslušnost vyžadována. Nicméně rezidua tohoto principu nepochybně přetrvávají jak v systému, tak v pocitu lidí: nejprve je třeba někam vstoupit, pak se tam s někým sblížit a pak se rozhlížet po lepším uplatnění.

Nejlépe do této rýhy vplula ODS. Co chvíli mi někdo říká, jak obratně bývalí komunističtí manažeři někde ovládli místní odbočky ODS a kolik kariéristů z doby normalizace pokračuje v kariéře pod touto novou hlavičkou. Velikost a síla ODS vyplývá tedy mimo jiné z toho, že její zakladatelé vycítili, kam se v uzlovém okamžiku postavit a co nabídnout. Tím nechci samozřejmě čtené zásluhy stovek členů ODS snižovat, kdoví, oč hůř by se to u nás všechno vyvíjelo, kdybychom bývali neměli ODS. Ona nabídla naší zemi nesentimentální kapitalismus, což bylo asi v určitém okamžiku dobře. Teď je ale už jiná situace.“¹⁴⁷

Všem, kteří Václava Havla kritizují za to, že zabránil zákazu KSČ nebo později KSČM, bývalý prezident vlastně řekl, že zákazem jedné politické strany nelze zajistit, že by lidé s určitými zlozvyky nemohli rozvíjet svou politickou činnost v jiných organizacích. Jeho slova by se dala interpretovat i tak, že „zásadový“ antikomunismus v některých svých krocích nemusí vést k požadovaným cílům. Havel jako nefalšovaný intelektuál ve svých odkazech stále provokuje tím, že ukazuje, jak složitý je svět.

¹⁴⁶ Havel, V. *Prosím stručně*. Praha, Praha 2006, s. 54.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 228-229.

7. ANTIKOMUNISMUS A VOLEBNÍ PROGRAMY

7.1 Volby 1990

Občanské fórum (OF) ve svém volebním programu pojmenovalo výchozí stav společnosti a jeho příčiny. Konstatovalo, že komunistická strana nese plnou odpovědnost za to, co se v naší zemi odehrálo od února 1948 do listopadu 1989. „Náš dům dostal nového majitele, který vyvlastnil majitele předchozí a nájemníkům slíbil ráj na zemi. Tento ráj začal likvidací velké části právě těch nejschopnějších obyvatel domu. Nejaktivnější byli popraveni nebo strávili dlouhá léta v koncentračních táborech a věznicích, statisíce kvalifikovaných lidí odešlo do vyhnanství. Moc měla jediný ideál, ideál uniformy. Místo přemýšlejících umělců a vědců nastoupili obhájci učení předstírajícího, že umí vysvětlit vše, aby se nakonec prokázalo, že nerozumí vůbec ničemu.“¹⁴⁸

Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ) vedená Miroslavem Sládkem hlásala, že republikáni nejsou zatíženi minulostí a spoluprací s KSČ, jsou tudíž jedinou zárukou svobody a demokracie a „mohou důsledně hájit právě vaše zájmy“. Aktuálním požadavkem byl okamžitý odchod okupantů a potrestání vlastizrádců, včetně požadavku na zaplacení náhrady škody způsobené desetiletími okupace. Sládkovci také požadovali, aby se komunistická strana zřekla veřejně veškerých diktátorských ambicí a vypustila ze svého programu pojmy jako revoluce, třídní boj či diktatura proletariátu. „Pokud to nesplní, bude nutné v zájmu demokracie požadovat postavení komunistické ideologie a komunistické strany mimo zákon.“¹⁴⁹ SPR-RSČ rovněž před prvními svobodnými volbami žádalo okamžité a celistvé zveřejnění jmen viníků událostí 17. listopadu 1989, „ať už jsou důvody, z kterých jsou neustále zamlžována a odsouvána do pozadí, jakékoliv.“¹⁵⁰

Strana zelených (SZ) ve svém volebním programu deklarovala, že je pro pluralitní politický systém a že odsuzuje komunistický i jakýkoliv jiný totalitní režim. „Distančujeme se od nositelů komunistického režimu, především zdiskreditovaných

¹⁴⁸ Kolektiv: *Jak a koho volit?* Kap. Občanské fórum. Praha 1990, s. 47

¹⁴⁹ Volební program SPR-RSČ, 1990, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁵⁰ Kolektiv: *Jak a koho volit?* Kap. SPR-RSČ. Praha 1990, s. 54

členů KSČ. Bývalí členové KSČ, ale i členové jiných politických stran, kteří z těchto organizací vystoupili po 17. listopadu 1989, nesmí v SZ v nejbližším volebním období kandidovat na žádnou funkci, ani se za SZ ucházet o poslanecký mandát.“¹⁵¹

Československá strana socialistická (ČSS) zaštitila svůj volební program připomenutím, že 8. června 1950 byla odsouzena k trestu smrti členka této strany Milada Horáková. „Byla to justiční vražda nemající obdoby v dějinách naší republiky. (...) Vyjádříme svou touhu po svobodě, demokracii, lidské důstojnosti a právu pro všechny. Vyjádříme své odhodlání bránit svobodu, kterou jsme si vybojovali, své odhodlání učinit vše pro to, aby demokratické změny se staly nezvratnými.“ ČSS zdůraznila, že národní socialisté byli jednou z opor masarykovské demokracie. „V letech 1945-1948 byla tato strana největším odpůrcem snah KSČ o uchvácení moci. A proto byla po únorovém puči řada jejích členů krutě pronásledována, vězněna i popravena.“ ČSS odmítla totalitarismus, klany a mafiánství všeho druhu.¹⁵²

Svobodný blok (SB) - pravicová volební koalice Republikánské unie, Strany ústavní demokracie, Strany čs. neutrality a Strany svobodných demokratů - navrhoval obranu demokracie. Doporučil, aby po uskutečnění svobodných voleb bylo vyhlášeno celostátní referendum o otázce legální existence organizací a seskupení řídících se ve své činnosti totalitní ideologií, neuznávajících demokratické zásady politického boje a zásady pluralitní demokracie, usilujících o zničení demokratických práv a ústavních svobod občanů. „Jsme přesvědčeni, že svobodný a demokratický stát, přesto, že nenese vinu na zločinech a křivdách totalitního režimu, musí provést kompletní rehabilitaci politických vězňů odsouzených mezi 25. únorem 1948 a 30. listopadem 1989 a všech osob, které prokazatelně v době komunistické diktatury utrpěly podle litery nového rehabilitačního zákona. Půjde nejen o občanské, ale i materiální odškodnění.“¹⁵³

Hnutí za občanskou svobodu (HOS), platforma pro nezávislé kandidáty vyjádřila na jednom ze svých předvolebních plakátů, na němž byl nakreslen Sherlock Holmes

¹⁵¹ Volební program SZ, 1990, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁵² Volební program ČSS, 1990, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁵³ Volební program SB, 1990, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

s lupou, vztah k minulosti zkratkou: „Zločiny v minulosti netřeba takhle hledat! My víme, kdo je nadělal.“¹⁵⁴

Československá sociální demokracie (ČSSD) se v úvodu svého volebního programu vymezila vůči minulosti: „Čs. sociální demokracie se v období totalitní moci nekompromitovala spoluprací s KSČ. Odmítáme všechno komunistické: diktát, vůči svým členům, třídní boj a diktaturu vůči společnosti.“ V kapitole, kde se tato strana označuje za záruku sociální spravedlnosti, je obsažena další stručná retrospektiva: „V posledních desetiletích byla soustavně zneužívána důvěra dělnictva. Jeho jménem byly ospravedlněny všechny represe totalitního stalinského režimu včetně mylného posilování těžkého průmyslu a závislosti na SSSR.“¹⁵⁵

Československá strana lidová (ČSL) kandidovala pod hlavičkou Křesťanská demokratická unie (KDU) společně s Křesťansko demokratickou stranou (KDS). Ve svém programu požadovala „objektivní výklad dějin, včetně prošetření všech zločinů, podvodů a násilností spáchaných komunistickým režimem po roce 1948“.¹⁵⁶ Lidovci slíbili, že se zasadí o účinnou rehabilitaci všech obětí. Jejich „koaliční“ partner Křesťansko demokratická strana ve svých programových zásadách uvedla, že „celý československý právní řád musí být zjednodušen, zpřehledněn a zbaven všech totalitních prvků.“ Dále KDS vzkázala antikomunistickým voličům: „Žádáme rehabilitaci obětí politických persekucí v minulosti, žádáme, aby křivdy byly napraveny.“¹⁵⁷

Z osmi uvedených politických formací se do parlamentních lavic dostali jen zástupci OF a KDU-ČSL.

7.2 Volby 1992

Občanská demokratická strana (ODS) ve svém volebním programu pro parlamentní volby deklarovala, že většina společenských problémů má původ v nejasně

¹⁵⁴ Předvolební leták HOS, 1990, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁵⁵ Kolektiv: *Jak a koho volit? Kap. Čs. soc. demokracie*. Praha 1990, s. 71

¹⁵⁶ Kolektiv: *Jak a koho volit? Kap. ČSL*. Praha 1990, s. 75

¹⁵⁷ Kolektiv: *Jak a koho volit? Kap. KDS*. Praha 1990, s. 77

vymezeném vztahu k minulosti, k období komunistické nadvlády. Občanští demokraté byli zastánci jasného pojmenování, čím byla komunistická totalita a jak ovlivnila přítomnost. Takový přístup podle nich neodmyslitelně patří k zodpovědnému politickému programu. „ODS je strana pravicová. Pravicovost se ovšem nevyčerpává tím, že náš program je programem důsledného a rázného rozchodu s komunistickou minulostí. Proti levicové slepé důvěře v diktátorskou schopnost člověka – konstruktéra budoucnosti, v plánování, reglementaci, předurčení a výrobu budoucnosti, stavíme víru v tvořivou sílu života a pokoru před ní.“¹⁵⁸

KDU-ČSL sdělila voličům, že jedním z podstatných faktorů, který značnou měrou negativně ovlivňuje vývoj společnosti, je skutečnost, že nebyla přerušena kontinuita s minulým režimem. Dědictví minulosti projevující se personálně, formálně i obsahově se nevyhne žádné obci, žádnému podniku – je všudypřítomné. Lidovci připomenuli, že: „V roce 1989 usilovala ČSL ve společné platformě protitotalitních sil o změnu režimu. Rozhodující byl tehdy pochod na Letnou 25. 11. 1989 z katedrály po oslavě svatořečení Anežky Přemyslovny, kterého se zúčastnily desetitisíce členů ČSL.“

Řešení, jak se vyrovnat s minulostí KDU-ČSL shrnula do pěti bodů: 1/ Nutno odmítnout komunistickou ideologii. Komunistická ideologie byla příčinou zla. Ideologie, která hlásala třídní nenávist, chtěla ovládnout svět a měla tolik paralel s ideologií fašistickou, je hodna zavržení. 2/ Prosadit nepromlčitelnost zločinů páchaných v duchu komunistické ideologie. Považujeme za morálně neudržitelné, aby představitelé minulého režimu a osoby, jež páchaly konkrétní trestné činy, nemohly být potrestány. Právo se v těchto věcech nemohlo uplatnit. 3/ Schválit zákon o protikomunistickém odboji (který jsme předložili ve FS). 4/ Důsledně zrealizovat tzv. lustrační zákon. 5/ Usmíření – jako poslední v této logické řadě kroků musí být věci každého osobně. My chceme tuto dispozici k odpuštění a usmíření mít.¹⁵⁹

Občanská demokratická aliance (ODA) předestřela jasnou zásadu: bezpečnost občanů a bezpečnost demokracie závisejí na tom, jaké účtě se budou těšit lidská práva. „Od začátku svého působení v zákonodárných sborech jsme usilovali o to, aby porušování lidských práv za komunistického režimu bylo vyšetřeno a jasně odsouzeno.

¹⁵⁸ Volební program ODS 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁵⁹ Volební program KDU-ČSL 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

Přes silný odpor levice se naší straně podařilo prosadit usnesení FS, které hodnotí komunistický režim jako nelegitimní a hodný zavržení.“ ODA prosazovala uplatnění lustračního zákona a zároveň právo každého občana vědět, zda byl veden StB v registru svazků. Také považovala za nezbytné co nejrychleji prosadit přijetí zvláštního zákona pro činnost soukromých bezpečnostních služeb, „z nichž mnohé jsou organizovány bývalými příslušníky StB, kteří museli v minulosti z policie odejít.“ Antikomunistická témata se objevila i v některých dalších kapitolách volebního programu ODA. Kupříkladu v pasáži věnované životnímu prostředí se uvádí: „Čtyřicet let bezohledného drancování zdrojů, ne hospodárnosti a konstruktivistické pýchy zamořilo ovzduší, znečistilo vodní toky, porušilo přirozenou rovnováhu a ve svých důsledcích vedlo k tomu, že průměrná délka života je naší zemi podstatně kratší než ve vyspělých zemích.“¹⁶⁰

Občanské hnutí (OH), v němž se výrazně angažovali reformní komunisté, tzv. osmašedesátníci, se k tématu vyjádřilo stroze a výstižně: „Důstojné vyrovnání se s minulostí a nápravu starých křivd všude tam, kde je to možné, aniž by vznikaly křivdy nové.“¹⁶¹

Strana čs. podnikatelů, živnostníků a rolníků (SČPŽR) měla svůj program zaměřen spíše do budoucnosti, nicméně v něm uvedla hodnotící zmínku směrem do minulosti: „trestní vyrovnání s exponenty minulosti nebylo provedeno vůbec“.¹⁶²

Liberálně – sociální unie (LSU), koalice Strany zelených, Zemědělské strany a Československé strany socialistické měla ve volebním programu uveden zřetelný požadavek: „Bez výjimek provést očistu státního aparátu, bezpečnostních složek a armády od lidí, kteří se v minulosti podíleli na represích proti občanům a umožnit jim aktivní uplatnění, pokud se neprokáže jejich trestná činnost. Je to proto, aby si do budoucnosti každý uvědomil, že za své chování nese odpovědnost.“¹⁶³

Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR – RSČ) požadovalo uznání třetího odboje a dokončení urychlené rehabilitaci politických vězňů

¹⁶⁰ Volební program ODA 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁶¹ Volební program OH, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁶² Volební program SČPŽR, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁶³ Volební program LSU, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

z 50. a 60. let. Republikáni ve svém programu volali po tom, aby byli pohnáni k zodpovědnosti pohlaváři komunistické diktatury - „ať nezávislé soudy určí jejich vinu a vyměří odpovídající trest“. Dále důsledně rehabilitovat protikomunistický exil a přiznat mu stejná práva jako ostatním občanům Československa. Odbourat všechny přežívající totalitní zákony a odvolat ty, kdo je prosazují. „Z vedení republiky důsledně odvolat všechny bývalé členy komunistické strany bez ohledu na to, kdy ukončili své členství. Je jedno, jestli při prověrkách 69-70, nebo v květnu 1990.“¹⁶⁴

Klub angažovaných nestraníků (KAN) se profilel jako výrazně antikomunistické seskupení. Svoji pravicovost odvozoval jednak „z nesmiřitelného postoje ke komunismu ve všech jeho zjevných i kamuflovaných formách, jednak z přesvědčení o nadřazenosti práv jednotlivce nad požadavky abstraktních kolektivů, jako jsou třída, národ atd.“ KAN prosazoval důslednou a kvalifikovanou analýzu období od února 1948 včetně příprav, které k únorovému komunistickému puči vedly. Ve volebním programu tohoto politického subjektu se uvádí: „Žádáme spravedlivé uznání 3. protikomunistického odboje a zrušení zbytkových trestů bývalých politických vězňů. Požadujeme zrušení promlčitelnosti trestných činů spáchaných pod záštitou vládního a legislativního monopolu KSČ, jenž byl zákonnou překážkou zahájení trestního řízení. Je nezbytné dopracovat legislativní opatření k odčinění bezpráví z tohoto období. Prosazujeme potrestání konkrétních viníků katastrofální situace, do které se naše země dostala během totalitní vlády komunistů.“¹⁶⁵

Národně sociální strana (NSS) bez výhrad podporovala smysl a cíl třetího odboje, založený na myšlence důsledného odstranění komunistické diktatury a morální destrukce společnosti způsobené komunistickou indoktrinací. V souvislosti s tím navrhovala radikální ekonomická reformu, tzn. vyhlásit politické rozhodnutí úplné likvidace komunistického ekonomického systému, nepřipustit převod řídicích kádřů, které svého postavení dosáhly na základě politického rozhodnutí KSČ. „Zákonem stanovit nepromlčitelnost násilných zločinů spáchaných v letech 1948 – 1989 ve jménu

¹⁶⁴ Volební program SPR-RSČ, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁶⁵ Volební program KAN, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

komunistické moci vůči politickým odpůrcům, jakož i zločinů spáchaných ze stejných důvodů proti blahu občanů (okradení občanů pomocí komunistických zákonů).“¹⁶⁶

Demokraté 92 se prezentovali jako „čisté“ politické seskupení. Na jejich kandidátních listinách neměli být žádní bývalí členové komunistické strany. „Nenajdete tam ani představitele stran, které v minulosti s KSČ spolupracovaly. D92 je pro plošné zveřejnění agentů StB, ale i pro následné kroky vedoucí k odchodu agentů StB ze všech oblastí veřejného života. Chceme napravit ponižující polovičaté rehabilitace obětí komunistického režimu a zajistit jim důstojné stáří. Chceme zrušit privilegia bývalých politických prominentů.“¹⁶⁷

Strana republikánské a národně demokratické jednoty (SRNDJ) byla jedním z mála politických seskupení, které mělo ve svém volebním programu uznání třetího odboje. „Budeme prosazovat komplexní rehabilitaci všech postižených, právní i ekonomickou, bez ohledu na to, kde nyní ti, kteří byli komunismem vyhnáni, žijí. Ale jen pro skutečné vlastence nezasažené virem komunismu.“ Tato strana, která nakonec zůstala v poli poražených, poukazovala na nutnou očistu bezpečnostních složek a vzdělávací sféry - „devastace myšlení nebude odstraněna, dokud nebude očištěno naše školství“.¹⁶⁸

Z dvanácti uvedených politických formací, které měly ve volebních programech antikomunisticky orientované proklamace a sliby, se do parlamentních lavic dostali zástupci ODS, KDU-ČSL, ODA, LSU a SPR-RSČ. První tři jmenované strany vytvořily vládní koalici.

7.3 Volby 1996

ODS připomněla, že radikální rozchod s totalitní minulostí pro ni neznamenal vyřizování osobních účtů a akceptování osobní viny. „Prosadili jsme však zásadu potrestání zločinů a omezení vlivu zkompromitovaných osob ve správě státu. Parlament

¹⁶⁶ Volební program NSS, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁶⁷ Volební program D92, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁶⁸ Volební program SRNDJ, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

přijal zákon o protiprávnosti komunistického režimu a prodloužil platnost lustračního zákona do roku 2000. To byla povinnost vůči obětem nesvobody i budoucím generacím.“ Občanští demokraté necelých sedm let po sametové revoluci nabídli spíše bilancování antikomunisticky orientovaných kroků než další nutné vyrovnávání se s minulostí. Například připomněli své zásluhy při očistě české diplomacie od lidí zodpovědných za zahraniční politiku komunistického režimu. Také v důsledku personálních obměn v justici vznikl stav, „kdy více než polovina nynějších soudců a státních zástupců není poznamenána působením u soudů a bývalé prokuratury před rokem 1989.“ Ve volebním programu nechybí zmínky o devastaci školství a kultury, které má na svědomí komunistický režim.¹⁶⁹

Demokratická unie (DEU) chtěla oslovit voliče důrazem na dodržování práva a morálky. Ve svém volebním programu navrhovala ukončení právní kontinuity komunistického státu, který byl založen na potlačování práv a svobod. DEU volala po odstranění zákonů, které měly být protiústavní, nebo obsahovaly protiústavní části. „Komunistický režim přivodil zbídačování této společnosti a dovedl ji svým hospodařením a politikou na úroveň třetího světa. Proto jsou životy značné části občanů dnes závislé na celospolečenské podpoře. DEU trvá na konkrétních krocích k zachování a prohlubování veřejné morálky a společně sdílené kultury jako jediné cestě vedoucí ke zbavení společnosti marasmu komunismu. DEU bude požadovat potrestání zločinů komunismu způsobených potlačováním základních lidských práv a svobod – bez toho nelze považovat komunistickou minulost za překonanou.“ Politici této strany ve svých předvolebních materiálech zdůrazňovali „nelíbí se nám, že bývalí komunističtí ředitelé jsou dnes váženými majiteli těch samých podniků.“ Předsedkyně strany Alena Hromádková uvedla: „Pro demokracii je však stále nebezpečnější skutečnost, že stoupenci starých pořádků i nadále ovládají rozhodující část sdělovacích prostředků, výsledkem je i zmatení hodnot, takže mnozí říkají: za komunistů bylo lépe. Podstata totality je založena na nejhorších lidských vlastnostech. Pokud nový parazitismus a podvody budou mít legislativní podklad a budou nepostižitelné, starý ničivý systém bude – v nové formě – pokračovat. DEU není strana jen antikomunistická, staví se proti lidské špatnosti povýšené na vládnoucí systém. Tohle vše v minulém (a bohužel i

¹⁶⁹ Volební program ODS, 1996, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

v současném) období u nás reprezentovala (a stále ještě reprezentuje) právě komunistická nomenklatura.“¹⁷⁰

Pravý blok (PB) přišel s tezí, že antikomunismus je nezbytnou občanskou aktivitou na ochranu společnosti před zločinnou ideologií a jejími zastánci. PB však o sobě zároveň tvrdil, že není militantní antikomunistickou stranou. „Jen jsme toho názoru, že komunisté by neměli zastávat určité funkce. Měli šanci 40 let, prokázali své úmysly. Teď jsou na řadě ostatní.“ V kapitole věnované armádě PB navrhoval propuštění nadbytečných vysokých důstojníků, kteří jednak kvůli své komunistické výchově a minulosti jsou krajně nespolehliví („jak pro nás, tak pro naše partnery“), navíc jsou v poměru k počtu poddůstojníků a mužstva v početní převaze. PB také požadoval zvýšení účinnosti lustrací - bez časového omezení. Ve svém programu si PB všímal například lesního hospodářství. „Zdá se, že v této oblasti více než v kterékoliv jiné došlo k transformování bolševických nomenklatur do majetkové sféry. Náprava tohoto stavu bude velmi složitá, nicméně se o ni pokusíme.“¹⁷¹

Univerzálním lékem PB na nápravu majetkových křivd bylo heslo „Co bylo ukradeno, musí být navraceno“. Představitelé této strany opakovali, že vyrovnání se s vlastní minulostí nelze řešit jakýmsi generálním pardonem. „Nikdo nemůže mít užitek z neprávem zabraných majetků, byť tak činil v dobré víře, že komunistický systém bude trvat navěky a proto nebude třeba nikomu skládat účty. Je nám líto, ale skládat účty třeba bude.“ Jedna z pasáží volebního programu byla věnována také komunistické Státní bezpečnosti (StB). „Ohrožení společnosti ze strany této složky neskončilo jejím zrušením, naopak se zvýšilo transformování jejich pracovníků a spolupracovníků do všech společenských sfér, státní nevyjímaje. Skutečnost, že určitá, nikoliv bezvýznamná část je nadále zařazena v bezpečnostních složkách, dokonce ve vyšetřovacích odborech a další skupinky jsou roztroušeny v bankách a hospodářských sférách, je skutečnost ohrožující demokratický vývoj společnosti.“ V otázce vyrovnání se s minulostí PB zdůrazňoval: „Jsme povinni vůči své zemi, vůči svým dětem i vůči sobě samým najít ty, kteří bojovali proti zločinným praktikám fašistického i komunistického režimu a náležitě je za jejich statečnost odměňovat. Stejně tak však jsme povinni dohledat ty,

¹⁷⁰ Volební program DEU, 1996, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁷¹ Volební program PB, 1996, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

kterí režim vytvářeli, upevňovali a přispívali k jeho udržení a soudit je za zbídačení země i několika generací jejich obyvatel.“¹⁷²

SPR-RSČ své antikomunistické proklamace výrazně omezilo. V předvolebních slibech je obsaženo velmi stručné vyjádření: „Dořešit otázku rehabilitace v minulosti pronásledovaných a soudit osoby odpovědné za devastaci naší země od roku 1948 do dneška.“¹⁷³

Ze čtyř uvedených politických formací, jejichž volební programy obsahovaly antikomunistické proklamace a sliby, se do parlamentních lavic dostali zástupci ODS a SPR-RSČ. ODS se po těchto volbách stala znovu součástí vládní koalice.

7.4 Volby 1998

ODS před parlamentními volbami, v nichž bojovala o své setrvání na politické scéně, výrazně omezila antikomunistická prohlášení i cíle související s vyrovnáním s minulostí. Ve volebním programu je uvedena bilancující věta „Podařilo se nám prosadit odsouzení doby komunistické totality, přijetí lustračního zákona i zákona o protiprávnosti komunistického režimu.“ Občanští demokraté spíše upozorňovali na hrozbu socializačních tendencí.¹⁷⁴

DEU navázala na rok 1996. Označila se za skutečnou pravici bez problémů z minulosti. „Zárukou prosperity a zdravého chodu společnosti jsou střední společenské vrstvy. Ty nejvíce utrpěly komunistickou diktaturou, nebyl jim však dosud poskytnut prostor pro uplatnění. Budeme se zasazovat o přijetí zákona o dvojím občanství. Všem exulantům je nutné vrátit čest, občanství, volební právo a ukradený majetek. DEU považuje zrušení občanství komunistickým státem za neplatná, protože tím došlo k porušení základních občanských práv a svobod, ke kterým se paradoxně tento nedemokratický stát také proklamativně přihlásil.“¹⁷⁵

¹⁷² Volební program PB, 1996, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁷³ Volební program SPR-RSČ, 1996, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁷⁴ Volební program ODS, 1998, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁷⁵ Volební program DEU, 1998, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

Česká strana národně socialistická (ČSNS) navazující na prvorepublikové a poválečné národní socialisty se ve svém předvolebním prohlášení přihlásila ke svým kořenům: „Za ideu národní a sociální položily stovky našich členů své životy, desetitisíce našich členů bylo vězněno totalitními a diktátorskými režimy a ve věznicích strávili mnoho let.“¹⁷⁶

PB v otázce vyrovnání s minulostí trval na všem, co uvedl ve volebním programu o čtyři roky dříve. Konzistentní antikomunismus lze shrnout do jedné věty: „Příčinou všech politických a společenských problémů v této zemi je to, že po roce 1989 neproběhlo důsledné vyrovnání s komunistickou minulostí.“¹⁷⁷

Ze čtyř uvedených politických formací, jejichž programy obsahovaly antikomunistické proklamace a sliby, se do parlamentních lavic dostali jen zástupci ODS.

7.5 Volby 2002

ODS ve svém volebním programu připomněla některé zápory komunistického režimu. Například: „Z hlediska ohrožení přírody patřila naše země k nejhorším v Evropě. Dobře si pamatujeme na špínu, prach a nepořádek, řeky bez ryb, vzduch k nedýchání, mrtvé lesy, otrávenou půdu.“ V závislosti na tom vyzvala voliče, aby pomohli zabránit návratu starých pořádků v novém balení. Většina z nás zažila tzv. reálný socialismus. Když nám dnes komunisté hrozí, že si jej, až oni se opět dostanou k moci, znovu užijeme, usmíváme se tomu. Bohužel hrozí nebezpečí jiné. Do starých časů nás jedním zákonem za druhým vrací parlamentní levice. Ti, kteří celý život chtěli socialismus s lidskou tvářící, dělají i dnes, co mohou, aby se tak stalo. Jedná se o nové omezování svobody, i když tentokrát v nekomunistické verzi.“¹⁷⁸

Pravý Blok označil nedůsledné vyrovnání se s komunistickou minulostí za příčinu všech politických problémů. „Místo zodpovídání se ze svých činů a zločinů se

¹⁷⁶ Volební program ČSNS, 1998, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁷⁷ Volební program PB, 1998, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁷⁸ Volební program ODS, 2002, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

komunistické kádry přesunuly na rozhodující místa v ekonomické sféře, ve státní správě či nových politických stranách.“ PB slíbil, že bude bojovat za uplatnění práv krajanů, kteří byli zločinnými akty totalitních režimů zbavení občanských a majetkových práv ve své původní vlasti. PB se také vrátil k 17. listopadu 1989, který podle názoru této strany nebyl protikomunistickou revolucí. „Je to privatizační puč KGB/GRU, který měl za cíl udělat ze samozvaných správců této republiky, tedy z komunistické nomenklatury, StB, milicionářů a dalších zločinců, její zákonné majitele, přijatelné pro ostatní svět. A to se bezesbytku podařilo.“¹⁷⁹

Česká pravice (ČP) přišla s požadavkem právního a justičního vypořádání s dobou komunismu jako se zákonně vymezenou dobou nesvobody. Dále chtěla prosadit „zákaz komunistických a fašizujících politických stran i jiných organizací, jež ideologicky směřují k omezování a potlačování občanských práv“.¹⁸⁰

Občanská demokratická aliance (ODA) měla v úmyslu oslovit voliče přesvědčením, „že jsme stále povinováni všem obětem komunistické zvěle potrestáním všech viníků.“ ODA slibovala prosazování jasného označení strůjců komunistických represí a veřejné odsouzení tehdejších viníků. „Všichni, kteří se zpronevěřili svým funkcím, musí nést odpovědnost.“¹⁸¹

Koalice (US-DEU + KDU-ČSL) přesvědčovala voliče, že se chce vyrovnat s totalitní minulostí a potrestat komunistické zločiny. „Nepotrestané zločiny – minulé i současné vyvolávají dojem, že je všechno dovoleno. S tím se nechceme smířit a nesmíříme se ani nevyšetřenými a nepotrestanými bankovními a ekonomickými podvody, které provázely transformaci a při kterých byli občané i naše země okradeni o stovky miliard korun. Podpoříme další fungování ÚDV a jeho co nejužší spolupráci se státními zastupitelstvem tak, aby byly vyšetřeny a potrestány zločiny komunismu. Prosadíme po vzoru Německa zřízení zvláštního úřadu pro dokumentaci totality.“¹⁸²

¹⁷⁹ Volební program PB, 2002, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁸⁰ Volební program ČP, 2002, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁸¹ Volební program ODA, 2002, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁸² Volební program Koalice, 2002, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Z pěti uvedených politických formací, jejichž programy obsahovaly antikomunisticky orientované formulace, se do parlamentních lavic dostali zástupci ODS a Koalice (US-DEU + KDU-ČSL).

7.6 Volby 2006

ODS varovala voliče prohlášením, že poprvé od listopadu 1989 je reálná možnost prolomení demokratického konsenzu a návratu komunistů k řízení státních záležitostí. „Dosavadní parlamentní spojení ČSSD a KSČM a růst vlivu bývalých komunistů v řadách sociální demokracie přineslo zákony zasahující do našich osobních svobod, pohrdání právním státem a úctou k soukromému majetku. Dočkali jsme se hrozeb, omezení svobody tisku, potlačování občanských práv, politicky motivovaného zneužívání policie a odpírání kontrolní role nekomunistické opozici. Bývalí příslušníci a spolupracovníci StB se vrátili do vysokých postů ve státní správě. To vše se děje navzdory tomu, že formálně KSČM nevládne, ani tiše nepodporuje kabinet. Tento krok, který by definitivně zbořil polistopadové tabu, se chystá až po volbách, proto tolik záleží na jejich výsledku. Vy rozhodnete o tom, zda se stíny minulosti budou dále prodlužovat, nebo se vrátíme zpět na cestu ke svobodné budoucnosti.“¹⁸³

Balbínova poetická strana, která je obecně vnímána spíše jako recesistický spolek, se prezentovala ostrým antikomunistickým prohlášením, které však dala do souvislosti s úrovní polistopadové politické kultury. Terčem se stal tehdejší předseda KDU-ČSL a o tři roky později zakladatel TOP 09. „Odstraníme kořeny zla. Jediným účinným bojem proti komunistům je boj proti pseudodemokratům typu Kalouska, kteří svojí politickou prostitucí, hrabivostí a falešností nahánějí rozčarované občany do náruče usmívajících se (a prozatím se neprojevných) komunistů.“¹⁸⁴

PB vedený bývalým disidentem Petrem Cibulkou jako jediné volební uskupení zdůrazňoval ve svém volebním programu nutnost vyrovnání se s komunistickou minulostí s prioritní naléhavostí. V prohlášení této strany se v různých variacích

¹⁸³ Volební program ODS, 2006, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁸⁴ Volební program Balbínovy poetické strany, 2006, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

opakuje kritický pohled na propojení bývalých a nových elit. Častým motivem je vliv tajných služeb a mafií na vývoj ekonomiky a politiky v České republice.¹⁸⁵

Národní strana (NS), jejíž činnost byla o několik let později zastavena, před volbami ubezpečovala voliče, že na jejích kandidátkách nejsou žádní bývalí členové komunistických organizací.¹⁸⁶

US-DEU odmítla jakoukoliv spolupráci s komunisty a projevila předvolební nesouhlas s jejich legitimizací na české politické scéně.¹⁸⁷

Z pěti uvedených politických formací, jejichž volební programy obsahovaly antikomunistické formulace, se do parlamentních lavic dostali zástupci ODS. Tato strana se stala součástí vládní koalice.

7.7 Volby 2010

ODS do volebního programu zakomponovala antikomunistické motivy ve spojitosti se sociální demokracií. „Nehrozí návrat do totality, jak ji mnozí z nás poznali na vlastní kůži, ale naprosto reálný je návrat nereformovaných komunistů k moci. Paroubkova sociální demokracie již po krajských volbách (2008) prokázala, že se s komunisty umí dohodnout. Přibližuje se k nim i programově, a to nejen předlistopadovou rétorikou třídního boje. Nezapomínejte, že základním programovým cílem komunistů je stále budování státu totalitního typu. Zlehčování jejich návratu k moci na celostátní úrovni v jakékoliv podobě je proto nezodpovědné a nebezpečné.“ Občanští demokraté svou stranu prezentovali jako hlavní hráz proti nástupu komunistů k moci. „Občanská demokratická strana vždy nejrazantněji ze všech politických stran hájila co nejdůslednější vyrovnání s minulostí. Dnes hodlá zabránit znovuoživení této minulosti v podobě podílu komunistů na vládnutí v jakékoli podobě, a tím návratu jejich ovlivňování života milionů občanů České republiky.“¹⁸⁸

¹⁸⁵ Volební program PB, 2006, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

¹⁸⁶ Volební program NS, 2006, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁸⁷ Volební program US-DEU, 2006, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁸⁸ Volební program ODS, 2010, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

Pravý Blok (vedený Petrem Cibulkou) šel do voleb pod unikátním mnohoslovným názvem, v němž byly uvedeny programové priority: Volte Pravý Blok – stranu za snadnou a rychlou ODVOLATELNOST politiků a státních úředníků PŘÍMO OBČANY, za NÍZKÉ daně, VYROVNANÝ rozpočet, MINIMALIZACI byrokracie, SPRAVEDLIVOU a NEZKORUMPOVANOU policii a justici, REFERENDA a PŘÍMOU demokracii WWW. CIBULKA.NET, kandidující s nejlepším protikriminálním programem PŘÍMÉ demokracie a hlubokého národního, duchovního a mravního obrození. VY NEVĚŘÍTE POLITIKŮM A JEJICH NOVINÁŘŮM? NO KONEČNĚ! VĚŘME SAMI SOBĚ!!! – ale i s mnoha dalšími DŮVODY, proč bychom měli jít tentokrát VŠICHNI K VOLBÁM, ale – pokud nechceme být ZNOVU obelháni, podvedeni a okradeni – NEVOLIT ŽÁDNOU PARLAMENTNÍ TUNEL – STRANU vládnoucí (post) komunistické RUSKO-ČESKÉ totalitní FÍZLOKRACIE a jejich likvidační protinárodní politiku ČÍM HŮŘE, TÍM LÉPE!!! – jenž žádá o volební podporu VŠECHNY ČESKÉ OBČANY a daňové poplatníky, kteří chtějí změnit dnešní kriminální poměry, jejichž jsme všichni oběti, v jejich pravý opak! V BOJI MEZI DOBREM A ZLEM, PRAVDOU A LŽÍ, NELZE BÝT NEUTRÁLNÍ A PŘESTO ZŮSTAT SLUŠNÝ!!! Proto děkujeme za Vaši podporu!!! Nevěříte-li na pokoru u popravčí káry, zdá-li se vám naše kandidátka málo dokonalá nebo postrádáte-li na ní zástupce své obce nebo města a přitom MÁTE ODVAHU v této válce Lidí Dobra s vládnoucími Lidmi Zla povstat z jimi naordinovaného občanského bezvědomí, kterým nás ničí a dnešní DEMOKRATURU, SKRYTOU TOTALITU a OTROKÁŘSTVÍ VYŠŠÍHO ŘÁDU zásadním způsobem měnit. KANDIDUJTE ZA NÁS!!!¹⁸⁹

Pravý Blok a jeho předseda Petr Cibulka se i před těmito volbami snažili přesvědčit české voliče, že v listopadu 1989 se nekonala žádná sametová revoluce, ale předem připravený privatizační puč komunistické nomenklatury a tajných služeb. Častým motivem Cibulkových analýz je démonický vliv Ruska na ekonomický a společenský vývoj v České republice.¹⁹⁰

Konzervativní stran (KS) ve svém programu trvala na tom, že odpovědnost za zneužití moci a zločiny komunismu měli a mají nést konkrétní lidé. „Dokud

¹⁸⁹ Volební program PB, 2010, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

¹⁹⁰ Volební program PB, 2010, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

komunistický režim nebude považován za zločinný, obdobným způsobem, jako je považován jiný totalitní režim – nacismus, nemá naše země budoucnost. Budeme prosazovat, aby KSČM byla nucena vzdát se přídomek 'komunistická', a to, že nebyla po roce 1989 zrušena, považujeme za zásadní chybu postkomunistického establishmentu.“¹⁹¹

KDU-ČSL uvedla ve svém volebním programu dva antikomunistické sliby. Za první: že nemůže být ve vládě, která by byla závislá na „přeběhlících“ nebo jakékoliv podpoře KSČM. A za druhé: „Budeme usilovat o to, aby ministr spravedlnosti nenavrhoval prezidentu na jmenování soudcem nikoho, kdo byl v minulosti členem Komunistické strany Československa“.¹⁹²

Ze čtyř uvedených politických formací, jejichž programy obsahovaly antikomunisticky orientované formulace, se do parlamentních lavic dostali zástupci ODS. Tato strana se stala součástí vládní koalice.

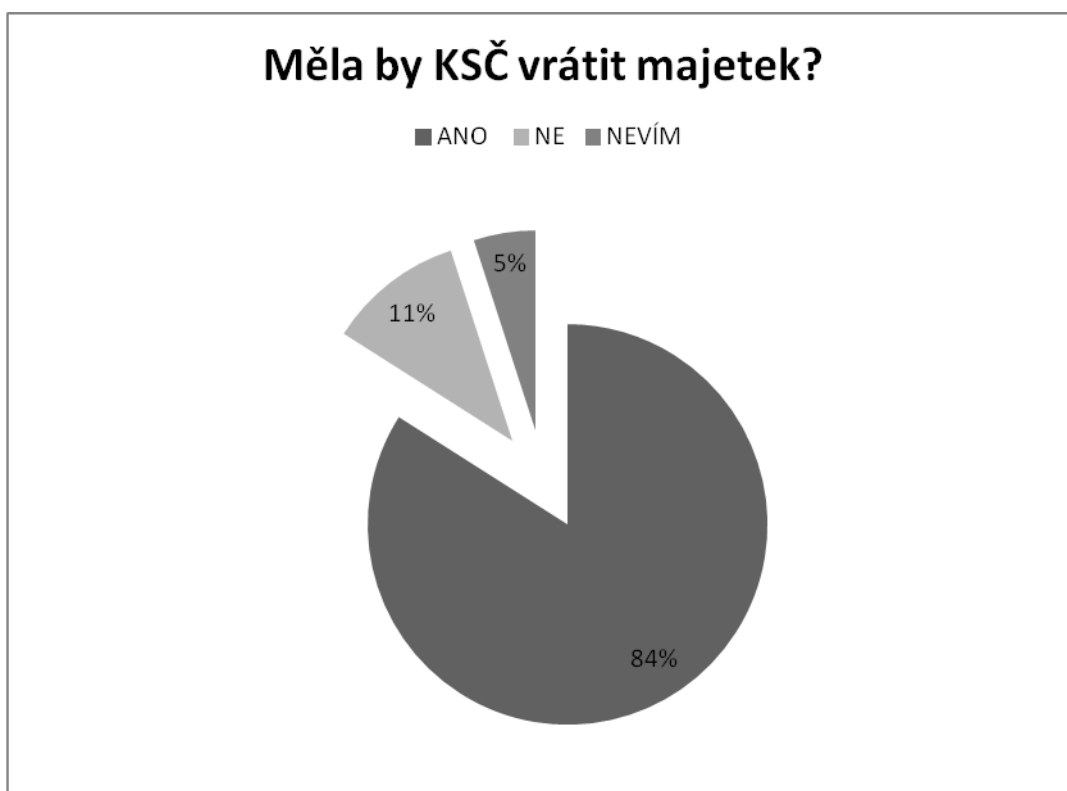
¹⁹¹ Volební program KS, 2010, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

¹⁹² Volební program KDU-ČSL, 2010, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

8. PRŮZKUMY: JSOU ČEŠI ANTIKOMUNISTÉ?

Od roku 1990 bylo provedeno několik šetření, výzkumů veřejného mínění, jejichž výsledky prozrazují nálady obyvatelstva ve vztahu ke komunistické straně a totalitní minulosti.

Graf 1: Měla by KSČ vrátit majetek?

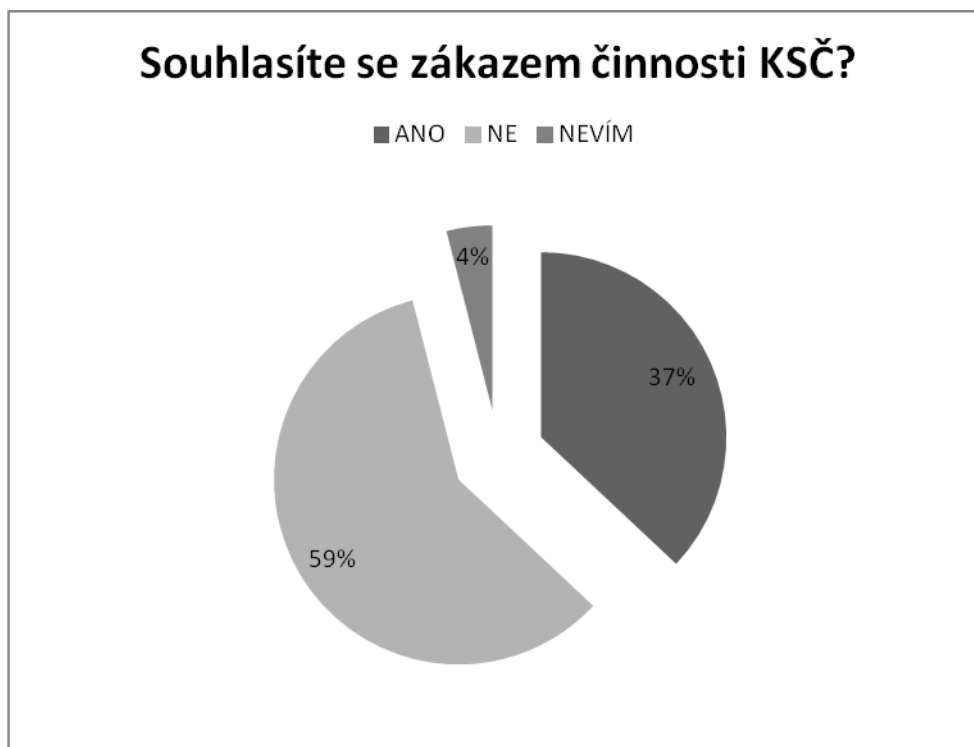


Zdroj: IVVM, 05/1990

Ve dnech 27. dubna až 3. května 1990 zjišťoval tehdejší Institut pro výzkum veřejného mínění (IVVM) názory občanů na některé otázky týkající se Komunistické strany Československa (KSČ). Odpovídalo 741 osob ve věku od 15 let. Nejvíce občanů se přiklonilo k názoru, že by KSČ měla odevzdat svůj majetek státu (84 procent), nesouhlasilo 11 procent a 5 procent dotázaných nedokázalo na tuto otázku odpovědět. Součástí šetření byl také výzkum, který se týkal dalšího existence a postavení komunistické strany. Pro zrušení KSČ se vyslovilo 37 procent respondentů, zatímco 59 procent se vyslovilo proti případnému zákazu. Jen 4 procenta dotázaných neuměla vyslovit jasný názor. Na otázku, zda by KSČ měla mít stejná práva a povinnosti jako

ostatní politické strany odpovědělo kladně 72 procent, nesouhlasilo 26 procent a 2 procenta dotazovaných nedokázalo odpovědět. Více než třetina lidí (36 procent) se domnívala, že KSČ projevuje snahu přeměnit se v moderní politickou stranu, naopak většina respondentů (54 procent) nic takového nepozorovala. Desetina lidí neuměla na tento dotaz odpovědět.

Graf 2: Souhlasíte se zákazem činnosti KSČ?

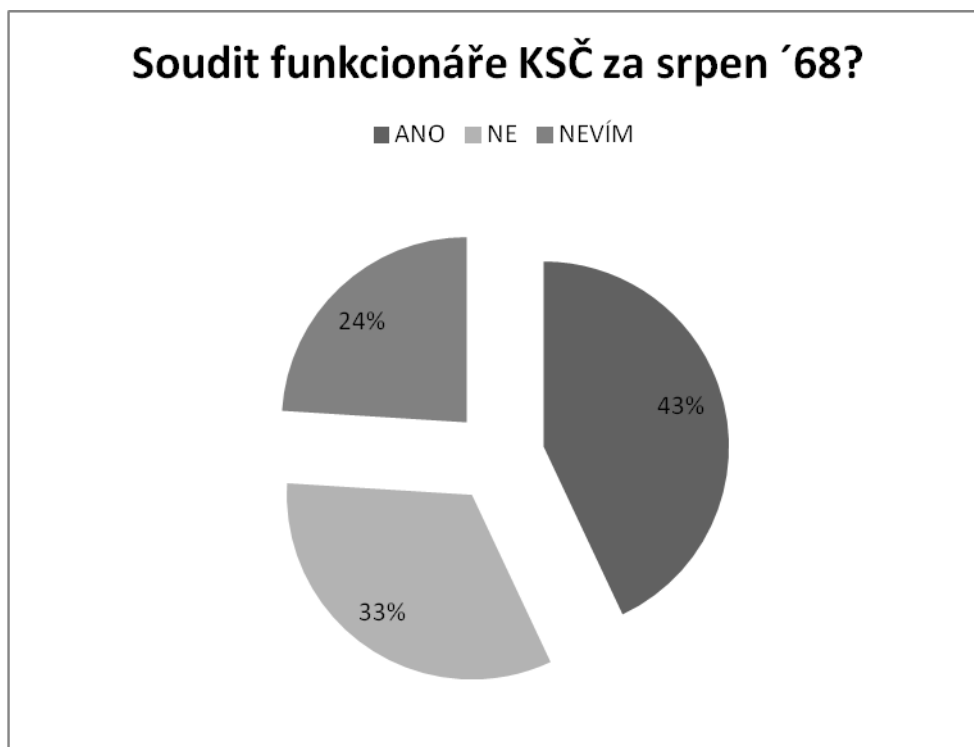


Zdroj: IVVM, 05/1990

Z výsledků průzkumů vyplývá, že nejsilnější antikomunistický názor projevili respondenti v souvislosti s majetkem. Do odpovědi se mohla promítnout nejen doznívající atmosféra listopadových událostí a protikomunistické naladění společnosti, ale také oprávněná obava, že někteří organizovaní komunisté použijí stranické peníze pro své osobní účely a k vybudování nových pozic zejména v ekonomické sféře. Překvapivě může působit fakt, že většina respondentů si nepřála zákaz KSČ. K pochopení výrazně zastoupeného názoru chybí podrobnější údaje o dotazovaných, například kolik z nich bylo v té době aktivními členy KSČ nebo mělo s členstvím osobní zkušenost z minulosti. Významnou roli mohl sehrát také hojně rozšiřovaný názor některých představitelů OF ve smyslu „nebudeme jako oni“. Menšinový souhlas se

zákazem KSČ lze hodnotit jako vítězství smířlivého antikomunismu, který reprezentoval prezident Václav Havel.

Graf 3: Soudit funkcionáře KSČ za srpen '68?



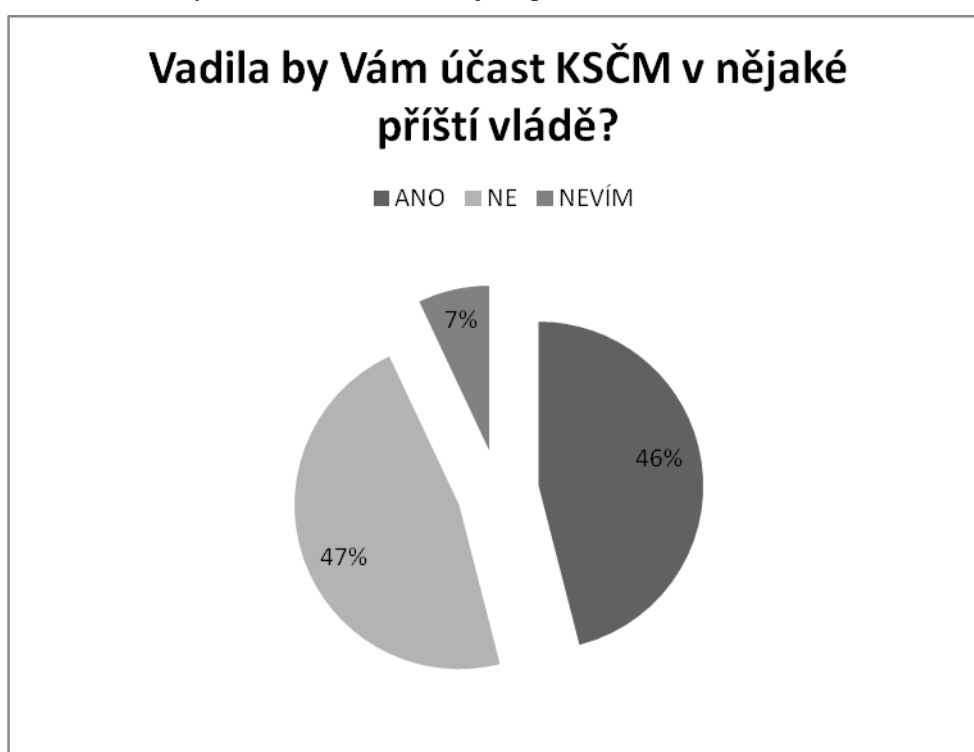
Zdroj: IVVM, 10/1995

Na otázku, zda se mají události ze srpna 1968 stát předmětem soudního řízení, odpovídalo ve dnech 31.8. až 6.9. 1995 celkem 2008 osob. Souhlas projevila ani ne polovina dotázaných (43 procent), nesouhlas vyjádřila třetina (33 procent) a bezmála čtvrtina (24 procent) uvedla, že neví.

Z podrobnějších údajů tohoto šetření je patrné, že respondenti se ve svých názorech lišili podle sympatií k politickým stranám. Nejvíce kladných odpovědí se objevilo mezi příznivci ODS (63 procent), KDU-ČSL (59 procent) a ODA (58 procent). U ČSSD souhlasilo už jen 38 procent a u KSČM 15 procent dotazovaných. K nejčastěji souhlasícím (47 procent) z hlediska věkových kategorií patřili lidé ve věku 45 až 59 let, tedy ti, jimž na konci šedesátých let bylo 18 až 32 let. U výsledků tohoto průzkumu je zarážející, že čtvrtina lidí neuměla (nebo nebyla ochotna) projevit jednoznačný názor. Přitom v létě 1995 byla veřejnost mediálně nasycena informacemi a svědectvím o roku 1968, stejně tak o pozdější normalizaci a všech společenských důsledcích. Překvapivě

působí také třetinové zastoupení těch, kteří se souzením odpovědných komunistických funkcionářů nesouhlasili. Pokud tedy mluvíme o společenském traumatu způsobeném vojenskou okupací, nelze na základě těchto údajů tvrdit, že toto platí pro většinu obyvatelstva České republiky. Nelze přehlédnout, že vztah k památným událostem konce šedesátých let značně ovlivňují politické sympatie. Zatímco příznivci pravice projevují větší dávku antikomunismu, u sympatizantů levice se ukazuje opačná tendence. Překvapivější je u sociálních demokratů než u komunistů.

Graf 4: Vadila by Vám účast KSČM v nějaké příští vládě?



Zdroj: IVVM, 01/2000

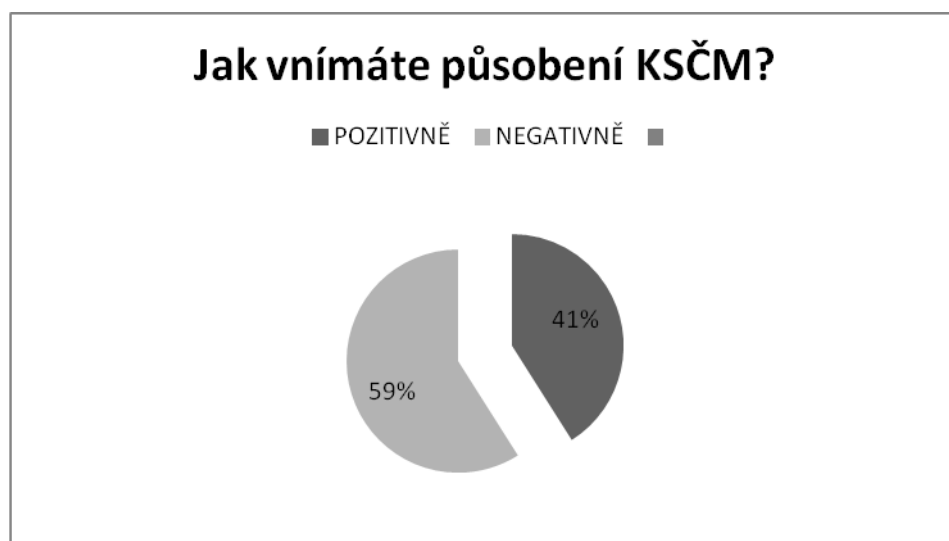
Výzkumného šetření, které se týkalo společenské role KSČM a její popularity, se ve dnech 29.11. až 6.12. 1999 zúčastnilo 1007 respondentů. Jedna z otázek směřovala k možnosti vstupu komunistické strany do vlády. Tuto možnost zavrhl 46 procent dotazovaných. Naproti tomu 47 procent lidí se vyjádřilo pro KSČM ve vládě. Žádný názor neprojevovalo 7 procent účastníků průzkumu.

Součástí rozsáhlého šetření byl také dotaz, zda je správné nekomunikovat s KSČM o závažných společenských problémech. Kladně odpovědělo 38 procent, proti bylo 53 procent a 9 procent nemělo vyhraněný názor. Z dostupných údajů lze vyčíst, že

dialog s komunisty razantně odmítali hlavně příznivci ODS a Unie svobody (v obou případech 79 procent). Například u KDU-ČSL bylo odmítajících méně než polovina, 46 procent. Nahlíženo optikou důsledného antikomunismu, po deseti letech demokratického systému se začaly projevovat tendence ke vpuštění komunistů do vlády. A to i přesto, že v té době byla k dispozici velká zásoba literatury, dokumentů a dalších svědectví o všem, co přinesly čtyři desetiletí totality. Pod tíhou nových potíží, jakými jsou kupříkladu korupce, obtížná vymahatelnost práva, nezaměstnanost či hospodářská kriminalita, část obyvatelstva začala připouštět, že by komunističtí ministři mohli být přínosem při řešení mnohých problémů.

Názor na účast KSČM ve vládě se u jednotlivých respondentů lišil také podle sympatií k politickým stranám. Zatímco přívrženci ODS a Unie svobody (v obou případech 84 procent) se vyjádřili odmítavě, tak sympatizanti ČSSD se většinově (61 procent) přikláněli k opačnému názoru. To jen ukazuje, že polarizace politické scény souvisí se vztahem k minulosti a vyrovnání se s pozůstatky komunistické totality.

Graf 5: Jak vnímáte působení KSČM?



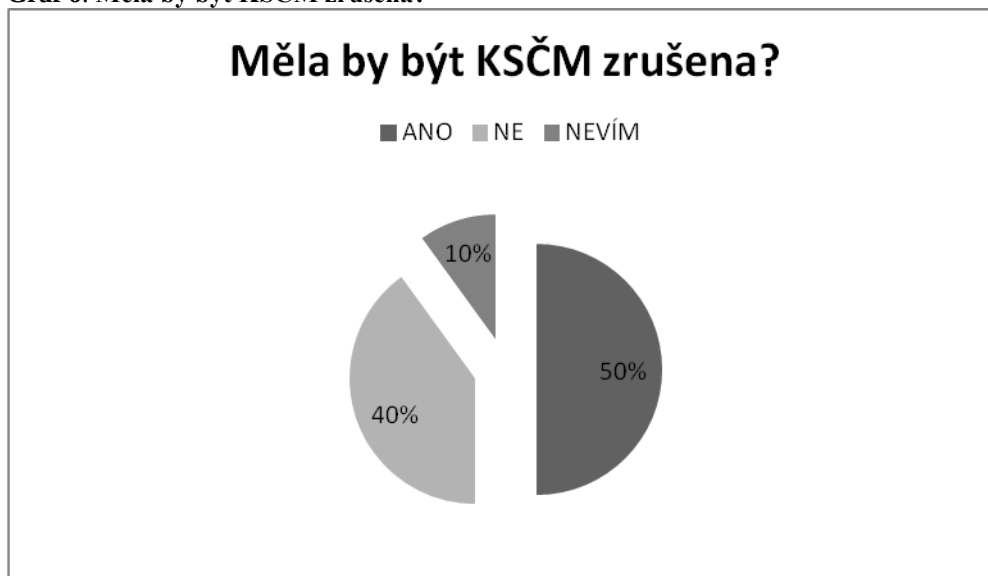
Zdroj: STEM, 11/2007

Na tuto otázku v rámci obsáhlého výzkumného šetření na téma „Co nám přinesla svoboda za 18 let“ odpovídalo ve dnech 1.11. až 7.11. 2007 celkem 1281 respondentů. Velmi příznivě hodnotilo působení KSČM sice jen 8 procent, avšak k možnosti „spíše pozitivně“ se připojilo 33 procent dotazovaných. S odpovědí „spíše negativně“ se ztotožnilo 37 procent a zbývajících 22 procent uvedlo „velmi negativně“. Pro

zjednodušení lze také uvést, že kladně hodnotí KSČM 41 procent lidí oproti 59 procentům kritických hlasů.

Příčinou velkého procenta pozitivních odpovědí je zřejmě v mnoha případech úroveň ekonomického a společenského postavení jednotlivých respondentů. Svou roli hraje také určitá míra zklamání z přetrvávání problémů demokratického systému (korupce, obtížná vymahatelnost práva, pocit nejistoty, úzkost z nezaměstnanosti či z její hrozby ad.). Pro KSČM je příznivá také skutečnost, že tato strana nemá na kontě žádné korupční skandály a od sametové revoluce 1989 nenesla ani nejmenší díl vládní odpovědnosti. V mnohých městech a obcích lidé mohou oceňovat práci komunistických zastupitelů, kteří „řeší běžné problémy, dělají věcnou politiku“ a na tom budují svou politickou image. Na pozitivním obrazu komunistů se částečně podepisuje fakt, že dorůstají generace, jejichž zástupci nemají autentické zkušenosti s fungováním vlády jedné strany před rokem 1989. Nemálo lidí zkrátka nepovažuje současnou KSČM za pokračovatelku předlistopadové KSČ.

Graf 6: Měla by být KSČM zrušena?



Zdroj: SANEP, 02/2011

Na tuto otázku odpovídalo v rozsáhlém internetovém průzkumu 6812 lidí ve věku 18 až 69 let. Šetření se uskutečnilo ve dnech 17.2. až 20.2. 2011. Respondenti měli na výběr z pěti možností. „Ano“ uvedlo 27,1 procent, „spíše ano“ 23 procent, „ne“ 24,4 procent, „spíše ne“ 15,2 procent a odpověď „nevím“ zvolilo 10,3 procent dotazovaných.

Pro zjednodušení lze uvést, že zrušení KSČM schvaluje 50,1 procent respondentů, proti je 39,6 procent a 10,3 procent nemá názor. Avšak s přihlédnutím k informaci průzkumové agentury, která hovoří o statistické odchylce 1,5 procenta nelze v tomto případě s jistotou tvrdit, že většina si přeje zrušení KSČM.

Výsledky podobných průzkumů svádějí k různým mediálním interpretacím. A jestliže je výsledek skoro padesát na padesát, je pro některé novináře o to lákavější, protože je možné ho označit za takzvaně „kontroverzní“. Je v něm obsažen společenský konflikt, v němž proti sobě stojí dvě pomyslné poloviny odpůrců. A z takových zdrojů pak lze čerpat inspiraci pro nekonečné seriály článků.

Při seriózním nahlížení na zveřejněné výsledky stojí za zamyšlení, proč procento lidí, kteří si nepřejí zrušení KSČM, je výrazně vyšší než obvyklé procento komunistických voličů. Z toho by se dalo usoudit, že strana komunistů může do budoucna spoléhat na lidi, kteří by ji byli ochotni volit, anebo by jim vůbec nevadila účast KSČM v koalicích na vládní úrovni. O drtivě většině, která by schvalovala vymazání této strany z politické mapy, nelze uvažovat ani hypoteticky. Zda to svědčí o demokratické vyspělosti současné české společnosti anebo o její neochotě vyrovnat se s minulostí je otázka, na kterou nelze jednoznačně odpovědět.

Podobně obtížné je hledání jednoznačné odpovědi na základní otázku, zda jsou Češi antikomunisté. Z výsledků uvedených výzkumů veřejného mínění, které jsou spíše ojedinělé a tudíž neumožňují objektivní srovnání vývoje nálad v průběhu posledních dvaadvaceti let, je patrné, že nelze mluvit o celonárodním odmítnutí komunismu a jeho pozůstatků. Míra kritického pohledu je velmi různorodá a nepřehledná.

Lze tedy mluvit o antikomunismu „radikálním“, „smířlivém“ nebo selektivním“. Někomu vadí více komunistická strana, jinému bývalí komunisté v současné ekonomické elitě a dalšímu třeba morální pozůstatky přenesené z období totality. V běžném životě pak dochází k situacím, že u některých lidí je stejné angažmá v minulém režimu posuzováno různě.

ZÁVĚR

Silnou stránkou antikomunismu je, že je spojnicí pro lidi, kteří jsou jinak ukotveni v různorodých myšlenkových proudech. Dá se tedy mluvit o stmelovacím efektu. Zmíněná pestrost však zároveň zabraňuje dlouhodobější stabilizaci antikomunistického hnutí. Nelze se pak divit, že šířitelé náhledů na komunistickou minulost a na její společenské důsledky jsou často sólisté, u nichž v některých momentech není možné odlišit chování vystavěné na morálních principech od posedlosti mediálním zviditelněním.

Český antikomunismus bývá často v zajetí pouhé účelovosti. Tato tendence se nejčastěji projevuje na politické scéně a v médiích. Cílem krátkodobé ofenzivy je veřejné nálepkování lidí, kteří se aktivně podíleli na fungování komunistického režimu. Tyto kroky bývají ve svém důsledku stejně povrchní jako občasná společenská vzednutí neformálních sdružení, jejichž činnost spočívá v jednorázových akcích, na které už nenavazuje další podobná aktivita.

Síla a zaujetí antikomunistického aktivismu se do budoucna může nejlépe uplatnit ve sféře bádání, shromažďování svědectví a třídění poznatků o fungování totalitního systému. Právě systematickost, které je podmínkou pro úspěch v činnosti zmíněného druhu, může dát mnohým antikomunistům novým impulz. Demokratická společnost by měla mít zájem na organizování osvětové činnosti, jejímž posláním má být vysvětlování podstaty totalitního režimu a přesné pojmenování příčin a důsledků souvisejících s vládnutím komunistů. Mnozí antikomunističtí aktivisté se mohou přičinit v procesech dalšího odhalování minulosti, například na úrovních různých společenských organizací. Vědomí historické paměti je možné rozvíjet také v rámci měst a obcí. Informace a prostor pro diskuze by v tomto směru měli poskytovat také školy a učitelé.

Kritici antikomunismu často poukazují na primitivní černobílé vidění aktivistů tohoto názorového proudu. Argumentují například tím, že obecný příkrý názor na povahu předlistopadového režimu vlastně ignoruje různorodost složitých příběhů rodin a jedinců. Neochota pojmenovat minulost někdy souvisí s nevyjasněným náhledem na případné selhávání rodinných příslušníků v době totality. Leckdo si pak radikální odmítnutí minulosti propojuje s odmítnutím někoho blízkého (rodiče, prarodiče), což ho následně vede ke křečovitému relativizování dějinných událostí za každou cenu.

Logickým odpůrcem a největším kritikem antikomunismu a jeho aktivistů zůstává KSČM. Předpoklad z počátku 90. let, že tato strana za pár let biologicky odumře, se ukázal jako mylný. Organizovaní komunisté se pevně ukotvili na parlamentní scéně a důležitou roli hrají i v regionální a obecní politice. Politické straně usilující o vybudování „sociálně spravedlivé společnosti“ pomáhá v udržování pozic silné voličské jádro věrných příznivců a tradice mnohých českých rodin spojené s vědomím celoživotního závazku předávaného z generace na generaci. KSČM v rámci svých možností dbá na komunikaci s voliči, jako jediná parlamentní strana má svůj regulérní deník (Haló noviny), v němž politici a příznivci mohou sdílet názory, které by v jiných médiích nedostaly očekávaný prostor. Slibnou budoucnost KSČM naznačuje také skutečnost, že tato strana nemá po roce 1989 na svém kontě žádný medializovaný korupční skandál. V očích lidí, kteří neprojevují hlubší zájem o její předlistopadovou historii a navíc se ztotožňují se zmíněným ideálem změny systému, se KSČM může jevit jako takzvaně čistá a ve vztahu k demokratickým stranám jako přitažlivě „alternativní“. Z toho jasně plyne, že samotná existence KSČM a uvedené souvislosti působí jako inspirační zdroj pro stávající i nové antikomunistické aktivisty.

Přestože antikomunistických pasáží ve volebních programech od roku 1990 prokazatelně ubývá, dá se předpokládat, že nadále bude uplatňována takto laděná účelová rétorika, a to především ve volebních kampaních.

V historicky první přímé volbě prezidenta (začátek roku 2013), která se uskuteční bezmála čtvrtstoletí po sametové revoluci, se ukáže, nakolik je pro české voliče podstatné bývalé členství v KSČ u jednotlivých kandidátů. Například popularita jednoho z aktuálních papírových favoritů tohoto volebního souboje Jana Fischera, naznačuje, že i bývalý komunista se může těšit velké oblibě zvláště v situaci, kdy jsou veřejnosti předkládány především jeho pozitivní morální a odborné znalosti. Kandidáti prezidentských voleb, kteří nemají komunistickou minulost, budou stát před dilematem, nakolik může být efektivní ostřejší antikomunistická rétorika vůči některým konkurentům. Existuje totiž nebezpečí, že tím mohou odradit mnoho voličů, kteří mají osobní zkušenost s řadovým členstvím v KSČ, avšak po roce 1989 volí demokratické a často i pravicově orientované strany. Jistě se objeví protiargument, že dotyčný politik si své členství v polistopadovém období už dávno odpracoval a pro demokracii je přínosem. V této spojitosti mohou kritici přímočarého antikomunismu ještě

připomenout, že Václava Havla na konci roku 1989 zvolili komunističtí poslanci a stejně tak Václav Klaus se v roce 2003 stal prezidentem s přičiněním poslanců KSČM. Pokud ale uchazeči o prezidentský úřad z taktických důvodů na antikomunismus rezignují, mohou nahrát jiným kandidátům, jejichž dominantním tématem bude kritika pozůstatků totalitního režimu.

Nakolik je antikomunismus jako téma perspektivní pro politický boj, ukáže také předvolební kampaň v roce 2014, kdy by se měly uskutečnit řádné volby do Poslanecké sněmovny PČR. Jestliže bude zachován trend, který prozrazuje analýza volebních programů z let 1990 až 2010, dá se očekávat, že protikomunistické pasáže se objeví v programech menších pravicových uskupení, jakými jsou například Pravý Blok nebo Konzervativní strana. U parlamentních stran z pravé části politického spektra (ODS, TOP 09) se může uplatnit protikomunistická rétorika jako vymezovací prostředek vůči ČSSD, například v podobě varování před „chystanou“ koalicí sociálních demokratů s komunisty. Není vyloučeno, že některá z dalších politických stran bude současný morální úpadek projevující se rozbujelou korupcí odůvodňovat nedůsledným rozchodem s předlistopadovými zvyklostmi. V tomto případě bude zajímavé sledovat, s čím přijde „nová“ KDU-ČSL při své snaze o návrat mezi sněmovní strany. Jestli antikomunismus zařadí do své výbavy také Strana zelených (SZ), je méně pravděpodobné. Mohly by se totiž „vzbouřit“ levicové proudy uvnitř strany a zelení by příliš riskovali, že odradí část ekologicky orientovaných voličů, zejména těch, kteří si konzistentní odpor ke komunismu spojují s pravicovou konzervativní ideologií.

Ačkoliv by se mohlo zdát, že antikomunismus jako téma měl patřit do běžné výbavy všech demokratických politických stran a hnutí, tak z analýzy obsahu volebních programů počínaje rokem 1990 vyplývá, že takto zaměřené proklamace či sliby jsou v menšině a tedy spíše vzácností. Navíc strany požadující důsledné vyrovnaní s minulostí se do parlamentních lavic většinou ani nepropracovaly.

Antikomunismus jako rétorickou zbraň mohou využívat také kandidáti ve volbách do horní komory. Na příkladu Martina Mejstříka nebo Jaromíra Štětiny lze dokázat, že při shodě nejružnějších okolností může být toto téma pro voliče atraktivní a někdy přetrvává po celé volební období. Klíčovou roli hrají média, jejichž snahou je vnést do obvykle nudné senátní kampaně více kontroverzní dynamiky. Pokud někdo z uchazečů o senátní křeslo ve správnou chvíli přijde například s nápadem zakázat KSČM, vyslouží

si nezanedbatelnou mediální a potažmo i voličskou pozornost. Zájem některých novinářů přitahují také „objevy“, že někdo z protikandidátů měl v minulosti cosi společného s tajnými službami. Volby do třetiny Senátu PČR v nejbližším období (podzim 2012, 2014) nepochybně nabízejí možnost pro uplatnění tohoto způsobu volebního boje.

Antikomunismus jako prostředek pro snižování morálního kreditu volebních rivalů lze uplatňovat také v komunálních volbách. Předpokládá to ovšem detailní znalost místní paměti. Jako perspektivní badatelské téma se v této spojitosti nabízí angažmá a vliv bývalých komunistů v mnohých městských či obecních uskupeních, která se zastřešují blíže nespecifikovanou nezávislostí.

Životaschopnost myšlenkového proudu, jehož podstatou je odmítání komunismu a jeho pozůstatků, prověří v budoucnu mladší generace. Hypoteticky vzato, může se objevit nová vlna mladých lidí, kteří se intenzivně začnou zajímat o to, jak se chovali jejich předci v období komunistické totality a v čem spočívalo jejich případné selhávání ve vztahu k nedemokratickému režimu. V tu chvíli by se dalo mluvit o důležité fázi pozdního očištného procesu v rámci českých rodin. Vznik této společenské potřeby mohou v blízké budoucnosti výrazným způsobem ovlivnit média a školy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Monografie

BALÍK, S, CÍSAŘ, O, FIALA, P a kol. Veřejné politiky v České republice v letech 1989 – 2009. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-236-6.

BAUER, J. *Otázka komunismu*. Praha: Futura, 2006. 255 s. ISBN 80-86844-16-1.

BEDNAŘÍK, P, JIRÁK, J, KÖPPLOVÁ, B. *Dějiny českých médií*. Praha: Grada Publishing, 2011. 223 s. ISBN 978-80-247-30-28.

CABADA, L, ŠANC, D. *Český stranický systém*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk, 2005. 223 s. ISBN 80-86898-50-4.

CIHLÁŘ, O. *Věčné časy*. Praha: Respekt publishing, 2009. 192 s. ISBN 978-80-87331-01-9.

DRDA, A, SAPAROVÁ, K. *Mýty o socialistických časech*. Praha: Člověk v tísní, 2010. 89 s. ISBN 978-80-86961-98-9.

DRDA, A, KROUPA, M. *V komunismu jsme žít nechtěli*. Praha: Radioservis, 2009. 242 s. ISBN 978-80-86212-65-4.

FILIP, V. *Vždy jsem na straně obyčejných lidí*. Praha: Futura, 2011. 167 s. ISBN 978-80-86844-71-8.

GJURIČOVÁ, A a kolektiv. *Rozdělení minulostí*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011. 415 s. ISBN 978-80-87490-03-7.

HÁJKOVÁ, P. *Jaromír Štětina: Brutalita moci*. Praha: Portál, 2010. 224 s. ISBN 978-80-7367-672-8.

HASSAIRI, N, HUČÍN, V, NAVARA, D. *Vladimír Hučín: Není to mně, ale o nás*. Praha: nuabi, s.r.o., 2006. 367 s. ISBN 80-239-7177-8.

HAVEL, V. *Prosím stručně*. Praha: Gallery, 2006. 254 s. ISBN 80-86990-00-1.

HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994. 293 s. ISBN 80-85865-10-6

HOPPE, J, SUK, J. *Dvojitá identita Klubu angažovaných nestraníků*. Praha: Euroslavica, 2008. 166 s. ISBN 978-80-85494-82-2.

CHALUPOVÁ, M. *Nebojovali švestkovými knedlíky*. Brno: Computer Press, 2011. 183 s. ISBN 978-80-251-2934-0.

KABÁT, J. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011. 470 s. ISBN 978-80-7252-347-4.

KAISER, D. *Disident Václav Havel 1936-1989*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2009. 280 s. ISBN 978-80-7432-012-5.

KOLEKTIV. *Jak a koho volit?* Praha: Spektrum, 1990.

KAPLAN, K, PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008. 253 s. ISBN 976-80-7364-049-1.

KOPEČEK, L. *Éra nevinnosti. Česká politika 1989 – 1997*. Brno: Barrister & Principal, 2010. 377 s. ISBN 978-80-87029-98-5.

KOUDELA, T, JÜNGLING, P. *Tak pravil Petr Cibulka. Odpověď vládnoucímu komunistickému dobytku*. Olomouc: Votobia, 1999. 187 s. ISBN 80-7198-395-0.

KOSATÍK, P. *Česká inteligence. Od Jaroslava Golla po Magora*. Praha: Mladá fronta a.s., 2011. 382 s. ISBN 978-80-204-2373-3.

MAYEROVÁ, F. *Češi a jejich antikomunismus*. Praha: Argo, 2009. 273 s. ISBN 78-80-257-0151-5.

MEJSTRÍK, M. *Deník. Řekněte jim, že sametová...* Brno: Computer Press, 2010. 351 s. ISBN 978-80-251-2040-8.

NAVARA, L, ALBRECHT, J. *Abeceda komunismu*. Brno: Host, 2010. 234 s. ISBN 978-80-7294-340-1.

PITHART, P. *Osmadesátý*. Praha: Rozmluvy, 1990. 314 s. ISBN 0-946352-43-7.

PODRACKÝ, V. *Hrdinům se neděkuje. Příběh Vladimíra Hučína*. Krásná Lípa: Nakladatelství Marek Belza, 2006. 586 s. ISBN 80-903360-7-8.

RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha: Academia, 2002. 284 s. ISBN 80-200-0957-4.

ŘÍCHOVÁ, B. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2000. 304 s. ISBN 80-7178-461-3.

STÁREK, F, KOSTÚR, J. *Baráky, souostrovní svobody*. Praha: Pulchra, 2010. 638 s. ISBN 978-80-87377-19-2.

STRÁNSKÝ, J. *Komunismus po česku*. Praha: Respekt Publishing, 2008. 38 s. ISBN 978-80-903766-8-7.

SOUKUPOVÁ, J. *Nepoddajní*. Brno: Host, 2010. 268 s. ISBN 978-80-7294-378-4.

ŠTROUGAL, L. *Paměti a úvahy*. Praha: EPOCH, 2009. 368 s. ISBN 978-80-7425-026-2.

TEED, P. *Moderní oxfordský slovník 20. století*. Praha: Iris, 1994. 575 s. ISBN 80-85893-02-9.

VANĚK, M. – URBÁŠEK, P. *Vítězové? Poražení?* Praha: Prostor, 2005. 836 s. ISBN 80-7260-142-3.

ŽÁČEK, P. *Boje o minulost*. Brno: Barrister & Principal, 2000. 132 s. ISBN 80-85947-48-X.

ŽALOUDEK, K. *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 1996. 512 s. ISBN 80-85983-11-7.

Články ze seriálové publikace

BAŠTA, Jiří: Rozpuštění Lidových milic v roce 1989 a pokusy o právní narovnání. *Securitas imperii* č. 14, 2006, s. 253-270. Praha: ÚDV.

BĚLOHRADSKÝ, Václav: Proč nejsem antikomunistou. *Právo*, 18.7. 2009. ISSN 1211-2119.

BĚLOHRADSKÝ, Václav: Antikomunismus a velké prázdno. *Právo*, 1.8. 2009. ISSN 1211-2119.

CIBULKA, Petr. Úvodník. *Necenzurované noviny* č. 13/1992. ISSN 1801-1446.

DRÁPAL, Dan: Rozhovor s Martinem Rejmanem o konzervatismu, penězích, demokracii a malých politických stranách. *Konzervativní listy* č. 6/2011. ISSN 1803-9340.

JOCH, Roman: Odboj nebyl žádný tragický omyl. *MF Dnes*, 30.7. 2010. ISSN 1210-1168.

KALENSKÁ, Renata: Čuba místo Nečase. Rozhovor s Jiřinou Švorcovou. *Týden* č. 46/2010, 15.11. 2010. ISSN 1210-9940.

KUBÍK, Jiří. Poslední rozhovor s Václavem Havlem: Bude líp, tím jsem si jistý. *MF Dnes*, 19.12. 2011. ISSN 1210-1168.

LAUDER, Silvie. Stále v kurzu. *Respekt* č. 45/2011, s. 32-33. ISSN 1801-1446.

MALINDA, Jan : Po krvavých stopách bratří Mašínů. *Magazín Dnes*, 25.8. 2011. ISSN 1210-1168.

MOLNÁR, Tomáš: Ještě k Mašínům. *Český bratr* č. 12/2011. ISSN 1211-6793.

NAVARA, Luděk: Mašín: Bratr nechtěl mít pohřeb v Česku. *MF Dnes*, 15.8. 2011. ISSN 1210-1168.

NEZBEDA, Ondřej: Poštmistrem přes železnou oponu. *Respekt* č.4/2012, 23.1. 2012. ISSN 1801-1446.

NOVÁK, Jan: Ctírad Mašín žil „na prémii“. *Lidové noviny*, 15.8. 2011. ISSN 1213-1385.

PETRÁČEK, Zbyněk. Legenda jménem Paumer. *Lidové noviny*, 4.8. 2010. ISSN 1213-1385.

PROKOP, Daniel. Rozhovor s Miroslavem Petruskem: A my jsme neobsadili ani ty pošty. *Právo*, 12. 11. 2009. ISSN 1211-2119.

STEIGERVALD, Karel: *Filipa hod'te voličům, ne policii*. *MF Dnes*, 28.12. 2011. ISSN 1210-1168.

SYROVÁTKA, Tomáš: Šéf KSČM si ho „velmi vážil“. *MF Dnes*, 28.12. 2011. ISSN 1210-1168.

ŠVEHLA, Marek: Nechtěl jsem být umanutec. Rozhovor s Petrem Pithartem. *Respekt* č.8/2012. 20.2. 2012. ISSN 1801-1446.

ŠVERDÍK, Michal.: Komunistky viní Mašínovou: Schvaluje sabotáž. *MF Dnes*, 29.12. 2011. ISSN 1210-1168.

ZAHRADNÍČEK, Tomáš: Tragický omyl třetího odboje. *MF Dnes*, 28.7. 2010. ISSN 1210-1168.

ZIKMUND, Marek: Z pohřbu Milana Paumera. *Evangelický týdeník – Kostnické jiskry* č. 23/2010. 25.8. 2010. ISSN 0139-505X.

Volební programy

Volební program SPR-RSČ, 1990, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program SZ, 1990, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ČSS, 1990, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program SB, 1990, 1990, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Předvolební leták HOS, 1990, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ODS, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program KDU-ČSL, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ODA 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program OH, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program SČPŽR, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program LSU, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program SPR-RSČ, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program KAN, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program NSS, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program D'92, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program SRDNJ, 1992, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ODS, 1996, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program DEU, 1996, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program PB, 1996, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program SPR-RSČ, 1996, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ODS, 1998, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program DEU, 1998, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ČSNS, 1998, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program PB, 1998, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ODS, 2002, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program PB, 2002, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ČP, 2002, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ODA, 2002, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program KOALICE (US-DEU + KDU-ČSL), 2002, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ODS, 2006, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program Balbínovy poetické strany, 2006, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program PB, 2006, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program NS, 2006, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program US-DEU, 2006, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program ODS, 2010, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program PB, 2010, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program KS, 2010, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Volební program KDU-ČSL, 2010, archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Výzkumy veřejného mínění

IVVM: Co si lidé myslí o KSČ, 15.5. 1990.

IVVM: Postoj obyvatelstva k potrestání osob zainteresovaných na událostech srpna 1968, 6.9. 1995.

IVVM: Společenská role KSČM, 6.12. 1999.

STEM: Co nám přinesla svoboda za 18 let, 7.11. 2007.

SANEP: Co si lidé myslí o návrhu na zrušení KSČM, 20.2. 2011.

Internetové zdroje

SLAČÁLEK, Ondřej. Český antikomunismus jako pokus o obnovu hegemonie. *Britské listy [online]*. 22.6. 2009, [cit. 2012-02-22]. Dostupný z WWW: <http://blisty.cz/art/47533.html>. ISSN 1213-1792.

Výsledky voleb do PS PČR a Senátu PČR. Dostupný z WWW: <http://www.volby.cz/>.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Měla by KSČ odevzdat svůj majetek státu?

Graf 2: Souhlasíte se zákazem činnosti KSČ?

Graf 3: Soudit funkcionáře KSČ za srpen 1968?

Graf 4: Vadila by Vám účast KSČM v nějaké příští vládě?

Graf 5: Jak vnímáte působení KSČM?

Graf 6: Měla by být KSČM zrušena?

SEZNAM ZKRATEK

BIS - Bezpečnostní informační služba
ČNR – Česká národní rada
ČSL – Československá strana lidová
ČSS – Československá strana socialistická
DEU – Demokratická unie
FS – Federální shromáždění
IVVM – Institut pro výzkum veřejného mínění
KAN – Klub angažovaných nestraníků
KDS – Křesťansko demokratická strana
KDU – Křesťanská demokratická unie
KSČ – Komunistická strana Československa
KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy
LM – Lidové milice
LSU – Liberálně sociální unie
NN – Necenzurované noviny
ODA – Občanská demokratická aliance
ODS – Občanská demokratická strana
OF – Občanské fórum
OH – Občanské hnutí
PB – Pravý Blok
PČR – Parlament České republiky
SB – Svobodný blok
SPR-RSČ – Sdružení pro republiku-Republikánská strana Československa
StB – Státní bezpečnost
STEM – Středisko empirických výzkumů
SZ – Strana zelených
ÚDV – Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
ÚV – Ústřední výbor

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jiří Karban

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Fenomén antikomunismu v ČR po roce 1989

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 98

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 102

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Novotný, M.A., Ph.D.